જંજીરે ગૌહર.

નાટક તીન બાબકા.

જિસે,

મુનશી ગુલામ અબ્બાસ ઉર્ફે અબ્બાસ અલીને,

બ્યુ, મોન્ટ એન્ડ ફ્લેચરકે ઇંગ્રેજી ડ્રામાસે અખઝ કરકે.

વિક્ટોરિયા નાટક કમ્પનીકે વાસ્તે,

ઉર્દૂ જબાનસે તસનીફ કિયા,

ઔર

ખાસો આમકે લિયે,

મી૦ ખુરશેદજી મેહેરવાનજી બાલીવાલા,

માલિક કમ્પની મજકૂરને પેહલી બાર છપવાકે ઈજહાર કિયા.

મુંબઈ.

ધી જ. ન. પીતીત પારસી ઑરફનેજ કેપ્ટન પ્રીંટિંગ વર્કસ.

સને ૧૯૦૮.

કીમત છે આને.

બનામે યજદાં.

જંજીરે ગૌહર.

નાટક તીન બાબકા.

જિસે,

મુનશી ગુલામ અબ્બાસ ઉર્ફે અબ્બાસ અલીને,

બિયુ, મોન્ટ ઍન્ડ ફ્લેચ્યરકે અંગ્રેજી ડ્રામાસે અખઝ કરકે,

વિકટોરિયા નાટક કમ્પનીકે વાસ્તે,

ઉર્દૂ જબાનસે તસ્નીફ કિયા;

ઔર,

ખાસો આમકે લિયે,

મી૦ ખુરશેદજી મેહેરવાનજી બાલીવાલા,

માલિક કમ્પની મજકૂરને પેહલી બાર છપવાકે મુશ્તહેર કિયા.

સન ૧૯૦૮.

કીમત છે આને.

મુંબઈ:—
શ્રી જ. ન. પીતીત પારસી ઑરફનેજ કૅપટન પ્રીંટિંગ વર્કસ.
લાલબાગ-પરેલ.

તખ્તયે નાટક.

નૌરોજ............ગૌહરકા આશિક઼, મહ઼શરકા ચચાજાદ ભાઇ.

મહ઼શર............ગૌહરકા ભાઈ.

અરમાન..........નૌરોજકા બેવફા દોસ્ત, હ઼યરતકા ખાવિંદ.

કાફૂર.............નૌરોજકા વફાદાર નૌકર, બિજલીકા શૌહર.

એહ઼સાન.........અરમાનકા બેટા, મઅસૂમ.

નવ્વાબ અકડ઼ફૂ...બિજલીકા આશિક.

મોતી
જાની
દોપ્યાજા
જેક
} ....બિજલીકે આશના.

હ઼કીમ.............એક હ઼કીમ.

ડાકટર.............એક ડાકટર.

દુમદારખાં........મશહૂર ચોર, શરારાકા શૌહર.

અફ્જલ...........બિજલીકા બાપ.

નયનસુખ, એક આંખકા કાના
પિયાદા, એક પયરકા લંગડા
} કાફૂરકે જાની દોસ્ત.

જફ઼ર
તબર
} ....જલ્લાદેં.

ખોસટબેગ.............એક અમીર, મલાઇજાનકા બાપ.

ચમ્મચબેગ........એક કર્ઝદાર, મલાઇજાનકા આશિક઼.

ચપરગટ્ટૂ..........ખોસટકા નૌકર, પટાખાકા આશિક઼.

માલી...............મહ઼શરકે બાગકા માલી.

સાલારજંગ........મહ઼શરકી ફૌજકા અફસર.

છૂમંતર............કાફૂરકા બનાવટી નૌકર.

ઔર્તે.

ગૌહુર..............મહ્રુશરકી બહન, નારોજકી મઅશૂકુ.

હ્રયરત..............અરમાનકી મનકૂહા બીબી.

શુહુરત.............અરમાનકી આશિક઼, એહ઼સાનકી કાતિલ.

ફ઼િરાસત............બિજલીકી મા.

બિજલી.............કાફૂરકી બદકાર ઔરત.

શરારા...............દુમદારખાંકી બદકાર બીબી.

મલાઇજાન.........ખોસટકી બેટી.

પટાખા..............ખોસટકી નૌકરાની.

અફ઼સર, દરબારી, સહેલિયાં, સિપાહી, ફ઼ૌજ, પોસ્ટમેન, ભંગી, વગયરા.

ઇત્તલાયે આમ.

બનામે યજદાં.

ઝંઝીરે ગૌહર.

નાટક તીન બાબકા.

[રફ઼ાસાન હમ્દ ગાતી હય઼ઁ.]

ગાના.

રફ઼ાસાન—પરવર મેરા સીસ ઝુકત તુમ ચિત,
મોરે કરો કામ સાંવરે—પરવર.
મુજરા કરત તોહે આલા, બાલા, વાલી મૌલા,
જગત તકત તોહે બારી બલીયાં,
સાગર રહેમતવાલા, દાતાર પીલા આલા,
છબ કયવાની, હો શાહાની,
ઇધર ઉધર, નગર ડગર નુરકે જલ્વેમેં, નુરકે જલ્વેમેં
શાનમેં જાહીર તોહે દેખે હમ.—પરવર.

[રફ઼ાસાનકા ગાના ગાકે રવાના હોતી હય઼ઁ.]

બનામે યજદાં.

જંઝેરે ગૌહર.

નાટક તીન બાબકા.

બાબ પહલા—દિખાવ પહલા.

શાહી મહલ.

ખ્વાસેં—

ગાના.

ગુનવંતી ગાવો સારી સાજન પર તન વારી,
મોરી તિર્છી નજર, મોરી બાલી ઉમર ગિરધારી રે.—સાજન.
સઇયાંપે વારી હૂં, વારી હૂં, પ્યારી હૂં, સદા સુખી રખ્ખે શામ,
નારિયાં સારિયાં હમ સબ ગુન ગાયેં,
છુમ છનનનનન, છુમ છનનનનન, છુમ છનનનનન, ગિદીગિનધા,
બારી બારી નાચેં સારી હો મતવારી.—ગુનવંતી.
જોબન મેરા જરા દેખો, દેખો આજ જોબન મેરા ખરા દેખો,
છતિયાં ઉભર રહી હયેં આજ.
પ્યારી પ્યારી છબ સારી, નટવર નાગર પર હો વારી,
એક મોરી દેખો લટકાલી, મયેંને જહરી નાગન પાલી,
અરી વાહરી વાહ! મતવાલી-સાજન પર તન વારી.—ગુનવંતી.

[અંદરસે બિગલ બજતા હય, દો કમસિન ગુલામ દાખિલ હોતે હયેં.]

અબયાત.

૧ ગુલામ—

ખ્મોશ, રામશ્રગરાને ખુશરૂ, ફરૂદે શહજાદયે જમન હય,
હરિફ કદમ પર ફિરેગે વહશત હય, આજ કુછ ઔરહી ચલન હય.

૨ ગુલામ—

જબાનમેં લુકનત હય, સરમેં વહશત હય, ચશ્મમેં ખૂન ઉતર રહા હય,
બદન લરજતા હય, બલ હય અબરૂપે, કફ ગઝબ મુંહમેં ભર રહા હય.

૧ ગુલામ—

બેહતર હય તુમ સારી જાઓ, બારી બારી ઘર ઘરકો,

૨ ગુલામ—

ખીંચકે આતા હય શહજાદા શમશીરે પુર જૌહરકો.

[જાવાસે જાતી હયેં, નૌરોજ નંગે સર એક હાથમેં તલવાર ઔર દૂસરે હાથમેં અપને ચચા આરામકા કટા હુવા સર, બાલોંસે પકડે હુવે દાખિલ હોતા હય.]

નૌરોજ—(સરસે) ઓ ખુદસર જિસ્મકે સરકશ સર, અબ દિમાગકે કૌનસે તારીકખાનેમેં હયેં ખિયાલાતે ફિતનઓ શર? કહાં હય વ્હો તુઝમેં હવાએ તમકનત, જો તને ખાકીકો બગોલા બનાય ફિરતી થી? કહાં હય વ્હો ગયજો ગઝબકી કડકતી હુઈ બિજલી, જો એક કમસિન, ભોલા લડકા પર ગિરતી થી? કયા યહી તેરી આંખેં, જિન્હેં કુદરતને નૂરી આઈને લગાકર પલકોંકે દરવાજોંસે મહફૂજ કિયા; હસીન ગૌહરકો જાલિમના નિગાહોંસે દેખતી થીં? કયા વ્હો તેરી બેટી હય નૂરાની? નહીં, નહીં! તૂ આગ, વોહ પાની. તૂ બર્કે શરર-દમ, વોહ અબ્રે કરમ. તૂ પથ્થર, વ્હો ગૌહર! હસરત તુઝે દેખનેકો તરસતી હય, યહે મુર્દા ખોપરી અબ ખાકકી મુઠ્ઠીસેભી સસ્તી હય. જિન્કી તલવારેં મારે આતશીકી જબાનકી તરહ લપકતી હયેં, આજ ઉસીકે કટે હુવે સરસે લહૂકી બૂંદેં ટપકતી હયેં. (અરમાનકો આતા હુવા દેખકર) કૌન? કૌન આતા હય? મેરા હાથ કબ્જે પર થર્રાતા હય! [અરમાન આતા હય.]

અરમાન—અસ્સલામ, અય આલી મુકામ. મયેં હૂં તાબએ ફરમાન, તેરા જાંનિસાર અરમાન. (યેકાયેક નૌરોજકે હાથમેં કટા હુવા સર દેખકે ઘબરાતા હય) મગર યહે કયા દહશતનાક નકશા પેશે નજર હય, કયા નૌરોજકે હાથમેં કિસીકા કટા હુવા સર હય?

નૌરોજ—હાં, સરભી ઉસકા, જો દુશ્મને ખાનદાન હય, જો દુશ્મને જાન હય. જિસ્સે જહન્નમ દૂર થા, જિસ્કે ફરેબસે ઇબ્લીસભી મજબૂર થા.

અરમાન—ઇસ્કા નામ?

નૌરોજ—નાકામ, બદનામ, જાલિમ આરામ! ઇસીકી ગોર પર આફતાબે મહશર બ જાયે શામિયાના હય, ઇસીકી કબ્રમેં દોજખકા કારખાના હય.

અશઆર.

અરમાન—ક્યા હુવા અંજામ આખિર જાલિમે નાશાદકા ?
ક્યા હુવા ફરિયાદે બિસ્મિલકો યકીં ઇમ્દાદકા ?

નૌરોજ—કયા નતીજા પૂછતા હય કત્લે બેદાદકા ?
સરહી તેરે સામને હય કાલિબેં જલ્લાદકા.

(સરકો પટકકે) નીચે, નીચે, જમીનકે સાતોં તબકોંકે નીચે દહકતે હુવે જહન્નમકા અંગારા બનકર ખાક હો, તાકે દુનિયા તો કયા, દોજખભી તુઝસે પાક હો !

અરમાન—ખાલી કુર્દ, યેહે અચ્છા ન કિયા.

નૌરોજ—નાગકો મારા, અચ્છા ન કિયા ?

અરમાન—સિતમ હુવા !

નૌરોજ—ઇન્સાફ હુવા.

અરમાન—જમાના કયા કહેગા ?

નૌરોજ—કયા કહેગા ? યેહી કહેગા કે આફતાબકો ગહનસે નિકાલા; શદાદકા બાગ વીરાન કર ડાલા. કસાઈકી છુરી તોડ દી, જહન્નમકા દરવાજા બંદ કર દિયા.

અરમાન—ચચાસે યેહે સુલૂક ? ઔર અગર આપકે ચચાજાદ ભાઈ મહશરકો ખબર હુઈ તો કયામત હોગી !

નૌરોજ—કૌન ચચા ? વ્હો જો મેરે સર ઉતારનેકી ફિકરમેં થા ? આખિર મયઁ બિજલીકી ઇન્તેજાર કરતા કે મુઝ પર ટૂટ પડતી ! કિસકા ડર ? મહશરકા ડર ? નહીં, નહીં :—

બયત.

હય પિન્હાં હર રગો પયમેં મેરે રુસ્તમકી શાહજોરી,
ખુદાકી ગર નહીં ચોરી તો ફિર બંદેકી કયા ચોરી ?

અરમાન—કહીં અયસા ન હો કે,

અશઆર.

નહીં લેગા ખબર કોઈ અગર ગોરે ગરીબાંકી,
શફકમેં જલ્વા દેગી રૌશની ખૂને શહીદાંકી.

નૌરોજ—મુરવ્વત હય સરે બિસ્મિલપે મેરે તેગે બુર્રાંકી,
તરફકી ઔરભી હોતી વગરના જુમેં ઇસિયાંકી.

અરમાન—

તુમ્હારી ઉલફત, નહીં હય ઉલફત, સરિશ્તાયે વહશતો જુનૂં હય,

નૌરોજ—

નહીં, મેરા ઇશ્ક઼ જિક્રે, મજનૂં, કહાનીયે ખાક ઔર ખૂં હય.

અરમાન—

હુવા બુરા અગ્ર તુમસે સરજદ, બસ ઇસકા ચર્ચા ન કીજિયેગા,

નૌરોજ—

ડરાતે હો કિસકો સાહેબ, આઇન્દા જિક્ર અયસા ન કીજિયેગા.

અરમાન—રાતકો તૂ ન નિકલ ખંજરે બુરાં લેકર,
અબ્ર ઢૂંડે હયેં ચરાગે મહે તાબાં લેકર.

નૌરોજ—મયેં હૂં સચ્ચા, નહીં પરવા મુઝે મરનેકી,
આયા જાં લેકે યહાં, જાઉંગા ઈમાં લેકર.

અરમાન—ખયર, અબ તો કોઈ હસરત નહીં ?

નૌરોજ—એક હય. ઔર બસ એક હય વ્હો યહે હય, (સરકો (દિખાકર) ફ઼કત યહે હય.

અરમાન—મયેં ન સમઝા.

નૌરોજ—હસરત હય કે આસમાન પર જાલિમ બિજલી કોંદતી હય, ઔર ઇસ કટે હુવે સરકો કયૂં નહીં જલાતી ? હસરત હય કે આસમાનકી ચક્કી ઇસ મુર્દા ખોપરીકો દાના સમઝકર કયૂં નહીં પીસ ડાલતી ? ઉફ઼ ! વહશત ! વહશત ! દીવાના ! દીવાના ! તૂ કયા મેરા દોસ્ત હય ફ઼રજાના ઔર જાંનિસારીકી હિમ્મત હય ?

અરમાન—કયા મેરે સરકી જરૂરત હય ?

નૌરોજ—હાં, સર ઝુકા.

અરમાન—રાજી બ રજા. [સર ઝુકા કર દોજાનૂ હોતા હય.]

બયત.

(ખુદસે) અપની ફ઼િત્રતકા ચલાઉંગા વ્હો ચક્કર ઉલટા,
યહે તો કયા, ઘુમેગા દીવારો દરો ઘર ઉલટા.

નૌરોજ—મરહબા ! તુઝે આજમાના થા, એક અયસાહી કામ તુઝસે કરવાના થા. જલ્દ જા ઔર આરામકે મહલસે કૈદી ગૌહરકો છુડા લા.

અરમાન—સલામ.

નૌરોજ—સલામ. [નૌરોજ અંદર જાતા હય.]

અરમાન—(ખુદસે) મહબ્બત, વફ઼ા, દોસ્તી, ઇનાયત, એહસાન, મુરવ્વત, ઇનમેંસે કોઈ સિફ઼તભી મેરે ખૂનમેં આમેજ નહીં. શરારત,

દગા, ફિજબ, ઇફ્તિરા, ફરેબ, ફંદ, ધોકા, રિયા, અયસી ફાયદામંદ દુનિયામેં કોઈ ચીજ નહીં. દોસ્તી કયા હય, મતલબ પરસ્તીકા નામ હય, વફાદારી મહજ બેહૂદા કલામ હય.

બયત.

છોડા તેરા અય વફા, હાથમેં દામાં લેકર,
રહતા હય દિલમેં મેરે હિર્સકો અરમાં લેકર.

[અરમાન જાતા હય, દૂસરી તરફસે નૌરોજ દાખિલ હોતા હય.]

નૌરોજ—કૌન આરામ? (તલવારકી નોક પર સરકો ઉઠાકે) યેહી આરામ, જિસકે સરકો તલવારકી નોકકા સહારા હય, અય આસમાન! દેખ, મેરે હાથમેંભી એક દુમદાર સિતારા હય.

[મહશર આકે ચોંકતા હય.]

મહશર—ઓ ખુદા!

નૌરોજ—કૌન?

મહશર—ભયાનક?

નૌરોજ—અચાનક.

મહશર—કયા?

નૌરોજ—દુનિયાકા નકશા દેખ. (સરકો જમીન પર ફેંકકે) દેખ, ઇસમેં દો આઈને હયેં, જિનમેંસે એકમેં તો જુલ્મ, સિતમ, ગઝબ, જફાકા ફોટો નજર આતા હય, ઔર દૂસરેમેં જહન્નમકા ડરાવના સીન દેખા જાતા હય.

કાફૂર—(અંદરસે) અરરરરર!

[મહશર પીછે ઘુમકર દેખતા હય, નૌરોજ જાતા હય.]

મહશર—કૌન? કોઈ નહીં. (દો કદમ હટતા હય, જિસ્સે ઠોકર લગતી હય) દુનિયાકા નકશા, (સર ઉઠાકે) બેશક કુર્રયે જમીનકી તરહ ગોલ હય. (ચોંકકર) કયા? યેહ તો કટા હુવા સર? કિસકા? ઉફ! મેરે બાપકા? ઉસ ખૂનકે ફવ્વારેકા, જિસકા મયેં કતરા હૂં? આહ! આહ! આહ! ઓ ખુદા! ઓ જિબ્રાઈલ મેકાઈલકે ખુદા, દેખ! ઓ નૌશીરવાન, મેરે ઇન્સાફકે લિયે કબ્ર ફાડકર નિકલ! અબ્બાજાન, અબ્બાજાન, તુમ્હારા સર મેરે નાપાક પાંવસે ઠુકરાયા જાય? અફસોસ તુમ્હારે પાંવ કહાં હયેં કે મેરા સરભી ઉન મુકદ્દસ કદમોંકી ઠોકર ખાય.

રુબાઇ.

આસમાં ચક્કરમેં હો ઔર કાંપ, કાંપ ઉઠ અય જમીન,
રાત ગર્જે, અય અબ્ર બર્સ, અય મૌત હો માતમનશીન.

ઓ જહન્નમકે ધૂંવે, આકર અંધેરા કર જહાન,
ઔર ઝપટ દુનિયાપે ઇજરાઇલ, હોકર ખશમગીં.

ઓ અકલ ઔર દાનિશકે ખજાને, ઓ નૂરે બસીરતકે સર ચશ્મે, કયા યહે વહી ખાક આલૂદા બાલ હયેં, જિન પર તાજ થા?

બયત.

બેટેકો કયા ખબર થી શરીરોંકે જાલકી,
ઇસ તનમેં ખૂં હય બૂંદ અરકે ઇનફઆલકી.

બોલ? કિસ્ને મારા? નૌરોજને? ઉફ! વ્હો જાલિમ કવ્વા, ગોસ્ત ખા ગયા ઔર સૂખી હડ્ડી ફેંક ગયા! [કાફૂર દાખલ હોતા હય.]

કાફૂર—અરરરર! યહે કયા?

મહ્‌શર—કાફૂર, પનાહ! કાફૂર, દેખ, કિસકા સર તુમ્હારે કદમોંમેં ઠોકરેં ખાતા હય! કોઇ પામાલ કરતા હય, કોઇ ઇસપર થૂકકર જાતા હય.

કાફૂર—જો જયસા કરતા હય, વયસા પાતા હય. કુત્તા જબ દીવાના હો જાતા હય, તો ઉસ્કા માર દેનાહી મુનાસિબ સમઝા જાતા હય. દેખ, ગૌરસે દેખ! ઇસકી ખોપરીકે દહનમેં જહાં જબાન કયેંચીકી તરહ ચલતી થી, આજ કીડે મસ્તાનાવાર ચલતે હયેં. જિન ખાનોંમેં મસરૂર ગુલાબી આંખેં મન્જરે હસીનાકા ફોટો ખીંચતી થીં, આજ ફનાહકી ખાક વહાં અબદુલ આબાદ હય. જિસ દિમાગકે કૂઝેમેં સમુન્દરે ખિયાલાતકી મોજે અર્શસે ફર્શ તકકે સાહિલોંસે ટકરાતી થીં, આજ ઉસી જગેહ તિનકે, અંધેરા, ચિયૂંટિયોંકે ચિરાંદે ઔર જમાને હાલકી યહે ફરિયાદ હય :—

રુબાઇ.

બશર, જરા ઝાંક ગૌરસે કુછ, ઉઠાકે પરદા ફનાહકા તૂ,
કસમ હય સાતારકી, ન કહિગા યહે હાલ હાલે તબાહકા તૂ.
શિકસ્તા હૂં, ખાક હૂં, કુહન હૂં, મજાર મેરા હય બેઠિકાને,
જો તોડેગા મુઝકો, તો સુનેગા જર્ફિ આવાજ આહકા તૂ.

મહ્‌શર—સમઝ ગયા, કે તૂભી વૈસી નૌરોજ કસાઇકી બેદર્દ છુરી હય. ઓ નાખુદાતર્સ બોડિયે, હંગામે કયામત કયા મુંહ દિખાયગા, જબ ફરિયાદી મહ્‌શર, અપની મુર્દા મિટ્ટીકી યહે નિશાની દો જહાનકે સરદારકે સામને લે જાયગા?

મુખમ્મસ.

સિતમ-શઆરો, જરા જુલ્મે ના રવાસે ડરો,
ડરો ડરો, કભી તો કહરે કિબ્રિયાસે ડરો.

ખિયાલે હસ્તીકો છોડો યહીં, કૂજાસે ડરો,
હવાઓ હિર્સકે આગાજો ઇન્તિહાસે ડરો,
હરઇકને જાના હય પેશે ખુદા, ખુદાસે ડરો.

કાફૂર—કયા ડરેં ? કિસ્સે ડરેં ? ઉસ સાંપકા, જિસ્ને હજારોં જાનોંકો બેગુનાહ ડસ લિયા, સર ન કુચલના ચાહિયે ? મારો, અચ્છા કિયા, દુરસ્ત કિયા, ખૂબ કિયા. ફૂંક, ઇસે હાથસે ફેંક દે, તાકે કોઇ મુર્દારખોર કીડા ઇસમેંસે નિકલકર તેરે હાથકોભી ન કાટ લે.

મહશર—કભી નહીં, કભી નહીં! કભી નહીં. આસમાન અપને સિતારોંકો ફેંક દે, જહન્નમ અપને શરારોંકો ફેંક દે, ફૂલદાર દરખ્ત અપને ફૂલોંકો જમીનપર પટક દે, લેકિન યેક ફરમાંબરદાર બેટા અપને મકતૂલ બાપકા સર જમીનપર બેહુરમતીસે કભી નહીં ફેંકેગા.

[સરકો છાતીસે લગાતા હય.]

કાફૂર—તૂ ફેંકેગા ઔર તુઝે ફેંકના પડેગા.

મહશર—મયઁભી અગર ફેંક દૂંગા તો ખુદા અપની સલ્તનતસે બહાર ઇસે કભી નહીં ફેંકેગા.

કાફૂર—ખુદા ? ખુદા વહાં ફેંકેગા, જહાં નમરૂદ ઔર શદાદકા સર અંગારેકી તરહ દહકતા હય.

મહશર—કયૂં બહકતા હય ? સિતમગર નૌરોજકા સાથ છોડ દે, અભી તૌબાકા દરવાજા તેરે લિયે ખુલ સકતા હય.

કાફૂર—ઓ દીવાને શહજાદે, જયસે તૂ ફરમાબરદાર ફરજંદ, બાપકા સર પથ્થરોંપર પટક કર નહીં ફોડ સકતા હય, ઇસી તરહ એક વફાદાર નૌકર અપને આકાકા સાથ કભી નહીં છોડ સકતા હય.

મહશર—ઇન્હીં ખૂની પંજોંસે તુમ્હારા શિકમ ફાડૂંગા, મેરા બાજૂ મૌતકે હાથસે બાલાદસ્ત હય.

કાફૂર— લિમકે હાથસે ખુદાકા હાથ જબરદસ્ત હય.

અબયાત.

મહશર—જો હોતા બાપકે મયઁ પાસ આહ કયા હોતા !
કાફૂર—ખુદાકા ખૌફ ન હોતા, તો તૂ ખુદા હોતા.
મહશર—મેરે ગુસ્સેકિ આતશકા ધૂંવા, યહ અબ્ર ફિરતા હય.
કાફૂર—જબ ઊંચા અબ્ર હોતા હય તો પાની હોકે ગિરતા હય.
મહશર—તૂ જાન, જાન લૂંગા! અગર જાન હય તો સબ કુછ.
કાફૂર—ઈમાન હય યેહ મેરા, ઈમાન હય તો સબ કુછ.

મહ્રૂ ર—ચુપ !

કાફૂર—ખામોશ !

મહ્રશર—ઓ દુશ્મનકી ગલીકે કુત્તે, શેરકી તરહ ગુર્રાતા હય ?

કાફૂર—સચ્ચે આક઼ાકા સચ્ચા વફ઼ાદાર કુત્તા તેરે બાપ જયસે ઇન્સાનોં ઔર હારૂત જયસે ફ઼રિશ્તોંસે આલા શુમાર કિયે જાતા હય.

મહ્રશર—યેહ સર બદલા લેગા, યેહ સર ખુદાકે સામને ચિલ્લાયગા, યેહ આંખેં ક઼ાતિલકો પહચાનેગી, યેહ જબાન ઇન્સાફ઼! ઇન્સાફ઼કી ફ઼રિયાદ કરેગી.

નૌરોજ—(યક બ યક નિકલકે) જબાન ફ઼રિયાદ કરેગી ઔર ખોપરી અપને જુલ્મકો યાદ કરેગી !

મહ્રશર—ઉફ઼ !

નૌરોજ—તુફ઼ !

કાફૂર—ઓ ખુદા! [મહ્રશર તલવારકા વાર કરતા હય, નૌરોજ તલવારસે વારકો રોકતા હય, કાફૂર આરામ કુર્સી પર મુતહૈયૂર હોતા હય.]

તહૈયુર.

બાબ પહલા—દિખાવ દૂસરા.

મહલ.

[ગૌહર એક હાથમેં જંજીર પહને મઅે દો પન્નાસોંકે આતી હય.]

ગાહર—ઓ અમનકે સિતારો, ગુરૂબ હો જાવ! સિયાહ આસમાન, સુર્ખ હો જા! કિર્મિઝી બાદલો, ખૂની ભેસ બદલો! શુમાલી મુન્જમિદ સમુન્દરો, જુલ્મકી ધૂપસે પિઘલ જાવ! ખૂનભી વ્હો ખૂન, બેગુનાહકા ખૂન! અરી પાસબાન કનીજો, મેરે બાપકા ખૂન!

બયત.

કટી ગરદન, કુટા સીના, કુવે અઝવે બદન ટુકડે,
પડે હયેં ક્યેં મકતલ પર પરેશાં બેકફન ટુકડે.

૧ ખવાસ—શહઝાદી, આયસા રંજે અઝીમ ?

ગોહર—કયસી શહઝાદી ? બદ નસીબ લડકી ઔર યતીમ.

૨ ખવાસ—દેખો, ઓ રહમકે ફરિસ્તો ! જલાલકે આસમાન, ફુટ જા.

[અરમાન દાખિલ હોતા હય.]

અરમાન—પનાહ !

ગોહર—આહ !

અરમાન—કયસા ગુલ હય ?

ગોહર—શુક્રે જુલ જલાલ હય.

બયત.

જો ઉસકી મરજી હય અયસી, યેહી મરજી હમારી હય,
કે કાદિર હુકમે ઇન્સાનીપે હુકમે રબ્બે બારી હય.

અરમાન—ક્હે હાલ કયસા ?

ગોહર—તુઝે કયા ?

બયત.

મોમિન હય તુ, તો જા દરે બાગે બહિસ્તમેં,
કયા લેને પથ્થર આયા હય મેરે કુનિસ્તમેં.

અરમાન—પથ્થર કિસ લિયેં ?

ગોહર—તાકે મરહૂમ સુલ્તાનકી લાશકોભી સંગસાર કરે. બાપકો કતલ કરકે બેટીકે ખૂનસે હાથ ધોને આયા હય ? કયા તેરે પહલૂમેં વ્હો દિલ નહીં, જિસે ખાનયે ખુદા કહતે હયેં ? કયા તેરે હાથોંમેં વ્હો આદત નહીં, જિસે કરમ, ફયઝ ઔર સખા કહતે હયેં ? દેખ, દરખ્તોંમેં રહમ હય, જો ભૂકેકો ફલ દેતે હયેં. પાનીકા દિલ સાફ હય, જો સબકી પ્યાસ બુઝાતા હય. સુરજ, ચાંદકા દિલ બખશિશકે અન્વારસે મુનવ્વર હય, જો સબકો રોશની પહુંચાતા હય. લેકિન તૂ ઇન્સાન, અશ્રફુલ મખલુકાત ? ઓ સિતમ ! ઓ ગઝબ !

બયત.

તેરાભી બાનિયે બેદાદ, ન દિલ શાદ રહે !
મેરે ઘરકી તરહ ઘર તેરાભી બરબાદ રહે !

અરમાન—(ખુદસે) કયા ક્હે મુઝકો ખૂની સમઝતી હય ! અરમાન, ફિલહાલ બસ ભેદકો છુપા. (ગોહરસે) કયા કહા ?

ગોહર—દુરસ્ત કહા.

૧ ખ્વાસ--સિતમ !

૨ ખ્વાસ--કહેર !

ગોહર--કયૂં ? કયા દેખતા હય ? જાલિમ, હાથ બઢા ઔર જિન નાખૂનોંસે મેરે બૂઢે બાપકે ચેહરેકી ઝુર્રીયોંકો નોચા હય, મેરીભી ખાલ છિલ.

અરમાન--અફસોસ ! લડકી, તૂ દીવાની હો ગઈ.

ગોહર--બેશક. જિસકા ચમન લુટ ગયા, વ્હો દીવાની હો ગઈ, જિસકા નવિસ્તા પલટ ગયા, વ્હો દીવાની હો ગઈ. મયઁ પહચાનતી હૂં, તૂહી અરમાન હય. તેરે પસીનેસે અબ્બાકે ખૂનકી બૂ આતી હય, તેરે દાંતોંકી ચમકમેં આજ્ઞી કૂદકે લહૂકી સુર્ખી ઝલક દિખાતી હય.

રુબાઇ.

નહીં મુરવ્વત હય ચશ્મે ખુદર્ગામેં, દિલમેં ખોફે ખુદા નહીં હય,
સિતમપે ઇતરા ન અપને જાલિમ, અજલસે કોઈ બચા નહીં હય.
ય્હે કુબ્ર કહતી હય ખોલકે મુંહ, જરા તો ઝાંકો મેરે શિકમમેં,
યહીં સમાયે સિકંદરો જમ કે જિન્કા કોઈ પતા નહીં હય.

અમીના, મહલકે સબ ચેરાગ બુઝા દિયે ?

૧-ખ્વાસ--હુજૂર, ખુદહી બુઝ ગયે.

ગોહર—નહીં, વોહભી ઇસીને બુઝાયે હોંગે, જિસને મેરે દિલકા ચેરાગ બુઝાયા હય. દિલાવા, મેરે સરમેં ડાલનેકે લિયે કુછ ખાક લાઈ ?

૨--ખ્વાસ—(ફૂલ દેકર) શહજાદી, નહીં. ફૂલ લાઈ.

ગોહર—(ફૂલ ફેંકકર) ફૂલ ! ઓ નાદાન દિલાવા, ફૂલ એક યતીમ લડકીકે લિયે નહીં પયદા હુવે. શાયદ મરહૂમ બાપકે તન મુદાક ફૂલ ખાકમેં કિસી કદર બાકી હોં, બસ મેરે બાલોંકે લિયે વ્હો ધૂલ દુનિયાકે હજાર ફૂલોંસે જિયાદા ખુશનુમા હય. લા, લા, કહાં હય ? નહીં લાતી હો ? અરી નહીં લાતી હો ? મયઁ ખુદ જાતી હૂં.

ગાના.

ગોહર—ચમકે તારે જુલ્મકે, છાઈ રયન અંધિયાર,
ડોલે નઇયા ભવ સાગરમેં, સૂજત વાર ન પાર.

ખ્વાસેં—સુનો સુંદરી, સોહની, મોહની મતી કયૂં હરી,
માનો સલાહ, સિતમ પર સિતમ હય ય્હે કયા યા ખુદા !

ગોહર—સુનોરી અલમકી મોરે કથા.—સોહની.

[ગોહર મયએ ખ્વાસોંકે ગાતી હુઈ જાતી હય.]

અરમાન—અભી તો દરિયા ચઢાવ પર હય, કોઈ દમમેં ઉતર જાયગા, ફિર મેરી ફિત્રત, મક્કારી ઔર ફરેબકા જાદુ અસર કર જાયગા.

ગાના.

જાન, જાલ તેરા બિછ ગયા, અબ અરમાન,
કરે જો અભિમાન તેરી હય શાન.
ન ડર અબ તુ ઠાન, રતન ગોરા હય નારી.—જાન.
મોરી બાજી હય ફરેબી ચાલ,
બીધનન ડાલૂં મયઁ ચલતા પુર્જા,
કર દમ ફઁસે આન યેહે ચિડ઼િયા, તેરી હય શાન.—જાન.

દુનિયામેં દૌલત ઔર અક઼લ, આરજૂ બરઆરીકે લિયે બનાય ગયે. દોસ્તી, ઐયારીકા નામ હય. ઓ નૌરોજ, અબતક તો અરમાન તેરા દોસ્ત થા, અબ રકીબે નાકામ હય. બસ ફિર કયા ? મયઁ ગૌહરકા ઔર ગૌહર મેરી. [શુહરત દાખિલ હોતી હય.]

શુહરત—ગૌહર તેરી ?

અરમાન—(ખુદસે) અરરર ! આ ગઈ મૌત મેરી !

શુહરત—કયૂં એ નાસમઝ, ચુપ કયૂં હો ગયા ?

રુબાઈ.

જબાં મેરે લિયે થા ઔર દિલ યહાંકે લિયે ?
યેહે જાન, જાં તેરી હય તેગે જાંસિતાંકે લિયે.
ખરાબ તનકી હો મટ્ટી, હો રૂહ દોઝખમેં,
હય ઇજ્ઝત યેક તેરે ખંસે દો જહાંકે લિયે.

અરમાન—(ખુદસે) તૌબા ! તૌબા ! કામ બિગડ઼ ચલા. એક તો ઔરત, દૂસરે મેરી આશિક઼, તીસરે સર પર ખૂન સવાર, ફિર કયસે જીતા છોડેગી નાબકાર ! (ઢંગસે) ઐયાર, મક્કાર, નાહિન્જાર ગૌહર, જબતક મેરી શુહરતકેક઼દમોંમેં કનીજ બનકર સર ન ઝુકાયગી, અરમાનકો શુહરતકે પહલૂમેં કભી રાહત ન આયગી.

શુહરત—કયા મયઁ યક઼ીન કર લૂં કે અરમાન મેરા હય ?

અરમાન—હાં; તેરા હય, મગર જબતક યેક કાંટા ઉસકે પાંવસે ન નિકાલા જાયગા, વફાકા ક઼દમ રાહે મહબ્બતમેં કભી નહીં ડાલા જાયગા.

શુહરત—કાંટા ? પલકોંસે નિકાલ સકતી હૂં.

અરમાન—નહીં, તલવારકી નોકસે નિકલેગા.

શુહરત—ગોયા ખૂન ?

અરમાન—હાં. ખૂન ઉસકા, જિસકે દામને ઇસ્મતકી ગિરહ મેરી દસ્તારસે બાંધતા હય. ઓ હયરત, તુઝે અરમાન કિન આંખોંસે જિન્દા દેખ સકતા હય! (ખુદસે) જબતક હયરત ન મરેગી, ગૌહર મુઝસે કભી મહબ્બત ન કરેગી.

શુહરત—ક્યા હયરતકા ખૂન? અરમાન, ઇસસે બેહતર હય કે કિસી બે જબાન બકરીકા ખૂન હો, કિસી આજિઝ બિલ્લીકા ખૂન હો. કિસી ચિયૂંટીકો માર દૂં, કિસી ચિડ઼િયાંકી ગરદન ઉતાર દૂં, લેકિન સાહબે ઔલાદ, પાક દામન, ભોલી હયરત પર શમશીર ઉઠાવૂં? નહીં, કભી નહીં હો સકતા, ઔર કભી નહીં હોગા.

અરમાન—કભી નહીં હોગા, તો વ્હો ચાંદભી આસમાન પર કભી નહીં નિકલેગા, જો વસ્લતકી રાત મુઝે તેરા ઔર તુઝે મેરા મુંહ દિખાયગા. વ્હો સૂરજભી તાલએ ન હોગા, જો દૂસરી મુલાકાતકી ઉમ્મીદ દિલાયગા.

શુહરત—વાહ! નાદાન વાહ! મેરે રહમકો બુજદિલી ખિયાલ કરતા હય? તેરી મનકૂહા બીબી પર રહમ ખાયા, ઇસ પર તૂ ઇતના ઘબરાયા? અચ્છા હૈ.

અરમાન—ક્યા?

શુહરત—કૌલ.

અરમાન—ક્યૂં?

શુહરત—યૂં કે જબ તૂ હયરતકી અચાનક મૌતકા પયગામ સુને તો મેરે સાથ શાદી કરનેકા ઇન્તેજામ કરે.

બયત.

ઉઠાતી હૂં મયૈં સર પર બારે મિન્નતેં ખૂને નાહકકા,
ગિલા કરના ન ઉસકા તુમ કિસીકે સીનેપે શકકા.

અરમાન—નહીં, નહીં, કૌલ જબાનસે, તસદીક જાનસે, નિકાલ શમશીર મ્યાનસે. મયૈં ઉસે ઘરસે નિકાલતા હૂં, તૂ ઉસકે વાલિદયનકે યહાં જા ઔર ઉસકી મૌતકા આખરી ફયસલા કર આ.

[શુહરત જાતી હય, હયરત દૂસરી તરફસે આતી હય.]

હયરત—કિસકા?

અરમાન—હયરત, ક્યા તૂને કુછ સુના?

હયરત—સુના હય, કે કિસીકે દિલમેં ખૌફે ખુદા નહીં, રહે દુનિયા; શરીફ આદમીકે રહેનેકી જા નહીં.

બયત.

ક્યા લે ગયા, જો હસરતો અરમાન લે ગયા,
સબ કુછ વ્હો લે ગયા, કે જો ઈમાન લે ગયા.

અરમાન—(ખુદસે) કયા ઇસ્ને સબ કુછ સુન લિયા ? લાજિમ હય કે બહાનેસે લડાઇકા આગાજ કરૂં. (હયરતસે) હયરત, મયેં ડરતા હૂં કે વ્હે તેરે દાંત યેક દિન જરૂર મેરે પોસ્તકો કાટેંગે ઔર જબાન મેરા લહૂ ચાટેગી.

હયરત—ક્યૂં ? કિસ લિયે ? કયા કહતે હો ? તઅજ્જુબ કરો ઔર સોચો, શમ્અ ફાનૂસકો જલાયગી ? ચાંદની ચાંદ પર ખાક ઉડાયગી ? વ્હે દાંત તો બત્તીસ મોતિયોંકી માલા હય, જિસપર જબાનકો તુમ્હારા નામ જપના ફર્જ આલા હય.

બયત.

બુલબુલકે પંજેસે ગુલે રઅનાકા ખૂં ગિરે ?
ખાદિમકે કયસે હાથસે આકાકા ખૂં ગિરે ?

ગાના.

કયસી અંખિયાં બદલી બલમાં,—કયસી.
નશે જવાનીકે હયેં કયા ખુમાર લાયે હુવે,
હુવે શબાબકો હય ચંદ રોજ આયે હુવે.
અભીસે પયદા ગલત ફહમિયાં હુઈ સાહેબ,
તુમ્હીં નિબાહકી કસ્મે થે કયા ઉઠાયે હુવે ?
વાહવાહજી ભોલે ભાલે, કયસે વ્હે ઢંગ નિકાલે,
ઉચે હો આનમેં, શાનમેં, ગ્યાનમેં, માનમેં પ્યારે સૈયાં.—કયસી.

અરમાન—ઔરત ઈસ લિયે પયદા હુઇ હય કે વ્હો મર્દોકી અતાઅતમેં ઉમ્ર ગુજારે, શૌહરકો ઇખ્તિયાર હય કે વ્હો મહબ્બત કરે, નફરત કરે, છોડે યા મારે.

હયરત—મર્દ ઈસ લિયે પયદા હુવા કે વ્હો ઔરતકે હુસ્નો ઇસ્મતકે નૂરપર પરવાનેકી તરહ જાન વારે, ઇસ લિયે નહીં પયદા હુવા કે ઔરતકો હાથોંસે પ્યાર કરે ઔર પાંવકી ઠોકરસે ધતકારે.

અરમાન—ધતકારા, સૌ બાર ધતકારા. ઐયારા, મક્કારા, દૂર, મેરી નજરસે દૂર.

હયરત—ઈતના ગુરૂર ?

અરમાન—હાં ગુરૂર.

હુયરત—ગુમાન ન કર કે મયઁ સબસે અચ્છા હૂં. દુનિયામેં અચ્છેસે અચ્છા પયદા હોતા હય, જબ ચાંદ ગુરૂબ હોતા હય તો આફ્તાબ હુવયદા હોતા હય. [એહુસાન આતા હય]

એહુસાન—અબ્બાજાન, સલામ. [બગલગીર કરને જાતા હય, અરમાન ઉસે ધક્કા દેતા હય.]

અરમાન--હટ ! દૂર, ઓ નમકહુરામ !

એહુસાન—પ્યારે અબ્બા, મયઁને અભીતક આપકા નમક નહીં ખાયા. માંકે દૂધસે ઔર નાનાકે ટુકડોંસે પરવરિશ પાઈ હય, નમકહુરામીકી આપને તુહમત લગાઈ હય.

અરમાન—ઓ મેરે નાપાક ખૂનકે કુતરે, અભીસે યેહ બલવા ? યેહ શોખ ચશ્મી ? જા અપને નાનાકી સુફેદ ડાહીકે બાલ નોંચ, ઔર ઉસકે ઝૂટે ટુકડે ખુદભી ખા, ઔર માંકોભી ખિલા.

એહુસાન—જબતક મયઁ જિન્દા હૂં, ટુકડા ટુકડા માંગકર અપની પ્યારી માંકે લિયે લાઊંગા. ઔર અગર ખુદાને તુમ્હેં બાદશાહ કર દિયા; ઔર તુમ્હારે હુકમસે કિસીને મુઝે ભીકભી ન દી, તો અપને જિસ્મકે ગોશ્તકી બોટી બોટી ઉસે ખિલાઊંગા, આખિર ઉસીકે શિકમસે આયા હૂં ઔર ઉસીકે શિકમમેં જાઊંગા.

હુયરત—તૂ હમેં અપને મકાનસે નિકાલ દેગા તો કયા પહાડભી અપની ગારોંસે નિકાલ દેગે ?

અરમાન—હિમાકત !

એહુસાન—ઔર કયા હવાકે ઝોંકેભી ધક્કે દેકે દુનિયાસે નિકાલ દેંગે ?

અરમાન—જુરૂર.

હુયરત—કયા આસમાન તુમ્હારે ઘરકી છતકી તરહ અપની છતકી નીચે ન રહેને દેગા ?

અરમાન—બેશક.

એહુસાન—કયા સૂરજકા ચેરાગભી હમારે લિયે અપને ચેરાગકી તરહ બુઝા દેગે ?

હુયરત—કયા અપને ઘડોં ઔર મટકોંકી તરહ ભરે હુવે બાદલકા પાનીભી બહા દેગે ?

અરમાન—બહા દૂંગા, બહા દૂંગા.

એહુસાન—કયા તુમ અમીર બનકર જિન્દા રહોગે ?

અરમાન—હાં.

હયરત—ઔર હમ ગરીબ બનકર મર જાયેંગે? ક્યા તુમ અપની દૌલતસે બહિશ્તભી ખરીદ લોગે?

અરમાન—દેખા જાયગા.

એહસાન—ઔર મુફલિસી હમેં દોજખમેં ધકેલેગી!

અરમાન—બેશક, દૌલતકે સિવા દુનિયામેં ઔર ક્યા હય? મેરે પાસ ગુરૂર હય, નાજ હય, ફખ્ર હય.

હયરત—તો ખબર, ગુરબત જયસીભી કોઈ શય નહીં, હમારે પાસ ખુદા હય, ઈમાન હય, સબ્ર હય.

અરમાન—દૌલત હય તો આગાજ અચ્છા હય, હુસ્મત હય તો અંજામ ખૂબ હય.

એહસાન—આગાજમેંભી ખાલી આયે થે, ઔર અંજામમેંભી ખાલી જાયેંગે.

ગાયન.

હામી હમારા અબ્બા ખુદા હય,
ક્યૂં ઇતની ઘબરાયે—હામી.
ચરનોંમેં તેરે મયેં પ્રાન તજૂંગા,
ગર તુઝપર દુઃખ આયે—હામી

હયરત—ચુપ બેટા, તવંગરકો મૌતકી યાદ દિલાના, અયસાહી હય, જયસે આશિકકો નસીહત કરકે સમઝાના. (અરમાનસે) ખબર, અગર તુમકો ગરીબોંસે નફરત હય તો ગરીબોંકે ખુદાકો ઉનસે મહબ્બત હય.

અરમાન—અગર ઉસે મહબ્બત હય તો ગરીબ ફાકા ક્યૂં કરતે હયેં?

હયરત—અગર દૌલત જિન્દગી હય તો અમીર ક્યૂં મરતે હયેં?

અરમાન—કજાસે.

હયરત—કજા દૌલતકી રિઆયત ક્યૂં નહીં કરતી?

અરમાન—કજા મુફલિસીકીભી રિઆયત નહીં કરતી.

હયરત—જો મૌત ઔર રૌશની કિસીને કિસી દિન હરએક ઘરમેં આનેવાલી હય, દૌલત ઔર જિન્દગી એક ન એક રોજ હર જગહસે જાનેવાલી હય. લેકિન, જયસે રહમ યતીમોંકે આંસૂઓં ઔર બેવાઓંકી આહોંમેં સમાયે હુવે હય, અયસેહી મૌત બીમારોંકે દર પર ઔર ગરીબોંકી ઝોંપડીમેં હમેશા બિસ્તર બિછાયે હુવે હય.

મુસદ્દસ.

લહ્દ સિકન્દરકી, કુબ્ર દારાકી, ગોર બહેરામકી જહાં હય,
કફનકા હય કોઈ તાર બાકી, ન કોઈ બોસીદા ઉસ્તખાં હય.
કિસીસે પૂછો જો, અયસે શાહોંકી ખાકકા ઢેર અબ કહાં હય,
કોઈ બતાતા હય; ઉસ જગહે હય, કોઈ નિશાં દેતા હય; યહાં હય.
ન બન નઈ રોશનીસે જુગનૂ, ચમકકે બાગે જહાંમેં શબ ભર,
તુલૂએ મ્હેરે કઝા હય કલહી, હવસકે બંદે, ખુદા! ખુદા! કર.

અરમાન—ધત! મુઝે તેરે હુસ્નકે પરદેમેં મોતકા જલ્વા નજર આતા હય.

હયરત—મુઝે આપકે જુલ્મકી આડમેં કઝાકા પરતો નજર આતા હય.

અરમાન—તેરી ચશ્મમેં બદ ફિતરતીકા ઝલક હય.

હયરત—તુમ્હારી આંખકે તારેમેં જુલ્મકે ખૂનકી ચમક હય.

અરમાન—મેરે જબ્રકો જાનતી હય?

હયરત—મેરે સબ્રકો જાનતે હય? [અરમાન તલવાર નિકાલકર હયરત પર હમલા કરતા હય, એહસાન માંકે આગે ઘૂટનોંકે બલ બયઠ કર હાથ જોડતા હય, ગૌહર મએ ખવાસોંકે આતી હય.]

ગૌહર—લો દેખો, યહે ખડા હય. યહી ખૂની હય, યહી ગુનાહગાર હય. ઇસીકી આસતીન ઔર દામન પર ખૂનકે દાગ હયઁ. ઇસીકી આંખેં દો જલતે હુવે ચેરાગ હયઁ; વ્હો જમીનભી દેખતી હય, વ્હો આસમાનભી ઝાંકતા હય.

અરમાન—નહીં, મયઁ ખૂની નહીં. સુન, અબ સુન, તેરે બાપકા કાતિલ વહી તેરા આશિક નૌરોજ.

ગૌહર—નૌરોજ! ઓ ખુદા યહે કયા! નૌરોજને મારા, તુ દિખાયગા? તૂ ઉસે મિલાયગા? ચલ,—બતા, મિલા, દિખા.

[અરમાન ગૌહરકો પકડકે એક તરફ લે જાતા હય, એહસાન દૂસરી તરફ હયરતકો લે જાતા હય.]

તહેયૂર.

બાબ પહલા—દિખાવ તીસરા.

અફજલકા મકાન.

[બિજલી ગાતી હુઈ આતી હય.]

ગાના.

બિજલી—

મોરે ચંચલ નયનોંકે તીર; તીર જો લગે કલેજે કારી,
એજી પ્રેમકા સાગર ભર લો, જોબન રસ નદિયા જારી.—મોરે.
ઇસ જુલ્ફકો છેડે ન કોઈ, હય નાગન કારી કારી.—મોરે.
મોરી કમર લચક બલ ખાય જાય હય,
ચલકે ઠુમક ઠુમક મયઁ હારી.—મોરે.

અબયાત.

સુર્ખ રુખસારે વ્હો હયઁ, વલ્લાહ મેરે જોબનકે ફૂલ,
ગુલશને પયરિસમેંભી, હોંગે ન ઇસ ફેશનકે ફૂલ.

[કાફૂર દાખિલ હોતા હય.]

કાફૂર—(ખુદસે) જલ ચુકા હૂં આતશે ઉલફતમેં ચુન લે તનકે ફૂલ,
હસ્રતે આખિર હય મેરી, અબ ન તૂ તન તનકે ફૂલ.

[કાફૂર બિજલીકી આંખોંપે હાથ રખતા હય.]

બિજલી—ઉફ્ફ! હાય! ઉઈ! કૌન નાબકાર, મુરદાર?

કાફૂર—અય ગુલે પુર બહાર, તેરે કદમોંમેં રહનેવાલા જલીલ ખાર.

બિજલી—અરે મુવે! તુઝસે હજારોંકે સર, સદકેકે નારિયલકી તરહ મેરી જૂતિયોંસે ઠોકરેં ખાતે હયઁ, લટ્ટૂકી તરહ ઘૂમઘૂમ કર પથ્થરસે ટકરાકે ફૂટ જાતે હયઁ. હાય! મેરા દિલ ટાઇમપીસકી તરહ ટક ટક કરકે ધડક રહા હય.

કાફૂર—(સીનેપર હાથ રખકે) ઇસ ટાઇમપીસકે પુર્જે ચુકે ગોસ્તકે હયઁ, ઇસ લિયે વક્ત બમ્બઇ ઔર સ્ટેન્ડર્ડ ટાઇમસે ફાસ્ટ જા રહા હય.

બિજલી—છોડ વ્હે ચોંચલે! મુવે ચખે! કિસી ભોલી ભાલી, ગુલજારે હુસ્નકી ડાલીકો અયસે અચાનક ડરાના, ધડકાના ઔર ઉસ પર ધીંગા ધીંગી જતાના; શરીફોંકા શઆર નહીં, બસ દૂર, હમેં તેરી દરકાર નહીં.

કાફૂર—નહીં, સરકાર નહીં, હમેં દરકાર હય અગર તુમ્હેં દરકાર નહીં. ઇસ ગુસ્તાખીકી મુઆફી હો, યા કોઈ સજા ઉસકી તલાફી હો.

બિજલી—મુઆફી ? અચ્છા.

બયત.

દસ બીસ બાર મેરી જૂતી પે નાક રગડો,
આઇન્દા અયસી જુરઅત કરના ન, કાન પકડો.

કાફૂર—જૂતી પર નાક રગડૂં ? પ્યારી, યેહ બિલકુલ એટીકેટકે ખિલાફ હય. કોઈ જેન્ટલમેન દેખેગા તો કયા કહેગા ? હાં જૂતેકી જગહ અગર કોઈ ઇંગ્લીશ લેડી બૂટ હો તો મુજાયકા નહીં.

બિજલી—નહીં ? નહીં ? તો ખયર હમારે ઔર હજારોં આશિક હયેં. જાની રંગરેજ, માલી દોપ્યાજા, મોતી, મિસ્ટર જેક અંગરેજ.

કાફૂર—અચ્છા તો અયસે હમારેભી બહુતસે મઅશૂક હયેં. કાલોજાન, સ્લીપર બેગમ. લોના ચમારી, નકટી ભટિયારી.

બિજલી—બસજી બસ, રહને દીજિયે અયસી લન્તરાનિયેં, ખતમ કીજિયે અપને ઇશ્કકી કહાનિયે.

અબયાત.

ગર હસીં તુમપેહી જાનેં હયેં ગઁવાતે ફિરતે,
કયૂં મેરે કુચેમેં હો ખાક ઉડાતે ફિરતે ?
[મુંહ ફિરાતી હયેં.]

કાફૂર—લાખોં હોતે હયેં સિતારે, પ મહે નૂર હય એક,
હયેં ચરાગ અયસે બહુત, પર શમએ તૂર હય એક.

બિજલી—તો કયા મેરી તરફ ઇશારા હય મિહરબાન ?

કાફૂર—હાં, તૂહી માહપારા હય મેરી જાન. [દોનોં ગલે મિલતે હયેં, અફજલ ઔર ફિરાસત દાખિલ હોતે હયેં.]

ફિરાસત—અરે યેહ ખાના ખરાબ ફિર યહાં મૌજૂદ હય ?

અફજલ—બડાહી મરદૂદ હય, શર્મો હયા આંખોંસે બિલકુલ નાબૂદ હય.

ફિરાસત—કયૂં રે ચંડાળ ઘસિયારો કિસી અસ્તબલમેં જગહ ન મિલી, તો હમારે મકાનમેં દર આયા ? જબ ગ્રાન્ટરોડકે કિસી હોટલમેં બિસ્કુટ ન મિલા તો હમારી નાનખતાઇકી તરફ હાથ બઢાયા ?

કાફૂર—નહીં, ગલતી કરતી હો. તુમ્હારી બેટીકે ગાલ દો બિસ્કુટ હયેં, હોંઠ જામન, નાક કેલા, આંખેં શફતાલુ, ઠુડ્ડી સેબ. અબરૂ

કાટે, જબાન છુરી, નર્મ નર્મ ઉંગ્લીયેં, સરસોંકી ગન્દલ, ઔર ગરદન શરાબકી બોતલ હય. બૂઢ્ઢી અમ્મા, ભૂલતી હો, તુમ્હારી બેટી તો તાજમહલ હોટલ હય.

ફિરાસત—ચલ મુવે કલ્લાશ! બેહૂદે પાજી! ઘરકે ન દરકે?

[કાફૂરકો પીટકે નિકાલતી હયૈં.]

અફ્ઝલ—ધોબીકે કુત્તે ન ઘાટકે ન ઘરકે. મયૈં દૂરબીનસે દેખતા હૂં, કે ઘરસે નિકલ ગયા યા નહીં! (દૂરબીન લાકે દેખતા હય.) બસ અબ તો જમીન ઔર આસમાનકે કિસી પરદેમેં નહીં.

ફિરાસત—(બિજલીસે) ક્યૂંરી મુઈ નકટી? હમારી આબરૂકો ખાકમે મિલાતી હય? અયસે અયસે કમીને નફરકો મુંહ લગાતી હય?

અફ્ઝલ—રહે ખાના ખરાબ મરતીભી નહીં! બીવી તૂને અયસી લડકીકે એવજ પથ્થર જના હોતા, તો બૂઢ્ઢા અફ્ઝલ, આજ આપની ઇજ્જત તો ન ખોતા? વ્હો પાજી, બેહયા શરીર, અગર અબ આયે, તો બંદા એક થપડસે જમીન પર સોલાયે. બીવી, ઉસકી કિસમત ઉસ બદમઅશકી જવાની પર રો રહી હય. [કાફૂર દાખિલ હોતા હય.]

કાફૂર—(ખુદસે) ક્યા અભીતક મેરીહી તઅરીફ હો રહી હય?

અફ્ઝલ—બસ, અબ બ્હેતર યેહી હય, કે ઇસકા બ્યાહ, સૂનાગઢ, જીલ્લા ફૂાંસીકે નવ્વાબ, અકડફૂંસે કર દિયા જાય.

ફિરાસત—હાં, મેરે મિયાં અફ્ઝલ, ઇસ્સે અફ્ઝલ કોઈ નહીં રાય.

અફ્ઝલ—(બિજલીસે) ક્યૂંરી નાખલફ ઔલાદ, તુઝેભી મંન્જૂર હય, યા નહીં? અકડફૂં, આલીજાહ નવ્વાબ હય, જિસ્કે પાસ ઘોડે, હાથી, ઉંટ, બિલ્લી, કુત્તા, દૌલત, હશમત, બેહિસાબ હય.

કાફૂર—(અલગ) ઔર હમ ક્યા, કિસીસે હયૈં કમ? હમારે યહાંભી મુર્ગી; તીતર, બટેર, કવ્વે, કબૂતર. થાલી; તવા, હંડિયા, ચક્કી, ચૂલ્હા, લોટા; બોરિયા, રોટી, દાલ ઔર કબાબ હય.

બિજલી—કિબલા, નવ્વાબ સાહબકી ઉમ્ર ક્યા હોગી?

અફ્ઝલ—ઉમ્ર? ફકત બારા મહીને કમ તીન પચીસકી હય.

કાફૂર—(ખુદસે) અયસે બૂઢેકો તો કફન દેનાભી ફુજૂલ ખર્ચા હય.

બિજલી—મગર અબ્બાજાન, ક્યા કાફૂર નહીં આલી રુત્બા, આલી મુકામ? વ્હોભી તો હય એક શાહજાદેકા ગુલામ?

અફ્ઝલ—ફિર ઉસીકા લિયા નામ? કમીના ગુલામ? ગુલામ, જિસ્કે રૂયેં રૂયેંમેં ખયરાતકા નમક હય.

બિજલી—કિબલા, ગો વ્હો ગુલામ હય, કમીના હય, મગર

શહજાદેકે નમકકી કીમત ઉસકી મિહનત ઔર મુશક્કતકી પેશાનીકા પસીના હય.

ફિરાસત—નૌકરકી ઇજ્જતકા મહલ, જો હજાર બરસમેં તઅમીર હુવા હો, માલિકકી જૂતીકી ઠોકર એક પલમેં ઉસકો ગિરા સકતી હય.

કાફૂર—(ખુદસે) ખિદમત વહો અજમત હય, જો અદના નૌકરકો માલિક બના સકતી હય.

બિજલી—અમ્માજાન, ગુલામી વહો કૂવત હય, જો આકાસે નૌકરકી ખિદમત કરવા સકતી હય.

ફિરાસત—પ્યારે શૌહર, જબતક તૂ બેટીકા નિકાહ ઉસ નવ્વાબસે નહીં પઢાયગા, ઇન દોનોંકી મહબ્બતકા સિલસિલા શયતાનકી આંતકી તરહ લંબા હોતા જાયગા.

અફઝલ—લે, મયૈં નવ્વાબે આલી ખિતાબકો અભી યહાં ભેજતા હૂં.

[જાતા હય.]

અબયાત.

ફિરાસત—દિલ લગાનેકો મિલા કોઇ ન નામી તુઝકો,
હય જો મનજૂર ગુલામોંકી ગુલામી તુઝકો ?
બિજલી—ખાકસારોંસે મહબ્બત હય મુદામી મુઝકો,
બાદશાહત હય, ખુદા દે જો ગુલામી મુઝકો.

રુબાઇ.

ફિરાસત—રખ ગુમાં દિલમેં ન જોરે બાજુએ કાફૂરકા,
દમમેં મિટ સકતા હય ગર્રા ઇસ તરહ મગરૂરકા.
એકહી ઝોંકા હવાએ મૌતકા આયે અગર,
સૂરતે કાફૂર હો કાફૂર દમ કાફૂરકા.
બિજલી—રંગ ફક હો દેખકર ઉસકો શબે દૈજૂરકા,
નામ કાફૂરે સહર હય મેરેહી કાફૂરકા.
ચાહતી હો લાના કાફૂરે કફન જિસકે લિયે,
હય વહી કાફૂર મરહમ ઇશ્કકે નાસૂરકા.

ફિરાસત—ચલ મુઇ નકટી ! બેહયા અભી તુઝે ઔર તેરે કાફૂરકો ચખાતી હૂં મજા. [ગુસ્સેસે ફિરાસત જાતી હયૈં, દૂસરી તરફસે કાફૂર જાહિર હોતા હય.]

રુબાઇ.

કાફૂર—હાલ હય તુઝસેભી અબતર આશિકે રંજૂરકા,
ક્યા મુદાવા કરખે મહજૂરકે કરે નસૂરકા.

બિજલી—તેરે આરિઝકો બનાયા હક઼ને જિસ કાફૂરસે,
મુઝકો અબ કાફૂર, લાદે મરહમ ઉસ કાફૂરકા.

કાફૂર—પ્યારી, અબ તાખીર બેસૂદ હય. જલ્દ બતા કે કયા કિયા જાય? અગર વોહ રઈસ તુઝે બ્યાહને આયગા તો બસ સિતમહી હો જાયગા.

બિજલી—અચ્છા, મયઁ તુઝે એક તદબીર બતાતી હૂં.

[ફિરાસત યક બ યક આતી હય.]

ફિરાસત—(ખુદસે) યેહ મસાનકા ભૂત ફિર યહીંકા યહીં? ઇસે કિસીકી મૌતભી આતી નહીં?

બિજલી—બસ એક ઘંટેકે બઅદ બુર્ક઼અ પહનકર આના ઔર ખુફિયા લફ્જ ઉડનછૂ સુનાના. મયઁભી ઉસ વક઼ત બુર્ક઼અ પહનકર તેરે સાથ ભાગ જાનેકે લિયે તૈયાર રહૂંગી.

ફિરાસત—(ખુદસે) વાહ! અચ્છી બાત હય, ખૂબ ઘાત હય.

બિજલી—હાં, દેખના ભૂલ ન જાના, ખુફિયા લફ્જ ઉડનછૂ હય.

કાફૂર—ઠીક. ઇસ વક઼તસે સાઠ મિનટકે બઅદ યહીં આવૂંગા.

[દોનોં જાતે હયઁ.]

ફિરાસત—અરે બદજાત! કમબખ્ત, સૌદાઈ! બાદહવાઈ! દસ્તરખ્વાન લપેટનેવાલે, ઝૂટી હડ્ડિયેં સમેટનેવાલે, અગર તૂ વક઼તકી પાબંદીમેં બોરીબંદરકા સ્ટેશન માસ્ટર હય, તો મયઁભી ટાઈમ પર પહૂંચનેવાલી ડાકગાડી હૂં. તૂ જોરમેં રુસ્તમકા દાદા હય, તો મયઁભી સેન્ડોકી નાની હૂં. બસ અભી મયઁ બિજલીકે ભેસમેં બુર્ક઼અ પહનકર આતી હૂં, ખુફિયા લફ્જ સુનાકર તુઝે ક઼ાબૂમેં લાતી હૂં, ઔર તુઝ ચંડાલકે સરકી ખાલકે બાલોંકો જૂતિયોંસે ઉડાતી હૂં.

[ફિરાસત જાતી હય, બિજલી ગાતી હુઈ આતી હય.]

ગાના.

બિજલી—મયઁ હૂં નટખટ ચતર કમનિયાં,
લાખોં આશિક઼ દેખે ભાલે, નજર ભરતડપાયે—મયઁ હૂં.
હમારી ચાલ જો ચલનેકો દૌડી આલમમેં,
ધુંવે બિખર ગયે, મોટરકે ચીખ઼ ઉડી દમમેં.
હય ફર્ક઼ કુદરતો હિરકતકા ઉસમેં ઔર હમમેં—મયઁ હૂં.

કાફૂરભી કયા કલેજેકો ઠંડા કર દેનેવાલા નામ હય! મેરા કાફૂર ગો ગુલામ હય, લેકિન બહુત વફાદાર હય. (સોચકર) કયૂં ન હો?

જબ કાફૂર ગોરમેંભી સાથ રહતા હય તો ઉસે બેવફ્રા કૌન કહતા હય? અબ વક્ત કરીબ હય, બુર્કઅ પહનકર આવૂં, જલ્દી જાવૂં.

[બિજલી જાના ચાહતી હય, નવ્વાબ અકડ્ફૂં દાખિલ હોતા હય, ઉસ્કે સાથ તીન લડ્કે પેચવાન, પીકદાન ઔર પાનદાન ઉઠાયે હુએ આતે હયૈં.]

ફિક્રે.

અકડ્ફૂં—નવ્વાબ અકડ્ફૂં જંગ હૂં, દિન રાત પીતા ભંગ હૂં,
હર રંગમેં નયરંગ હૂં,

બિજલી—(ખુદસે) ઇનસાં હય ય્હેંયા તીતરી?

અકડ્ફૂં—રુસ્તમકા મયૈં હમસાજ હૂં, બહેરામકા હમરાજ હૂં,
જાપાની ગોલનદાજ હૂં,

બિજલી—(ખુદસે) બાવા ન પેડી ડીકરી.

અકડ્ફૂં—તરસાં ચૂં ફ્સો રૂમ શુદ, દુન્યામેં મેરી ધૂમ શુદ,—

બિજલી—(ખુદસે) મઅસૂમ શુદ, મઅલૂમ શુદ, જાતે શુમા બાફિન્દગી

અકડ્ફૂં—લુટો રિયાસત ગર મેરી, છોડૂં ન ફિરભી શાઅેરી, હય
હય શેઅર મેરા આખેરી,

બિજલી—(ખુદસે) કુત્તેસે બદતર જિન્દગી.

અકડ્ફૂં—(બિજલીસે) અય ગુલે ગુલ્ઝારે બરતરી, સુનકર તેરે હુસ્નકી અફ્ઝલતરી, ખુસ્કી ઔર તરીકા સફર કરકે પસીનેમેં તર બતર હોકર બતવાતર કોશિશસે બાદત્તર ગકાનોંમેંસે તેરા બેહત્તર મકાન ઢૂંડકર આયા હૂં. અબ ખુસ્ક જવાબ ન દેના, વર્ના ઔરભી મેરા ખૂન ખુસ્ક હો જાયગા. (ખુદસે) પહેલેહી ખુસ્ક સાલીસે મેરે ઘરમેં ખુસ્કા તક મૌજૂદ નહીં.

મુસલ્લસ.

નવ્વાબ હૂં, જાગીરભી હય મુલ્કે અદમમેં,
ખાના તો કુજા, ખુસ્કી હય બે આબ શિકમમેં,
આંસૂભી નહીં અબ તો મેરે દીદયે નમમેં.

બિજલી—બુઢે બાવા, કિસ ઇરાદેસે આયે હો?

અકડ્ફૂં—બાવા? કયા તુઝે તહઝીબકી તઅલીમ નહીં દી ગઇ? એક નવ્વાબ તેરે નિકાહકે લિયે તશરીફ લાયા હય, બ સદ અજ્ઝો શરફ ઉસ્ને કદમ રંજા ફરમાયા હય. અગર તૂ એક તઅલીમ યાફ્તા ઔરત હય ઔર એક નવ્વાબ શાઅેરસે શાદી કરના ચાહતી હય તો ઇસ્કા દૂસરા મિસ્રઅ અભી તૈયાર કર.

બિજલી—ફરમાઇયે.

બયત.

અકડ઼્‌ફૂં—કૌડ઼િયેં કારૂં ખઝાનેકી મેરે ચુનતા રહા,
બિજલી—સુનકે વહશત આપકી મજનૂંભી સર ધુનતા રહા.

અકડ઼ફૂં—વાહ! વાહ! વાહ! વાહ! કયા તબીઅતમેં જૌલાની હય, ગોયા દરિયાયે જમનાકી રવાની હય, બસ અયસી દિલરૂબાસે શાદી કરનેમેં શાદમાની હય. અય દિલરૂબા, મેરા ખિતાબ નહુસતુલ મુલ્ક, ખાનબહાદુર હય.

બિજલી—(ખુદસે) મુવા નહુસતખાન, ચૂરન બેચતા હુવા, નવ્વાબ ઔર શાએર બન આયા હય! ખયર, અચ્છા, મયૈંનેભી ઇસે ખૂબ ચકરમ બનાયા હય. (અકડ઼ફૂંસે) આલીરકાબ, વાલા જનાબ, નવ્વાબ સાહેબ, આપ ડેઢ઼ ઘંટેકે બઅદ તશરીફ લાયેં તો મયૈં આપકે સાથ નિકાહકે લિયે કાઝીકે યહાં આવૂંગી. (ખુદસે) તેરે આનેસે પહેલેહી કાફૂરકે સાથ કાફૂર હો જાવૂંગી. (અકડ઼ફૂંસે) ઔર સુનિયે બુર્કઅ પહનકર આના, ખુફિયા લફ્ઝ ઉડ઼નછૂ સુનાના.

અકડ઼ફૂં—છૂઉડ઼ન? વલ્લાહ યહ તો ઉડ઼નછૂ હોનેકી બાત હય. અચ્છા, સલામ અર્ઝ કરતા હય નવ્વાબે આલી રકાબ, અય ખાતુને નેક જાત.

બિજલી—સલામ, સલામ, અય નવ્વાબે વાલા સિફાત. (અકડ઼ફૂં જાતા હય) બસ બાઝી હો ગઈ માત. [બિજલી જાતી હય, કાફૂર બુર્કઅ પહને હુવે આતા હય.]

કાફૂર—મુઝે બુર્કએમેં ઔરત સમઝ કર ગ્રાન્ટરોડ પર કઇએક યાર લોગોંકે મુંહમેં પાની ભર આયા. જબ કિસીને મેરે મઝાકકે લિયે બજાઈ તાલી, તો મયૈંને બુર્કએકે સુરાખમેંસે એક મૂંછ બહાર નિકાલી. [બિજલી બુર્કઅ પહનકર આતી હય.]

બિજલી—પ્યારે, ઉડ઼નછૂ?

કાફૂર—બેશક ઉડ઼નછૂ.

બયત.

ઉડ઼ા હૂં પહલેહી લેકર યહ મયૈં હંડિયા બહાનેસે.
વોહ કુત્તા રોયગા, અબ દરપે ઇસ ભટિયારખાનેકે.

[દોનો ભાગ જાતે હયૈં, ફિરાસત બુર્કઅ પહનકર આતી હય.]

ફિરાસત—અભી બદમઆશ કાફૂર યહાં આયગા ઔર મેરે હાથસે ખૂબહી બેઈજ્જત હોકે જાયગા. ય્હે લો વ્હો આ ગયા.

[અકડ઼ફૂં આતા હય.]

અકડ઼ફૂં—ઉડ઼નછૂ ?

ફિરાસત—ઉડ઼નછૂ. (ખુદસે) લો આ ફઁસા ઉલ્લૂ. (ભાગનેકા દોનોં એક એકકો ઇશારા કરતે હયઁ. ખુદસે) હ઼રામજાદે, અભી તુઝે જૂતિયોંસે બનાતી હૂં, પીટ પીટકે ઉલ્લૂ. (અકડ઼ફૂંકો ગિરાકે જૂતિયેં મારતી હય) મુવે શયતાન, હયવાન, બદમઆશ, ક઼લ્લાશ, કમીને, નફ્રર, કુત્તે, નૌકર, મેરી બેટીકો ઉડ઼ાને આયા થા, મગર મયઁ જૂતિયોંસે તેરે સરકી ખાલ ઉડ઼ાઊંગી !

અકડ઼ફૂં—કોઈ બચાવ, કોઈ બચાવ, મર ગયા ! મર ગયા ! અરી નવ્વાબ હૂં, શાએર હૂં, જી. સી. આઈ. હૂં, એન. ડબલ્યૂ. આર. હું. જી. આઇ. પી. હૂં, બી. બી. એન્ડ. સી. આઇ હૂં. એ. બી. સી. ડી. હૂં, એકસ, વાઇ, જેડ. હૂં. મુઝ પર રહ઼મ નહીં કરતી તો મેરે બિતાબોં પર તો રહ઼મ કર ! છોડ઼, છોડ઼, મેરી ખાલા ! ય્હે કયા હો ગયા ઘોટાલા ! [ઉઠકે ભાગતા હય, અફ્જલ સામને આતા હય ઔર દોનોં ટકરાકે ગિરતે હયઁ.]

અફ્જલ—(અંદરસે) કયા હય; કયા હય ? કયસા શોર હય ?

ફિરાસત—તૌબા ! તૌબા ! ભૂલમેં કૌન પિટ ગયા !

અફ્જલ—ય્હે કયસા બુર્ક઼આ ? કૌન ? અકડ઼ફૂં નવ્વાબ ?

અકડ઼ફૂં—હાં, વહી ખાના ખરાબ. જિન બાલોં પર કભી તાજ થા, વહી બાલ આજ જૂતિયોંકી નજર હો ગયે. અફ્સોસ ! શાએર ઇસ જમાનેમેં અયસે બેક઼દર હો ગયે ?

બયત.

શાએરી અબ દૂર મુઝસે સયકડોં ફરસંગ હય,
જૂતી વ્હો મજમૂં હય, જિસ્કા ક઼ાફ઼િયાભી તંગ હય.

[કાફૂર ઔર બિજલી આતે હયઁ.]

કાફૂર
બિજલી } —ફ઼િઅલયે દો જહાન, આદાબ.

કાફૂર—આપકે લિયે એક મુજ઼દા નયા હય કે ક઼ાજ઼ી સાહ઼બકે યહાં હમ દોનોંને નિકાહ઼ પઢ઼વા લિયા હય.

અકડ઼ફૂં—નિકાહ઼ પઢ઼વા લિયા હય ? કયા નિકાહ઼નામેમેં કુછ ઔર મજમૂન લિખવાનેકી ગુંજાઈશ નહીં ?

કાફૂર—અબ આપ કયા ચાહતે હયઁ ?

અકડ્ફૂં—મયઁ યેહ ચાહતા હૂં કે જબ તૂ મર જાય તો યેહ લડ્કી બેવાહ હોકર સિવાયે મેરે કિસી ઔરસે નિકાહ ન પઢ્વાને પાય.

બિજલી—(કાફૂરસે) મુઝે બોસટકો અપની જિન્દગી પર અભીતક ભરોસા હય.

અફ્ઝલ--અચ્છા, ખયર. અબ જો હુવા સો હુવા. જિસ્કી કિસ્મત થી ઉસ્કો મેરી બેટી મિલ ગઈ.

અકડ્ફૂં--ઔર મયઁ ઇસ ઘરસે જૂતિયોંકાભી બદલા ન લેકર જાઊં ?

અફ્ઝલ--કયા ચાહતે હો ?

અકડ્ફૂં--ઉસ્કા નહીં તો, (ફિરાસતકો દિખાકર) ઇસ્કા બોસા દિલા દો.

બયત.

એક બોસેકો હો ખયરાત તો જાતે જાતે,
ખોપરી ચૂર હુઈ જૂતિયેં ખાતે ખાતે.

[ફિરાસતકા બોસા લેકે ભાગા જાતા હય, સબ ઉસ્કે પીછે દૌડ્તે હયઁ.]

બાબ પહલા—દિખાવ ચૌથા.

ખાબગાહ.

[મહ્શર, તલવાર લિયે નૌરોજકો મારનેકે લિયે આતા હય, કાફૂર ઉસ્કે પિછે આહિસ્તાસે હાથમેં ખંજર લીયે દાખિલ હોતા હય. નૌરોજ ખાબસે ચોંક ઉઠતા હય, મહ્શર ભાગ જાતા હય, કાફૂર એક ગોશેમેં છિપતા હય.]

નૌરોજ—ખંજર ! ખંજર ! ખંજર ! વોહ મકતૂલ આરામકી હડીયેં; મેરા મુકાબિલા કરતી હયઁ, ખૂન બરસતા હય, આગકે શોઅ્લે ઉઠતે હયઁ. (આંખ ખોલકર) અમાન, ખાબે પરેશાન બાર બાર જગાતા હય, આજ કુછ બેકરારીકા નયા તૌર નજર આતા હય. (ઈધર ઉધર દેખકર) આસમાન ખૌફ્નાક, જમીન ચુપચાપ, મકાન ભયાનક હયઁ. જિસ કદર મેરા દિલ હલકા હય, રાત ભારી હય, હર તરફ મોહીબ તારીકી તારી હય. [**નૌરોજ** સોતા હય, અરમાન ખંજર લિયે હુવે આતા હય.]

અરમાન—કૌન દેખતા હય? કોઈ નહીં. ફક્ત રાતકા પહરેદાર ચાંદ હય, જો ઉસ રૌશનદાનમેંસે ઝાંકતા હય. કહીં અયસા ન હો કે ઇસ અમ્રે કુબીહકી ખબર ચાંદ; આફતાબકો પહુંચાય, ઔર ખુરશીદકી રૌશનીકે સાથહી જમાને પર મેરા ગુનાહ રૌશન હો જાય. નહીં, નહીં, મયઁ ચાંદકે ખોફ્જદા જર્દ ચહરે, ઔર ઇન સિતારોંકી લાખોં ઝપકતી હુઈ આંખોંકે સામને બુજદિલ નહીં બનૂંગા. આ, ઓ ઇન્સાનોંકે લહૂમેં તયરનેવાલી મછલી, મેરે પંજેકી રગો પઠ્ઠોંકે જાલમેં આ. વ્હો પંજા; જો તેરે કુબ્જકો કુબ્જેમેં કરકે, ઇસ વકતકી ઠંડી હવાસે અકડ જાયગા, ઔર દુશમનકે બહતે હુવે ખૂનકી ગરમીસે હરગિજ ખુલને નહીં પાયગા. (ઇધર ઉધર દેખતા હય.) માર, અરમાન, મારકો માર, તાકે મહબ્બતકી રાહમેં કોઈ ખટકા ન રહે ઔર તેરી પ્યારી ગૌહરકે હુસ્નકે ફૂલોંમેં યહ કાંટા અટકા ન રહે. ઇસ્સે દોસ્તી વહીં તક થી, જહાં તક રશ્ક ન થા, વફા તબતક થી, જબતક ઇશ્કકા મેરી આંખોંમેં અશ્ક ન થા.

બયત.

ચલા ખંજર, ચુકા ઝગડા, સુલા સોતેકો મહશર તક,
જગા ફિતના, ન ડર ઇતના, બઢા દસ્તે કઝા સર તક.

[અરમાન સરાનેકી તરફ બઢતા હય, નૌરોજ ચોંકકર ઉઠતા હય.]

નૌરોજ—ઉફ્! ફ્સ્દોંસે ખૂન નિકલતા હય! બાપ ઔર બેટા દોનોં મેરે પિછે ભાગે! (અરમાનકો દેખકર) આહ! કૌન નાદાન?

અરમાન—ખાદિમ અરમાન. (ખુદસે) ગયે ઓસાન, હો ચુકા બહાદુરીકા ઇમ્તેહાન.

નૌરોજ—અરમાન, અરમાન, તૂ ઔર ઇસ વકત?

અરમાન—હાં, મુઝે ખાબમેં નજર આયા કે તુમ્હેં સોતા દેખકર કોઈ કાતિલ મારને આયા, ઇસ લિયે ઇમ્દાદકે લિયે મયઁને ઇધર કદમ બઢાયા.

નૌરોજ—શાબાશ! શાબાશ! વફાદાર દોસ્ત, શાબાશ! નૌરોજ તેરા શુક્રિયા અદા કરતા હય. જા, આરામ કર ઔર કિસી તૌર ગૌહરકો મુઝસે મિલાનેકા ઇન્તેજામ કર. (ખુદસે) ઓ ગૌહર, પ્યારી ગૌહર, આ ઔર અપને બાપકા ખૂન મેરે આલૂદા હાથોંસે ધો. ન રો, જાલિમ બાપકો ન રો, વર્ના આશિકકોભી જાનસે ખોયગી, શમ્આકી તરહ એક પરવાનેકો રોતી રોતી સયકડોંકો રોયગી.

અરમાન—(ખુદસે) નહીં, બલ્કે ઓ પરવાને, તુઝે ઉસ શમઅકા ધૂંવાંભી નજર ન આયગા કે મૌતકા પરવાના આ જાયગા.

બયત.

સોઝે દિલ ભડકા, જો આંખ અશ્કોંસે તર હોતે તક,
ખાક હો જાયગા, પાનીકો ખબર હોતે તક.

[અરમાન જાતા હય.]

નૌરોજ—વ્હો સિતારા ટૂટા, આસમાન રૌશન હો ગયા, રાતકે આમિલ ફરિશ્તે ફુર્તીસે જમીનકી તરફ લપકે, બદ રૂહેં આજાદ હુઈ. પનાહ! અમાન! મદદ! મેરે ચચાકી રૂહ મુઝે ઢૂંઢનેકે લિયે ફરિશ્તોંકે હમરાહ ચાંદકા ચેરાગ લેકર ઉતરી, આઈ પહુંચી. (દીવારકે પાસ ખડા હોતા હય.) અય દીવાર, અપને દામનમેં છુપા લે, અય જમીન, અપને પહેલૂમેં બિઠા લે. [મહશર, ફરિશ્તેકે લિબાસમેં દીવારકે પિછેસે નમૂદ હોતા હય.]

મહશર—નૌરોજ મુર્તદ! મૂજી! કાતિલ! ખૂની!

નૌરોજ—કૌન? ખાબ યા ખિયાલ, યા ખૌફકા તસવ્વુર?

મહશર—કયૂં કાંપતા હય બહાદુર? દુનિયાકી નિગાહોંસે તો વહાં બચકર છુપતા હય, લેકિન આસમાનોંકે સુલ્તાનકી નજરોંસે કબ બચ સકતા હય?

રુબાઈ.

ખૂને મકતૂલકા બદલા નહીં કયા લેતા હય,
કુલ્બે પથ્થરમેં જો કીડેકો ગિઝા દેતા હય?

નૌરોજ—મકતૂલ? કૌન? વ્હી આરામ સિતમઆરા?

કત્આ.

ખુદાને કયા મગર ઉસકી સિતમરાની નહીં દેખી?
લિબાસે ઇન્સાંમેં શયતાંકી શયતાની નહીં દેખી?
ન દેખી આતશે આહે ગરીબાં ચશ્મે ખાલિકને,
શરીફોંકીભી ઇજ્જત હોતે કયા પાની નહીં દેખી?

અબયાત.

મહશર—ગો વ્હો જાલિમ થા, પ કયા ખલ્કકા સુલ્તાન ન થા?
નૌરોજ—ગો વ્હો સુલ્તાન થા, પર સાહેબે ઇમાન ન થા.
મહશર—તુમ્હારી રૂહ હુકમે હકસે હમ અબ કબ્જ કરતે હયૈં,
હરયક સાઅત તકલ્લુમકી બરસકે દિન ગુજરતે હયૈં.

નૌરોજ—હય જિન્કી જિન્દગી ઈમાં, વ્હો કબ મરનેસે ડરતે હયેં,
જો હયેં મૂસા સિફ્‌ત બંદે, વ્હો દરિયા ખુશ્ક કરતે હયેં.

મહ્‌શર—બયાન કરલે જો લબ પર હય ગુફ્‌તગૂ બાકી,
રહે ન દિલમેં તેરે કોઈ આરઝૂ બાકી.

નૌરોજ—તલાશે સીમ હય, ન જરકી જુસ્તજૂ બાકી,
હય બોસયે લબે ગૌહરકી આરઝૂ બાકી.
[ગૌહર અરમાનકે સાથ આતી હય.]

ગૌહર—કિધર હય મેરા ખૂની? પહચાન લૂંગી, અરમાન, પહચાન લૂંગી. ઉસ્કે ગિરેબાનકી ધજ્જીયોંસે જખ્મે દિલકી પટ્ટીયેં બનાઊંગી, ઉસ્કા ભેજા સરસે નિકાલકર જિગરકે નાસૂર પર મરહમ લગાઊંગી!

અરમાન—વ્હો હય, વ્હો નામર્દ હય.

ગૌહર—જિસ્કા ચેહરા જર્દ હય, જો મૌતકી તરહ્‌ બેદર્દ હય?

અરમાન—યેહી, યેહી ખૂની હય. જા, સર ઉતાર લે, લે, મેરા ખંજરે ખૂંખાર લે.

ગૌહર—બંદે આજાદ કર દેંગે, ફરિશ્તે છોડ દેંગે, ખુદા બખ્શ દેગા, લેકિન ગૌહર ઉન્હીં દરખ્તોંકે સામને ઇસ્કા ખૂન જરૂર બહાયગી, જો ઉસ્કે બાપકી હલાકતકે વક્‌ત સર હિલાતે થે, પરિન્દે ચિલ્લાતે થે, ડાલ, ડાલ, જુલ્મ દેખનેકે લિયે ઝુકે જાતે થે, લેકિન યેક ઇસકી પથ્થર છાતી થી કે જિસ્સે રહ્‌મ ટકરાતા થા, મગર મજલૂમકે સાથહી સર ફોડકર મરતા જાતા થા. ઉફ્‌! ઉફ્‌! મુજરિમ! ગુનહગાર!

નૌરોજ—આશિક્‌ હમેશા ગુનહગાર હય.

ગૌહર—કૌન આશિક્‌? જહાંસોજ?

નૌરોજ—તુમસે શરમિંદા નૌરોજ.

ગૌહર—કયા નૌરોજ? આહ! સિતમ હુવા! [બાજૂ ફયલાકર મિલને દૌડતી હય, મહ્‌શર ગુસ્સા જતાતા હય]

મહ્‌શર—બસ.

ગૌહર—(ડરકર) ખુદાયા.

મહ્‌શર—જા, ઓ દીવાની લડકી, જા, વર્ના ઇસ્કે એવજ તેરી જાન લે લૂંગા.

ગૌહર—કૌન?

નૌરોજ—મેરી મૌતકા આસમાની ફરિશ્તા.

ગૌહર—આહ! મેરા નવિશ્તા, લે લે, મેરી જાન લે લે. મયઁને અપને બાપકો મારા. જહાંમેં યેક યતીમ લડ઼કીકી જિન્દગી ફુઝૂલ હય, વ્હે અભી સુલ્તાન હોનેવાલા હય, દુનિયાકો ઇસકી જરૂરત બહોત હુસૂલ હય.

બયત.

શાદી હય મર્ગે ઇશ્ક઼, અજલ ઇસકી ટાલ કર,
તેગે હિલાલે ઇદસે, મુઝકો હલાલ કર.

મહ઼શર—ચુપ! ખામોશ! જા, દાદરસકી બારગાહમેં ફ઼રિયાદી ચીખેં, ઇન્સાફ઼! ઇન્સાફ઼! પુકાર રહી હયૈં.

નૌરોજ—કિસકી?

મહ઼શર—(કટા હુવા સર દિખાકે) દેખ! ઇસકી.

ગૌહર—આહ! મેરા બાપ, મેરા મજલૂમ! મેરા! મેરા!

[બેહોશ હોતી હય, અરમાન હાથોં પર થામ લેતા હય, નૌરોજ પાસ જાના ચાહતા હય, મહ઼શર રોકતા હય.]

મહ઼શર—ખબરદાર!

નૌરોજ—આહ! મેરે જાંનિસાર અરમાન, દુનિયાસે ફ઼ક઼ત તીન ચીજેં લે ચલા હૂં. એક તેરી ફુરક઼ત, દૂસરે ગૌહરકી મહ઼બ્બત, ઔર તીસરે રાસ્તી ઔર પાકબાજીકા સુનહરી તાજ; ઈમાન. દોસ્ત, વ્હે અપની અમાનત તુઝે આખરી નિશાની દેતા હૂં, ઇસકે હુસ્ન ઔર પાક દામનકો બદકારોંકી નજરસે બચાના, ઔર અરમાન, કભી કભી ઇસે સાથ લેકર મેરી ક઼બ્ર પરભી આના.

બયત.

મુન્તજિર, બેકસીભી હોગી વહાં આઈ હુઈ,
રૂહ ઢૂંડેગી તુમ્હેં ક઼બ્ર પે ઘબરાઈ હુઈ.

[અરમાન, ગૌહરકો ઘસીટકે લે જાતા હય.]

અય પાક નૂર, અબ કયા દેર હય? [કિતાબોંકી અલમારી એકાએક ઘૂમકર ફવ્વારા નમૂદાર હોતા હય.]

મહ઼શર—મહ઼જ યેક ખિયાલ હય.

નૌરોજ—કયા?

મહ઼શર—ખુદાકા જબરદસ્ત હુકમ હય કે તેરા જિસ્મ ઔર રૂહ, દોનોં જહન્નમમેં પહુંચાય જાયેં. રૂહકો મયઁને, જિસ્મકો ખાકને, ઔર ખૂનકો પાનીને, વહાંતક પહુંચાનેકા ઇક઼રાર કિયા હય. આ, ઇસ ફવ્વારેકે આગે ગરદન ઝુકા, તાકે તેરા લહૂ પાનીમેં મિલે,

પાની હવા હો, હવાસે સૂરજકી કિર્ને લહૂકો ખેંચકર શરર બાર દોજખમેં પહુચાયેં.

બયત

બહાતા હૂં, બ હુકમે હક્ મયેં ખૂં નાચાર બંદેકા,
નૌરોજ—ખુદાકી હય યેહી મરજી તો કયા ઇન્કાર બંદેકા.
[ગરદન ફવ્વારેકે આગે ઝુકાતા હય, મહ્શર તલવાર નિકાલતા હય.]

મહ્શર—સંભલ! કરતા હૂં વાર. [મહ્શર વાર કરને જાતા હય, કાફૂર યેક બ યક નિકલ આતા હય ઔર તુતી હાથસે છોડ઼તા હય, મહ્શર ભાગ જાતા હય.]

કાફૂર—ખબરદાર!

નૌરોજ—કૌન ?

કાફૂર—મયેં કાફૂરે ખિદમતગાર ઔર યેહ મહ્શરે મક્કાર, ફરિશ્તેકી સૂરતમેં શયતાને નાબકાર! [નૌરોજ. કાફૂરકો સકતેમેં તકતા હય.]

ત હ઼ યૂ ર.

બાબ પહલા—દિખાવ પાંચવાં.

કાફૂરકા-મકાન.

[બિજલી ગાતી હુઈ આતી હય.]

ગાના.

બિજલી—મોરી અંગિઆ રેશમી જાલી.—મોરી.
દેખો ઉડ઼તી ચિડ઼િયા આઇ,
ફંસાઈ, યેહ ફેશન હય આલી,
બિયૂટી નિરાલી, યેહ ફેશન હય આલી—મોરી.

શેઅર.

ચેહરે પ પાવડર પફ કિયા, અબરૂપે કોસમેટિક લગા,
છિડ઼કા લવન્ડર જુલ્ફ પર, ઔર જામ રમકા પી લિયા.—યેહ ફેશન.

આશિક મિલા કોઈ અગર, લિપટા લિયા કહકર યહી,
મન તન શુદમ તો જાં શુદી, મન તો શુદમ તો મન શુદી—વ્હે ફેશન.

જાની—(બાહરસે) દરવાજા ખોલો, દરવાજા ખોલો.

બિજલી—કૌન હય ? કૌન હય ?

જાની—જાની રંગરેજ, દરવાજા ખોલ પ્યારી હુસ્નઅંગેજ.

બિજલી—જાની ! જાની ! રંગીલા, સજીલા રંગરેજ, જિસકી બાતેં હયૈં મહુબ્બત આમેજ. [જાકે સાથ લાતી હય.]

અબયાત.

જાની—તેરે દિલમેં પ્યારી બિજલી, મેરા કુછ જો પ્યાર હોતા,
મેરી બેકુરારિયોંસે તુઝે કયૂં કરાર હોતા ?

બિજલી—યૂં હય ચસ્મે નમમેં સોજે ગમે ઇન્તેજાર હોતા,
જયસેકે સંગે દરિયામેં હય શરાર હોતા.
[દોપ્પાજા દરવાજા હિલાતા હય.]

દોપ્પાજા—(બાહરસે) અરે ખોલો, ખોલો,દર, કોઈ હય ઘરકે અંદર ?

બિજલી—પ્યારે જાની, અફસોસા આ ગયા મેરા શૌહર નાગહાની.

જાની—અબ કયસે હો ગુજર ? ઇસ રંગસે હુવા ચૌરંગ, પડી રંગમેં ભંગ.

બયત.

જાની, બતલા જાનીકો, કયા જાનભી ઇસકી જાની હય,
ગઇ આતશે ઉલફત ચુલ્હેમેં, અબ આબરૂ દમમેં પાની હય.

બિજલી—જા પ્યારે, ઇસ દરવાજેસે નિકલ જા. એક ઘંટેકે બઅદ આઇયો, મગર સાડી રંગનેકે લિયે એક સિહા રંગકી પુડિયા લાઇયો. (જાની જાતા હય, બિજલી જાકે દોપ્યાજેકો સાથ લાતી હય.) અહા ! મેરી મહુબ્બતકા ફૂલ તાજા, પ્યારા માલી દોપ્યાજા !

દોપ્યાજા—અગર દો મિનટ ઔર ન ખોલતી દરવાજા, તો દર પર દેખતી દોપ્યાજેકા જનાજા.

બિજલી—કયૂં માલી, તૂ શાદ તો હય ? ગુલશન તેરા આબાદ તો હય ? પાબંદે તૌક તો હય કુમરી, ઔર સર્વે ચમન આઝાદ તો હય ?

બયત.

દોપ્યાજા—યૂં કોહે ફર્કે ઇક હાઇલ હય, ઇન ફૂલોંમેં, ઉન ફૂલોંમેં,
જયૂં નાક વ્હે હદે ફાસિલ હય, ઇન ફૂલોંમેં, ઉન ફૂલોંમેં.
[બાહરસે જેક પુકારતા હય.]

જેક—(અંદરસે) ઓપન ધ ડોર ! ઓપન ધ ડોર !

બિજલી—અરરરર ! યા સત્તાર, મેરા આ ગયા શૌહરે નાબકાર !

ઢોપ્યાજી—પ્યારી, અબ કિસ તરફ હું ફરાર !

બયત.

શૌહરે બિજલીકી જિસ દમ કે સદા આતી હય,
ચીખ એ સાખતા ઇસ મુંહસે નિકલ જાતી હય.

બિજલી—જાવ, ઇસ દરીચેસે કૂદ જાવ, ઔર એક ઘંટેસે પહલે આવ. મગર આપ ફૂલોંકે દો સેહેરે લાયેંગે, તો આપ ઔર મયેં દુલ્હા દુલ્હન બનકર શાદી રચાયેંગે.

[દોપ્યાજી જાતા હય, બિજલી જેકકો લે આતી હય.]

જેક—હાઉ આર યૂ, ડિયર ડારલિંગ ?

બિજલી—કવાઇટ વેલ, માઇ લવ.

કૂત્ય.

સીટ જેક ડિયર જરા આકે નિયર, તેરી બ્યુટીપે દિલકો નિસાર કિયા,
તેરી આંખેં ડિયર હયેં ડીયરકી તરફ, દિલ પે તીરે નજરનેં હય વાર કિયા.
ઈટ ઇજ નોટ પ્રોપર, જી તુમ્હારે લિયે, સુનો, પ્રાઇડ હેજે ફોલ કહતે હયેં સબ,
મયેં હૂં ઈન્ડિયન રોઝ કે લવને જિસે, તેરી ગરદને ગૌજૂંકા હાર કિયા.

અબયાત.

જેક—યેહ બાત હય સચ, મેરી હય ગુડ લક,
તુમસી પ્રેટી લડકી દેખી નહીં અબટક.
લેકિન એજ્યુકેટીડ મેન કહેતે હયેં યહે સચ,
ફલાવર ઇજ તુ સ્મેલ, બટ નોટ તુ પ્લક,
બ્યુટી ઇજ તુ સી, બટ નોટ તુ ટચ.

[બાહરસે મોતી પુકારતા હય.]

મોતી—(અંદરસે) બિજલી, બિજલી, ખોલ, કિવાડ ખોલ.

જેક—યહે કૌન હય ? વોટ માઇ લવ !

બિજલી—ડિયર, મેરા શૌહર આ ગયા ! સિતમ હુવા ! સિતમ હુવા !

જેક—કિદર ?

બિજલી—દરવાજે પર, યહે પાસ.

જેક—પાસ ? યસ, લેટ હિમ પાસ.

બિજલી—જા, ભાગ જા ઔર આધ ઘંટેકે બઅદ આના, મગર એક બ્રાન્ડીકી બોતલ લાના. (જેક જાતા હય, મોતી, બિજલીકે

સાથ આતા હય) આયા, આયા મેરા પ્યારા મોતી, અગર તૂ ન આતા તો મયૈં જિન્દા કભી ન હોતી.

મોતી—ઔર પ્યારી, અગર તેરે ઇસ્કમેં હોશ ન જાતા, તો મયૈંભી ઉહ્દા ન ખોતા, બંગીયોંકા જગઅદાર હોતા. અચ્છા; પ્યારી, મયૈં તુઝે કયસા પ્યારા હૂં ?

બિજલી—જયસે કલન્દરકો બંદર.

મોતી—નહીં; નહીં.

બિજલી—જયસે બુજદિલકો જાન, મુલ્લાકો ઈમાન, ઔર પ્લેગકો હિંદુસ્તાન.

મોતી—ગલત, ગલત.

બિજલી—અચ્છા તો બતા, મયૈં તુઝે કયસી પ્યારી હૂં ?

મોતી—જયસે સવારકો ઘોડા, જવાનકો ખત.

બિજલી—(ખુદસે) ઝૂટા નિગોડા! બિસ્મિલ્લાહી ગલત. (જાહિર) તૂ તો મુઝે અયસા પ્યારા હય, જયસે ભૂકેકો સંબોસા.

[કાપૂર આકર કોનેમેં ખડા રહતા હય.]

મોતી—બીબી, તૂ મુઝે અયસી પ્યારી હય, જયસે આશિકકો બોસા. [બોસા લેતા હય.]

કાપૂર—લો, કયા ઔરત પર કોઈ ખાક કરે ભરોસા!

બિજલી—(કાપૂરકો દેખકે) અરરરર! મુઝે ગશી આઈ.

મોતી—હાય! હાય! કયા હો ગયા મેરી માઈ? તુઝસી તો દુનિયામેં કોઈ નહીં હમસાઈ. માંકે મરનેકે બઅદ તુઝીકો મા સમઝતા થા! [રોતા હય.]

કાપૂર—ઔર બાપકે મરનેકે બઅદ મયૈંનેભી તુઝીકો બાપ દેખા. અબ તો તૂ કહતા હય માઈ, મગર વોહ બોસેકી બાત સમઝમેં નહીં આઈ.

મોતી—(ખુદસે) આઈ, બસ શામત આઈ! (જાહિર) જલ્દી કિસી હકીમ યા ડાકટરકો બુલા ભાઈ, માઈકો તો મૌતકી ગશી આઈ.

કાપૂર—(ખુદસે) યહ નહીં કહતા કે ગશીકે પરદેમેં યારકી ગોદમેં નીંદ આઈ. ખયર! મયૈંભી છુરી તેજ કરતા હૂં બનકે કસાઈ. (મોતીસે) બેટા, તૂ અપની માઈકે પાસ બયઠા રહો, મયૈં ઇસકે માં બાપકો ભેજતા હૂં જાકર, વોહી ઇલાજ કરેંગે આકર. [જાતા હય.]

બિજલી—દેખી મેરી ચતરાઈ, ચાલાકી ઔર સફાઈ?

કાપૂર—(લૌટકર) જી હાં, દેખી; દિખાઈ, તૂ ઇસકી માં, યહ તેરા ભાઈ.

બિજલી—હાય !

કાફૂર—ઉઈ ! [જાતા હય.]

મોતી—પ્યારી, તૂ યહીં પડી રહે, મયેં તેરા બાપ બનકર આતા હૂં ઔર તુઝે ઇસકે સામનેકી ગલે લગાતા હૂં.

[મોતી જાતા હય, બિજલી ગાતી હય.]

ગાના.

બિજલી—

બાંકી મોરી ફૂબન સોહાય, મોરી કમર લચક બલ ખાય જાયરે,
હતયારી, આઝારી, બાઝારી, સાજન સતાવે, તરસ ન ખાવે પ્યાર—બાંકી.
જિયરા મોરા ચયન ન પાવે, હર પલ મનવા કસક લગનકી,
અગન લગાવે, સુખન સુનાવે, સજન સતાવે પલ છિનવા—બાંકી.

[બિજલી અપને બાપકો આતે દેખકર બેહોશ હો જાતી હય, મોતી ઔર બાપ આગને સામનેસે આતે હયેં.]

અફ્જલ—હાય બેટી !

મોતી—હાય બેટી !

અફ્જલ—તકદીરકી હેટી !

મોતી—ખાક પર લેટી !

અફ્જલ—તૂ કૌન ?

મોતી—તૂ કૌન ?

અફ્જલ—મયેં ઇસકા બાપ.

મોતી—મયેંભી હૂં ઇસકા બાપ. (ખુદસે) અરે, યહ તો કોઈ ઔરહી મુઆમિલા હો ગયા અનાપ શનાપ ! [ફિરાસત આતી હય]

અફ્જલ—ઉલ્લૂ !

મોતી—ઉલ્લૂ.

અફ્જલ—હાય બેટી, તૂહી બોલ કે તેરા બાપ કૌન હય ?

ફિરાસત—(ખુદસે) મયેં ખુદ ભૂલ ગઈ કે મેરા ખાવિંદ કૌન હય. (અફ્જલકો) શૌહર !

અફ્જલ—બીવી.

ફિરાસત—(મોતીકો) શૌહર. [કાફૂર છિપકે દેખતા હય.]

મોતી—ઔરત.

અફ્જલ—અબે તૂ કયા મેરા સારા ખાનદાન છિન લેગા ?

મોતી—અબે તૂ કયા મુઝે અપને કુન્બેસે ન મિલને દેગા ?

અફ્જલ—અંધેર હય !

મોતી—યેહી તો ફેર હય.

અફ઼જલ—જાતા હૂં, હ઼કીમકો લાતા હૂં. હાય ! હાય ! હો બાપકી એકલોતી બેટી. [ફ઼િરાસત દરવાજેકી તરફ઼ જાતી હય.]

બિજલી—કયૂં પ્યારે, બાપ હો ગયા દાલ, ફ઼ે અયન ? [ફ઼િરાસત ઘુમકર આતી હય.]

મોતી—અરી તેરી માં ! (માંસે) બીવી, યે હે હય તેરી બેટીકી બેક઼રારી ! ફ઼જલ કર યા બારી ! ફ઼જલ કર યા બારી !

[બાપ, હ઼કીમકો સાથ લિયે આતા હય.]

અફ઼જલ—હ઼કીમજી, યે હે હય કનીજ તુમ્હારી, હાય ! ગશી હય તારી.

હ઼કીમ—તુમ સબ મુંહ મોડ઼ લો. મયૈં અપની દવાઈ યેક યેક કરકે ખિલાતા હૂં, હોશમેં લાતા હૂં. (દાયા રુખ્સાર ચૂમકર) ગુલે બનફ઼શાં, ખા લિયા. (બાયા રુખ્સાર ચૂમકર) ગુલે અનાર, ખા લિયા. (આંખે ચૂમકર) ગુલે નરગિસ, (ખુદસે) આંખે રસદાર, ખુશ્કખાર. (ખુદસે) અબરૂયે ખમદાર ઔર (મુંહ ચૂમકર) યે હે લિજે ગુલક઼ંદ. હાં, મેરી દિલબંદ, તેરે કઈ બાપ સરાને ખડ઼ે હયૈં, ઇનમેંસે અસલી કૌન ઔર નક઼લી કૌન હય, ઉસકા દામન પકડ઼ લે. (બિજલી ગલતીસે હ઼કીમકા દામન પકડ઼ લેતી હય. (મોતી ઔર બાપકો) ધત, નાબકાર ! નાહિનજાર ! તુમ દોનોં ઝૂટે હો. યે હે તો મેરી બેટી હય તબાશીર, બેટી ન હો દિલગીર.

[મુંહ ચૂમતા હય.]

મોતી—ચલ, ચલ, ઓ બદમઆશ હ઼કીમ, પકી પકાઈ દેખકર ખીર, તૂનેભી હંડિયામેં હાથ ડાલ દિયા શરીર?

[હ઼કીમકો નિકાલ દેતા હય.]

અફ઼જલ—મયૈં કિસી ડાકટર કો લાતા હૂં, ફ઼યસલા કરવાતા હૂં. લો વ્હો આ ગયે. (ડાકટર સાહ઼બ આતે હયૈં) ડાકટર સાહ઼બ, બતાઇયે, ઇસકા બાપ મયૈં હૂં કે યે હે ?

ડાકટર—જબતક ફ઼યસલા ન હો, ઇસ લડ઼કીકો હમારે મકાનમેં અમાનત રખ્ખા જાય. [ડાકટર મુંહ ચૂમતા હય.]

કાફૂર—(બાજ઼ૂ) અરે યે હે મેરી બીવી હય કે બોસેકી મારકીટ ?

મોતી—ડાકટર સાહ઼બ, યે હે કયા કરતે હો ? ડાકટર હોકર અયસા ખિયાલ હય ?

ડાકટર--અબે જિન્દાકે તો મા બાપ વારિસ હયૈં, મુર્દા; ડાકટરકા માલ હય.

અફ઼જલ—ડાકટર, ફ઼યસલેકે લિયે તો કુછ ફ઼રમાવ ?

ડાકટર—અચ્છા, તુમ દોનોં ઇસ લાશકો જિંદા ફ઼કીરકી ખાનગાહ પર લાવ ઔર ફ઼યસલા કરવાવ.

[કાફૂર આગે જાતા હય, બાપ ઔર મોતી લાશકો ઉઠાકે લે જાતે હયૈં, માં ઘૂંઘટ નિકાલકર બયઠી રહતી હય.]

ફિરાસત—હાય બેટી! જિન્દગીમેં તો તેરે શૌહરોંકા ગડબડ ઝાલા હુવા, અબ મરને પર બાપોંકા ઘોંટાલા હુવા! હાય! તુઝપર કૌન મુવા જાદૂ કર ગયા? [જાની આતા હય.]

જાની—અબ તો પ્યારી, એક ઘંટા ગુજર ગયા? લે રંગકી પુડિયાં.

ફિરાસત—કયા?

જાની—બોસા દિલ્લા, ઘુંઘટ ઉલ્ટા. [દોપ્યાજા આતા હય.]

દોપ્યાજા—એક ઘંટેસે પેશતર આયા, ગોયા અયન વાએદે પર આયા. લે, યેહ સેહરે લાયા હૂં, શાદી કરને આયા હૂં.

ફિરાસત—(ખુદસે) હાય! યેહ બેટીકે જંજાલ, માંકે ગલેકે હાર હો ગયે, બેટીકે આશના, માંકે યાર હો ગયે. (જાહિર) મયેં ઘૂંઘટમેં બારી બારી એક એકકો બોસા દૂંગી, અયસે કિસીસે ન મિલૂંગી.

દોપ્યાજા—પહલે મયેં.

જાની—પહલે મયેં. [દોનોં બારી બારી ઘૂંઘટમેં ઝાંકતે હયેં, માં દોનોંકે મુંહપર સિહાઇ મલ દેતી હય.]

દોપ્યાજા—પહલે મયેંને લિયા.

જાની—પહલે મયેંને લિયા.

દોપ્યાજા—મેરા બોસા મીઠા, તેરા કડ઼વા.

જાની—તેરી માંકા બોસા કડ઼વા. [દોનોં લડ઼તે હયેં, જેક શરાબકી બોતલ લેકર નશેમેં આતા હય.]

જેક—નાઉ, વન અવર પાસ્ત, જિતના ડિનકા એક ઘંટા ખટમ હુવા, (બોતલકો) ઇસ થરમામીટરમેંબી ઇથિર એક ડીગરી કમ હુવા. (દોનોંકો દેખકર) અયેં? હૂ આર યૂ? બ્લેક ફેસ્ડ મંકીજ! પપીજ!

[મુંહસે અવાજ કરતા હય.]

જાની—અરે યેહ તો અંગરેજ! ભાગ જાની રંગરેજ, યહાં નેટીવકા ગુજારા નહીં. [જાતા હય.]

જેક—આઇસે, ગો અવે, યૂ ફાઉલ રેગ!

દોપ્યાજા—હાય! શાદીમેં પડ઼ ગયા સોગ, દોપ્યાજેકા કચુમ્બર ન હો જાય, બોસા લેતે લેતે જાન ન જાય! [જેક, દોપ્યાજેકો લાત મારતા હય, દોપ્યાજા, જેકકા પાયજા પકડ઼કે ભાગા જાતા હય.]

જેક—મેડમ, તુમારા હમ્બલ સરવન્ટ જેક આયા, બ્રેન્ડીકા બોટલ લાયા.

ફિરાસત—અરે યેહ તો કોઇ ફિરંગી હય જેક! મયેં ન કહતી થી કે લડ઼કીકો અંગ્રેજી પઢાના અચ્છા નહીં. સાહેબ, આયે હો કિસકે વાસ્તે?

જેક—યસ મિસ, હમ આયા કિસ્કે વાસ્તે, લાવો કિસ.

ફિરાસત—ખયર! બેટી તો મર ગઈ, અબ મયંહી મિસ બન જાવૂં ઔર ઇસ્કે સાથ શાદી કર આવૂં, ઘરસે ભાગ જાવૂં. મેમ કહલાઊંગી, બાઇસીકલ ચલાઊંગી. આયાકો પીટૂંગી, બહેરેકો ડરાઊંગી, મોટર કારમેં બયઠૂંગી ઔર ચોપાટીકી સયર કરૂંગી. આજ સાહબ, દેસી ફેશનસે શાદી કરેં. તુમકોભી સેહરા બાંધતી હૂં, ખુદકોભી બાંધતી હૂં, ઔર ખાનકાહ પર જાકર ખાના આબાદીકી દુઆ માંગતી હૂં.

[માં સેહરે બાંધતી હય.]

ગાના—ઇંગ્રેજી.

જેક—માય લવ, આઇ વિશ વન કિસ ઓનલી,
ફિરાસત—જૂતી મેરી સમઝે તેરી ગિટ પિટ બોલી.—માઇ.

કોરસ.

જેક—હાઉ સ્વીટ મૂન લાઇટ સીમ્સ ટુ મી ધિસ નાઇટ,
લેટસ ગો નાઉ ટુ ચોપાટી.
ફિરાસત—(જબાની) ઠંડી સડકપે નાજસે સાયકલ ચલાઊંગી.
હર યેક જન્ટલમેનસે આંખેં લડાઊંગી.
ડબલ રોટી ખાઊંગી લે કાંટા છુરી,
મયૈં શેમપીયન રમ પીયૂં કભી,
હાંરે ગોરે સાહબ, તૂ લાલ સૂટ સિલા દેના,
હૂં મયૈં તેરી મેડમ.
જેક—(જબાની) યસ નો ડાઉટ!
ફિરાસત—(જબાની) ઠેન્ક યૂ.
જેક—કમ, કમ, કમ, કમ, ટુ બજાર મિસ,
ઇટસ ધ ટાઇમ ઓફ પરચેજિંગ ધ થિંગ્જ ફોર યૂ.—માઇ.

[માં ઔર જેક દોનોં નાચતે કુદતે જાતે હયેં.]

બાબ પહલા—દિખાવ છઠ્ઠા.

કબ્રિસ્તાન.

[બિજલીકી લાશ પડી હય, દોનોં બૂઢે ખડે હયેં, કુબ્બકે અંદર કાફૂર ઔર પીછે ડાકટર છુપા હય.]

મોતી—અય ફકીર સાહબકી સલામત હડ્ડીયો ! અપને અપને મુનાસિબ મુકામાત પર ફિર પયવસ્ત હોકર, રૂહકી આસમાની કૂવતસે જિન્દા સૂરતમેં જિસ્મ દિખાવ ઔર ઇસ મુર્દા લડકીકો જિલાવ.

અફ્ઝલ—અગર ઇસે જિન્દા નહીં કરતે તો યેહી ફયસલા કર જાવ કે ઇસકા અસલી બાપ કૌન હય ?

ડાકટર—(નિકલકર) અસલી બાપ તો ઇસકા ખુદા હય, મગર ખુદાકે બઅદ ફકીર સાહબ બાપ ઇસકા હય. જાઓ, તુમ સબ ચલે જાવ.

અફ્ઝલ } ફકીર સાહબ બાપ હયેં ? ઔર હુઝૂર યેહ જિન્દા
મોતી } ન હોગી ?

ડાકટર—હોગી, મગર ફકીર સાહબ મુખ્તાર હયેં. અબ યેહ ઉનકે કામ આયગી, તુમ્હારે સાથ ન જાયગી. (ઠહરકે) નહીં જાતે હો ? (હંટર મારતા હય, અફ્ઝલ ભાગ જાતા હય. મોતીકો) નહીં જાતે હો ?

મોતી—સુનિયે ફકીર સાહબ, અસલ બાત તો યેહ આશકાર હય કે ખાદિમ ઇસકા બાપ નહીં, આશિકે જાર હય.

[મોતી ડાઢી નિકાલ દેતા હય.]

ડાકટર—ફકીર ખુદ બેઇખ્તિયાર હય, ઉસકા અપના દિલ બેકરાર હય.

મુખમ્મસ.

દાદરસ બુલબુલે નાલાકા હુવા કબ સૈયાદ ?
આરઝૂ મુજરિમોંકી સુન નહીં સકતા જલ્લાદ.
અબ બતા કિસસે રહા, તુઝકો ખિયાલે ઇમ્દાદ ?
તૂને ચાહા કે ફકીર અપની સુનેગા ફરિયાદ,
વ્હોભી અફસોસ ઇસી બુતકાહી શયદા નિકલા.

મોતી—બસ બસ ઓ ફકીર, તૂ ફકીર નહીં, શાયદ હય કોઈ ફરેબી શરીર. યેહ બીબી મેરી હય.

ડાકટર—મેરી હય. [દોનોં લડતે હયેં.]

કાફૂર—(કુબ્રસે નિકલ કર) ઓ મલઊન ડાકટર, મૌતકે કાજી, ન તુઝસે દુનિયા ખુશ ન ખુદા રાજી. ખબરદાર ! ખડા રહે યહીં. ઔર ઓ મસનુઈ બૂઢે, તૂ સચ્ચા હય. આ, ઇસ કુબ્રમેં ઉતર, યેહી બહિસ્તકા જીના હય. ઔર યેહ લડકી, જો નેક કરીના હય, ઇસેભી જિન્દા કરકે તેરે પાસ ભેજતા હૂં. આ, ઇસમેં દાખિલ હો. (મોતીકો કુબ્રમેં બંદ કરતા હય ઔર આપ ડાઢી ઉતારકે ખડા હોતા હય) ઉઠ, ઓ કુહેબા, ફરેબી પહેલા, તેરે સબ આશનાઓકોં ઠિકાને લગાયા. (ડાકટર ચલતા હય) કિધર જાતા હય ઓ પાજી, ઠહર ! અભી તુઝસે એક કામ લેના હય. ઉઠ, અરી ઉઠ, હંટર આતા હય. એક, દો, તીન.

[હંટર મારતા હય.]

બિજલી—(ઉઠકર) અરે મર ગઈ ! મર ગઈ ! મર ગઈ ! (પહચાનકર) કૌન કાફૂર ?

કાફૂર—જુરૂર. ક્યૂં ? મર ગઈ કે મરી હુઈ જિન્દા હો ગઈ ? જા, વહાં બયઠ. (કાફૂર, કુબ્રકા તઅવીજ હટાકર ઉસકે આગેકી રસ્સી ડાકટરકે મુંહમેં ડાલતા હય, ઔર નાકકી ઉપરસે લગામ હાથમેં લેકર કુબ્રકે ઉપર બયઠતા હય) ચલ, ચલ, ચલ, ક્યૂં બેટા ડાકટર ? ઇસ ખંજરસે તેરે હલ્કકા ઓપરેશન કરતા હૂં. યહે હયં ઉન્નીસવી સદીકે જૌહર, પઢી હુઈ બીવી ઔર જાહિલ શૌહર. (ડાકટર કુબ્રકો ખેંચતા હય, સામનેસે જેક ઔર ફિરાસત આતે હયં.) અરે યહે કૌન ?

ફિરાસત—ક્યૂં ફકીર સાહબ, કહાં લે ચલે હો ? હમારા નિકાહ તો પઢ જાવ.

જેક—યસ, ઇન્ડીડ.

કાફૂર—નિકાહ ? અચ્છા, દુલ્હા દુલ્હન ઇધર આવ, સેહરે ઉલ્ટાવ, ચેહરે દિખાવ. [ફિરાસત, સેહરા ઔર ઘુંઘટ ઉલટાતી હય.]

બિજલી—કૌન મેરી અમ્માજાન ?

[બિજલી, માંકો દેખકર ચૌંકતી હય.]

ફિરાસત—ક્યા બિજલી ? [ચૌંકકર ભાગ જાતી હય.]

જેક--(બૂઢીકો દેખકર) વોટ ! ઓલ્ડ મધર ? સેવ મી માઇ લોર્ડ !

[ભાગ જાતા હય.]

કાફૂર—લીજિયે, એક ઔર ગુલ ખિલા. બેટીકીહી નહીં ચાલ બદલ ગઈ, બલકે સારે ખાનદાનમેંહી અયસી હવા ચલ ગઈ.

[સબ જાતે હયં.]

બાબ પહેલા—દિખાવ સાતવાં.

બાગ.

[શુહરત સુતૂન પર બુતકી સૂરતમેં ખડ઼ી હય,
હયરત અફ઼સોસ કરતી હુઈ આતી હય.]

ગ઼જલ.

હયરત—ચયન જુજ મર્ગ નહીં પાતે મહબ્બતવાલે,
સચ અગર પૂછો તો મર જાતે હયઁ ક઼િસ્મતવાલે—ચયન.
શમઅકો દેખ દમે સુબ્હો તુ અય દીદયે નમ,
ખુદકો રો બયઠતે હયઁ રોનેકી આદતવાલે—ચયન.
એક આવારા તહે ચર્ખ નહીં હય આશિક,
રહતે ગર્દિશમેં હયઁ ખુદ ચાંદસે સૂરતવાલે—ચયન.

[એક સહેલી એક લિફ઼ાફ઼ા લાકર હયરતકો દેતી હય,
હયરત પઢ઼કે હયરત હોતી હય]

અય કાગ઼જ! અય ઘાસ, પાત ઔર કપાસકે બને હુવે કાગ઼જ, તૂ મુઝે કયા કહતા હય? તેરા કયા હુકમ હય? તુઝમેં કયા કૂવત હય? કયા તૂ ઇસ કદર નાજુક, ઇસ કદર કમજોર? મેરે નિકાહકે મુહકમ રિશ્તેકો તમામ ઉમ્રકે સિલસિલયે મહબ્બતકો તોડ઼ સકતા હય? ઉફ઼! તલાક઼કે લફ઼્જ પર મેરી હયાતો મૌત ઔર ઇજ્જતકા ઇત્તિલાક઼ હય. તૂ કિસકા ભેજા હુવા હય? ઉસીકા, ઉસીકા. જાલિમકા, જાબિરકા. ખૂનીકા, ફ઼િત્રતીકા, ઐયાશકા, બદકારકા, અરમાનકા (કાગ઼જમેંસે ટુકડ઼ા ટુકડ઼ા ફ઼ાડ઼તી હય ઔર ફેંકકર) ઇસ લિયે અય તોય, તૂ તમઅકી તોય હય, અય લામ, તૂ લાલચકી લામ હય, અય અલીફ઼, તૂ ઇબ્લીસકા અલીફ઼ હય, અય ક઼ાફ઼, તૂ ક઼જઝાક઼કા ક઼ાફ઼ હય. જાવ, તુમ સબ ઉસીકે પાસ જાવ, જો મુજસ્સિમ તમઅ હય, લાલચ હય, ઇબ્લીસ હય, ક઼જ્જાક઼ હય. હાં, આ, મેરે લિયે આ. ઓ દુનિયાકે સબસે બડ઼ે દરિયાયે અમેજન, મેસીસ્પી ઔર નીલકી લહરો, બયાનક મૌજોંમેં રહનેવાલી મૌત, ઇસ વક઼્ત કહાં હય? હાં, જાનતી હૂં જહાં હય. ઇસ વક઼્ત તૂ કિસી લડ઼ાઇકે ખુલે મયદાનોંમેં કૌમી શહીદોંકો મીઠી નીંદ સુલા રહી હય. ઇસ વક઼્ત તૂ કિસી ડૂબતે હુવે જહાજકી અજીજ જાનોંકો ફ઼નાહકા નક઼્શા દિખા રહી હય. આજ દુનિયામેં મયઁ હૂં, જો તુઝે લલકારતી હૂં. બુરી, બુરી મૌત; તુઝે પ્યારે નામસે પુકારતી હૂં; આ, ગ઼રીબકે ઝોંપડ઼ેમેં

આ, શાહોંકે મહલમેં ન જા. જાલિમ, બૂઢોંકો ડરાતી હય, જવાનોંકે સામને કયું નહીં આતી હય? [શુહરત, હયરતકી તરફ ફિરતી હય.]

શુહરત—આઈ, આઈ સરાયે દમ્કાંકે મુસાફિર, ન ઘબરા, દમ લે, ઠહર જા.

હ—કૌન? કૌન?

શુહરત—મૌત! મૌત! વાઅદા વફા મૌત! મુન્સિફ બે રયા મૌત! જો આકે ન જાય; વ્હો મૌત, જો લે જાકે ન લાય, વ્હો મૌત.

હયરત—કયા ય્હે નહીં હો સકતા કે તૂ અબભી ટલ જાય, તેરા સિતમ રહ્‌મસે બદલ જાય?

શુહરત—વાઅદા શિકન ખાકકે પુતલે, કિસ મુંહસે મુઝે યાદ કરતા હય? અબ પચતાકર ઔરભી અપની મિટ્ટી બરબાદ કરતા હય? મુઝે મારનેકે સિવા જિલાના નહીં આતા, આના જાનતી હૂં, જાના નહીં આતા.

હયરત—(હાથ જોડ઼કર) અચ્છા, અચ્છા, જાનકે એવજ કુછ ઔર લે લે, મગર મુઝે છોડ઼ દે.

બયત.

જાં બખ્શનેકા તુઝકો તરીકા નહીં આતા,
ઔર મરનેકા મુઝકોભી સલીકા નહીં આતા.

[શુહરત નીચે ઉતરતી હય.]

શુહરત—બસ.

હયરત—એક હવસ.

શુહરત—ઉસ પર ખાક ડાલ.

હયરત—ખુદાકે લિયે ઠહર ફિલહાલ.

અબયાત.

શુહરત—આમાદા દેખ, કૌન સિતમ ઔર જફા પે હય?

હયરત—દુશ્મન તૂ હય તો હો, નજર અપની ખુદા પે હય.

શુહરત—કરીબ મૌતકા હરતીસે અબ જમાના હુવા,
ફનાહ જિસ્મકા દમભરમેં કારખાના હુવા.

[હયરત ખૌફ઼ જદા હોકર આસમાનકી તરફ દેખતી હય.]

હયરત—અય પાક ફરિશ્તો, કયા મુઝે કિસી તન્નૂરકી મટ્ટીસે પયદા કિયા, જો ય્હે બદન આહકે શોઅલોંસે તમામ ઉમ્ર જલતા રહા! (દીવારોંસે) આહ! દીવારો, દીવારો, કયસી ચુપચાપ ખડ઼ી દેખતી

હો ! કયા તુમ્હારી ઈંટોંમેંસે કોઈ ઈંટભી કુમ્હારને કિસી આદિલકી મટ્ટીસે નહીં બનાઈ, જો કહીંસે ઇમ્દાદી આવાજ નહીં આઈ?

શુહરત—સંભલ ! સંભલ ! બની આદમ, ઉમ્રકી સાઅત ખતમ હુઈ, મેરે કરીબ આ, દુન્યાકે બે વફાકો ભૂલ જા.

બયત.

અદમકો જાનેવાલા હય જહાંસે કારવાં તેરા,
પડા ખાલી હય ઇક શહરે ખમોશાંમેં મકાં તેરા.

(ખુદસે) યેહ દો શીશીયેં હયેં. એક બેહોશીકી દવાઈ હય, ઔર એક મૌતકે લિયે જાદૂ અસર આજમાઈ હય. લેકિન મુઝે દોનોંકી પહચાન ન રહી. ખયર અચ્છા, લે યેહ પી લે.

[જહરકી જગહે બેહોશીકી દવાઈ પિલાતી હય, હયરત બેહોશ હોતી હય, એહસાન ભીક લેકે આતા હય.]

એહસાન—અમ્માંજાન, અમ્માંજાન, લે મયેં ભીક માંગ કર ટુકડે લાયા હૂં. જાગ, જાગ. (ઠહરકે) અયેં ! કયૂં નહીં બોલતી ? ખુદાકી કસમ ! તેરે પાક દૂધકી કસમ ! ઇન ટુકડોંમેંસે કોઈ જહરીલા ટુકડા અબ્બાકે દરવાજેસે માંગા હુવા નહીં હય. મયેં કયૂં માંગતા ? જાનતા હૂં કે જયસે ખુદા એક હય, વયસે જબાન એક હય. જબ જબાન નહીં તો આન નહીં, જબ આન નહીં તો ઈમાન નહીં.

હયરત—(કાંપતે હુવે હાથ ઉઠાકર) બેટા, માં અબ ખુદાકે પાસ. [હયરત બેહોશ હોતી હય, એહસાન ચિલ્લાતી હય.]

શુહરત—(ગુસ્સેમેં એહસાનસે) કયસા ફગાં ? શોર, બૂકા !

એહસાન—(માંસે લિપટ કર) બચા, અમ્માં, બચા.

[શુહરત સીટી બજાતી હય, દો સિયાહપોશ ઔરતેં આકે એહસાનકો જાલમેં લપેટ કર લે જાતી હયેં, શુહરત હયરતકો દેખતી હય.]

શુહરત—હ ! ! તમામ હુઈ ! બસ તમામ હુઈ !

[અરમાન આકે ચોંકતા હય.]

અરમાન—કૌન ?

શુહરત—કૌન !

અરમાન—કયા શુહરત ?

શુહરત—હાં ! અભી, અભી મસ્જિદોં, મંદરોં, ગિર્જોં ઔર આતશકદોંમેંસે, અજાંકી મુકદ્દસ આવાજકે સાથ; સંખોં ઔર ઘડિયાલોંકે મુતઅસ્સિર સુરીલે સાજ, જરતુશતી આતશે પાકકી રૌશનીમેં ખુદાયે લાયજાલકી હમ્દો સિતાઇશ કરકે ખામોશ હો ચુકે હયેં.

એશિયા, યૂરપ ઔર અફ્રિકાકી મુહજ્જિબ કૌમે, સંગીન બિરાતી, ઔર ચોબી દીવારોંકી હિફાજતમેં અપની જાનેં દે ચુકી હયૈં. ઠીક ઇસી વક્ત જુલ્મકી તારીક દુનિયામેં તેગ, તબર, ઔર ખંજરકે ખામોશ ચલતે હુવે ઔજાર, બિજલી, જુગનૂ ઔર સિતારેકી માનીંદ ચમક ચમક કર છુપ જાતે હયૈં. ચુનાંચે! મયૈંનેભી વ્હો વાકએકે લફ્ઝ જો જબાનકે કલમસે હવા પર લિખ્ખે ગયે થે, આજ ઇન્સાની ખૂનસે નામયે અમાલ પર લિખવા લિયે હયૈં.

અરમાન—ઉફ્! ઉફ્! જુલ્મ! શુહરત, સરાસર જુલ્મ!

શુહરત—હાં! જુલ્મ! બેશક જુલ્મ! મગર કિસકે લિયે? તુમ્હારી મહબ્બતકે લિયે.

અરમાન—મેરી મહબ્બત? મુહાલ હય.

શુહરત—મુહાલ હય?

અરમાન—જૂટ હય.

શુહરત—જૂટ હય?

અરમાન—તૂ કૌન ઔરત હય?

શુહરત—વહી શુહરત, પ્યારે અરમાન!

અરમાન—મયૈંને તુઝે કબ દેખા હય?

શુહરત—બાજ આ, બાજ આ, ઇસ મક્કારીસે બાજ આ. વ્હે વ્હો વક્ત નહીં, કે કોઈ તેરે ફરેબકો ન સમઝે. અબ વ્હો તરક્કીકા જમાના હય, કે અદનાસે મુલ્કોંકી નંગી કૌમોંકા બચ્ચા બચ્ચા, સિકંદર, આલફ્રેડ, નિપોલીયન, રુસ્તમ, અર્જુન, ઔર નાદરશાહકી હમસરીકા દાઅવા કર રહા હય. આજ સરસોંકે તેલકી જગહ બિજલીકી રૌશની નમૂદાર હય, આજ ખરે ઇસાકી જગહ રેલકી સવારી હર વક્ત તૈયાર હય.

અરમાન—બસ, બસ, તેરી ચર્બ જબાની ઇસ ખૂનકો નહીં છુપા સકતી!

શુહરત—કયા વ્હે કામ તેરી ફરમાઇશોસે નહીં કિયા ગયા?

અરમાન—મઆજ અલ્લાહ! મઆજ અલ્લાહ! મયૈં ઔર અપની બીવીકો મરવાવૂં? જિસ ચિરાગકી રૌશનીમેં લજ્જાતે દુનિયાકા હજ ઉઠાવૂં, ઉસીકો બુઝાવૂં? તૂ દીવાની હય, અહ્લામા હય, ખૂની હય, જુનૂની હય.

શુહરત—ઓ અરમાન, મેરે હાથ ગુસ્તાખ હોના ચાહતે હયૈં! મેરી આંખેં ખૂની હોતી જાતી હયૈં, મેરે દિલસે ગુસ્સે ઔર તહવ્વુરકા

પાની, રહ્‌મ, ઔર મહબ્બતકે નકશ મિટા રહા હય! અગર તૂને અપને કોલો ફેઅલકા હકીકતમેં ખૂન કર ડાલા હય, તો સમઝ લે, મયૈંભી અપની વફા, ઇસ્ક તહજીબ ઔર બુજદિલીકો ઇસી ઔરતકી કબ્રમેં દફના દૂંગી ઔર આઇન્દા મેરે મનસૂબોંને જો કુછ કરના હોગા વ્હો કરકે દિખા દૂંગી.

અરમાન—કયા કરેગી? કોઈ ઔર ખૂન?

હયરત—(હોશમેં આકર) ઔર ખૂન?

રુબાઇ.

હયાતે ફાનીકી કિસ્તીયે તન મિયાને ગિર્દાબ ફૅંસ રહી હય,
જમીંસે તૂફાન ઉઠ રહે હયૈં, ફલકસે આતશ બરસ રહી હય.
હવાઓ, ભડકાવો દોજખોંકો કે શોઅલે ખુદ લપકે સુયે દુનિયા,
કજાકા હય રહ્‌મ જાલિમોં પર જો કબ્ર મુંહ ખોલે હઁસ રહી હય.
મેરે બચ્ચેકો ન મારો! લિલ્લાહ! રહ્‌મ કરો.

શુહરત—વ્હો દેખ! વ્હો દેખ, તેરી શુહરતકા જહરે કાતિલ; ઇસકે તને નાજુકમેં કયસી સર ગરમીસે કામ કર રહા હય, મગર તૂ ઇસ હોસલેકે સિલેમેં અપને વઅદેસે સરાસર મુકર રહા હય.

રુબાઇ.

જમાનેકી તરહ કયા તૂભી મુઝસે બદ ચલન, બદલા?
જબાંકી શકલ દિલકોભી ન વ્હો વઅદા શિકન બદલા.
જો મયૈં બદલી, તો બરસાયેંગે અંગારે યહ સબ કહ કર,
ફલક કીના; મલક લઅનત, મુજફ્ફર બયર જન બદલા.

[હયરત હોશમેં આકર ખડી હોતી હય.]

હયરત—કિસ્સે બદલા? મેરે પ્યારે શૌહરસે? અબ સમઝી કે તૂ ઔરતકે લિબાસમેં મૌત હય. અગર તેરા વ્હો હય બદલા, તો મેરા યહ હય બદલા.

મુસદ્દસ.

મુઅજ્જન બયતે હક્મેં પસ અજાં હો નઅરાજન બદલા,
અયાં, જમ શોરે જમ જમમેં હો, બહરે તેગજન બદલા.
પુકારે દયરકે નાકૂસમેં જો બરહમન બદલા,
સુનાયે હર ઘડી ઘડિયાલભી બજકે બજ ટન બદલા.
ન લે 'હસ્તીમેં' ફિરભી તુઝસે ફાંસીકા રસન બદલા,
તો લે કસ કસકે મુશ્કેં, કબ્રમેં તારે કફન બદલા.

શુહરત— **અબ્યાત.**

વફા ના અહેલસે કરના, દગા હય બા-વફાઓંસે,
મહબ્બત સાંપસે હય, સીધા રહેના કજ-અદાઓંસે.
ઇસીને જહર દિલવાયા હય તુઝકો મેરે હાથોંસે,
જબૂંતર હય બ્હો દુશમન, જો હો પયદા આશનાવોંસે.

મુસદ્દસ.

હયરત—હર ઇક અજવે બદન શોહર, જો બહરે ઇસ્મિતહાં કાટે,
કરૂં ગર ઉફ઼ ! જબાંસે મયૈં, તો પહલે વો જબાં કાટે.
યહે બનકર જુલ્ફ મેરી કાલા મુઝકો બેગુમાં કાટે,
ન ઇક દમ ક઼સ્ને તનમેં ચયનસે રૂહે રવાં કાટે,
નિચોડ઼ે ખૂં જો ટુકડ઼ોંસે ચુભોકર નોક સૂઇકી,
હો પાની આબરૂકા ઔર સુર્ખી સુર્ખ઼-રૂઇકી.

અબ્યાત.

શુહરત—વ્હો બદતર હય,
હયરત—વ્હો બ્હેતર હય.
શુહરત—વ્હો અદના હય.
હયરત—વ્હો અફ઼સર હય.
અરમાન—યહે બહુતાં હય.
શુહરત—તૂ શયતાં હય.
હયરત—યહે ઇમાં હય.
શુહરત—યહે કાફ઼ર હય.

અબ્યાત.

(હયરતસે) જિન્સે ઇમાં માલ ક઼જ઼ાકે ક઼જાકા હો ગયા,
નફ઼ે જાં દેતી હય, કયા સૌદા વફાકા હો ગયા ?
હયરત—રાહબર ઇક વ્હો મેરી રાહે રસાકા હો ગયા,
બુતકદા, સિજદેસે જિસકે ઘર ખુદાકા હો ગયા.

શુહરત—ખુશ હો કે અબ તૂ ઇસ નાપાક જગહકો છોડ઼ કર, બહિસ્તકી નઇ દુનિયામેં જાનેવાલી હય, વ્હો દુનિયા જો અયસે શરીરોં ઔર જઅલ-સાજોંસે બિલકુલ ખાલી હય.

હયરત—કૌનસી નાપાક જગહ ? યહે હિન્દુસ્તાન ? અરી યહે હિન્દુસ્તાન ? જિસસે સિકંદરકી ગોર લરજ રહી હય, જિસ મટ્ટીસે કૃષ્ન, રામ, અર્જુન, ભીમ, અકબર, જહાંગીર ઔર શાહે જહાંનસે સાલારે દીન પયદા હુવે ! કયા યહે હિન્દુ ઔર ઇસલામી કનાદિલ

કૌમ, શહીદોંકી કુરબાનગાહ, તેરી નિગાહમેં નાપાક હયૈં? અરી દુનિયાકી જિન્દા કૌમોંકે શિકમમેં ઇસીકે ખેતોંકી ખાક હય. (શુહરત શીશી ફિર સુંઘાતી હય) ઉફ! અંધેરા! અંધેરા!

[બેહોશ હો જાતી હય, અરમાન ભાગ જાના ચાહતા હય, શુહરત ઉસકો ગિરેબાંસે પકડ઼તા હય.]

શુહરત—કિધર જાતા હય?

અરમાન—કયા જાન લેગી?

શુહરત—બેશક. [શુહરત સીટી બજાતી હય, દો ઔરતેં આકે અરમાન પર તપંચા તાનતી હયૈં, અરમાન ઘબરાતા હય.]

અરમાન—રહ઼મ.

શુહરત—સિતમ!

અરમાન—પનાહ.

શુહરત—કીના!

હ઼યરત—માત! શૌહર! બચ્ચા!

શુહરત—બતા બતા.

અરમાન—કૌલે વફા.

શુહરત—જ઼ુરૂર?

અરમાન—મંજ઼ૂર!

[અરમાન કૌલ દેતા હય, સબ મુતહૈયૂર ખડે઼ રહતે હયૈં.]

તહ઼ૈયૂર.

બાબ પહલા તમામ હુવા.

બાબ દૂસરા—દિખાવ પહલા.

ખંડરાત.

[એક સતૂન પર લાલટેન રોશન હય, ગૌહર એક ટૂટી હુઈ દીવાર પર બયઠી હુઈ આસમાનકી તરફ દેખકે ગાતી હય, એક સિપાહી પહરા દેતા હય.]

ગાના.

ગૌહર—કૌન બિપત અત પાયે રામ,
કબ આવોગે મોરે ધામ—કૌન.

દોહરા.

એક તો બયરી જાનકા ઔર ઇકસે લજિયા જાત,
મૌત ન માને જામિની ઔર ફ્રિક્ર ન પૂછે જાત—કબ.
જાકે આસન ઊંચે ઊંચે વાકી નીચી ગોર,
કફન લપેટે સુપકે લેટે બડે બડે મુહજોર—કબ.

રુબાઈ.

હંગામા થા જિન મહલોંમેં એક શોરો શરીકા,
આલમ હય વહાં આજ અજબ બેખબરીકા.
જો નૂર તો કયા જિસ્સે કે કાશાને થે રોશન,
સાયાભી નહીં બાકી ચિરાગે સહરીકા.

એ ઇન્સાન! મગરૂર ઇન્સાન! આ, અપને અંજામ પર નજર કર, ઇન દીવારોં પર લિખ્ખે હુવે કતબે પઢ, ઇન સરકશીદા મિહરાબોંકા સર નિગૂં દેખ. એક વક્ત ઇનમેં સુલ્તાન, શાહજાદે, બેગમાત ઔર કનીજેં રૌનક અફરોજ થીં, આજ:-

રુબાઈ.

હસરત કહીં, ઇબરત કહીં ઔર યાસ કહીં હય,
સુલ્તાનોંકે અયવાનોંમેં તારીકી મકીં હય.
થા તખ્ત યહાં, ગંજ યહાં, તબ્લો અલમ યાં,
અબ ઉનકા નિશાંભી તો કહીં બાકી નહીં હય.

સિપાહી—બસ બેગમ સાહબા, ખામોશ રહિયે. મયઁ અપને હુકમસે મઅઝૂર હૂં, મજબૂર હૂં.

ગૌહર—ખામોશ? અચ્છે સિપાહી:—

બયત.

હાલે દિલ કુન્જે કફ્સમેં તો બયાં કરને દે,
ગર તૂ ઉડ઼ને નહીં દેતા તો ફુગાં કરને દે.

[એહ્સાન ઘબરાહટમેં દૌડ઼તા હુવા આતા હય.]

એહ્સાન—બચાવ, કોઈ બચાવ! પનાહ દો, ખુદાકે બંદો, રહમ કરો! અમ્માંકી પાક રૂહ, આ, ફરિશ્તોંકો લા, મુઝે બચા. (ગૌહરસે હાથ જોડ઼કર) તૂહી બચા. દામનમેં છુપા, ખુદા! ખુદા!

ગૌહર—અરી કૌન? કૌન બચ્ચે મઅ્સુમ બિલબિલાતા હય, રૂવાં રૂવાં થર્રાતા હય.

એહ્સાન—કયા બચાવગી, યા ઉસ જલ્લાદોંકે હવાલે કર દોગી?

ગૌહર—સિપાહી, બહાદુર સિપાહી, ફર્જે મનસબીકો બજા લાનેવાલે સિપાહી, મયૈં અગર ગુનહગાર હૂં તો બચા, ઇસકો તો બચા.

સિપાહી—દૂર કરો, ઇસ દીવાને લડ઼કેકો છોડ઼ દો. અયસી હમારી તીનત નહીં, હમારા ફર્જ નહીં, હમેં ફુરસત નહીં.

ગૌહર—નહીં? તો મુઝે ફુરસત હય, મેરા ફર્જ હય, મેરી અયસી સરિશ્ત હય. કૌન કહતા હય કે ઇન્સાન કુત્તોં, રીંછોં, બંદરોંસે અચ્છા હય? વ્હે હય, વ્હે એક ઇન્સાન હય, જો ઉન સબસે બદતર હય, હયવાનોંસે જિયાદા હયવાન હય. અફ્સોસ! લડ઼કે, મયૈં ખુદ કૈદ હૂં, તેરી ઇમ્દાદ નહીં કર સકતી, આહ! નહીં કર સકતી.

બયત.

ભલા એક બુલબુલેકી બુલબુલા ઇમ્દાદ કયા કરતા?
જો ખુદ બરબાદ હોનેકો હય, વ્હો આબાદ કયા કરતા?

એહ્સાન—તો કયા ઇન્સાન મેરી મદદ નહીં કર સકતે? કાશ! મયૈં તુમ્હારી જગહે દરિન્દોંસે પનાહ માંગતા. આહ! આજ મેરી અમ્માં જિન્દા હોતી તો:— [રોતા હય.]

ગૌહર—અફ્સોસ! અફ્સોસ! અય ખુલ્કો હમિયતકે જોશ, તૂને મેરે ખૂનકો ખૌલા દિયા. બચાઊંગી, તુઝે બચાઊંગી. જાન, માલ, ઇજ્જત, સબ તેરી નંન્હીસી જાન પર કુરબાન કર દૂંગી, લુટાઊંગી. મગર બચ્ચે, તેરા બાપ કૌન હય?

એહ્સાન—અરમાન.

ગૌહર—(એહ્સાનકો ધક્કા દેકર) અરમાન? કયા મેરે દુશ્મનકા બેટા? કયા, મયૈં સાંપકે બચ્ચેકો આસ્તીનમેં છિપાઊં? કયા, મયૈં સંખિયેકો ઇકસીર સમઝકર ખાઊં?

એહસાન—કયા ? આસ્માન, જમીન, બશર, કિસ્મત, સબ મેરે દુશ્મન હયૈં ! અમાન દો, અમાન દો, ન મહરૂમ કરો. બેશક. બેશક. અબ્બા, અસ્માન તુમ્હારી જાનકા દુશ્મન હય, મગર સોચિયે કે શયતાન એકકા દુશ્મન નહીં, કુલ જહાંનકા દુશ્મન હય.

ગૌહર—નહીં, નહીં. મયૈં ભેડિયેકે બચ્ચેકો સીનેપર નહીં સુલાઊંગી, આગકે અંગારેકો દામનમેં નહીં છુપાઊંગી.

એહસાન—સુનો, સુનો. ગો મયૈં ઉસ કાંટેસે પયદા હોનેવાલા ફૂલ હૂં, મગર તુમ્હારે ઇસ વીરાનેકો ગુલશન કરૂંગા. ગો મયૈં ઉસકી નાપાક હડ્ડીયોંસે નિકલનેવાલા ફાસફોરસ હૂં, લેકિન તુમ્હારે ચિરાગોંકો રોશન કરૂંગા.

બયત.

અહદે તિફ્લીસેહી મયૈં હલ્કા બગોશોંમેં રહૂં,
જાંનિસારોંમેં તુમ્હારે સરફરોશોંમેં રહૂં.

ગૌહર—(ખુદસે) નેકી કર, અય બશર, નેકી કર. દુશ્મનકો એહસાનસે દોસ્ત બના લે, શોઅલેસે ન ડર, ચિરાગકો આંધીસે બચા લે. લડકે, તમામ જહાનકી દૌલત, સલ્તનત ઔર ઇજ્જતકે એવજ તેરે ખૂનકા એક કતરાભી દુશ્મનકો ન દૂંગી, હરગિજ ન દૂંગી. મયૈં ગો ઔરત હૂં, લેકિન ઉસ જમાઅતમેંસે હૂં, જિસ્મેં નૂરજહાન, અહૈલિયા બાઈ ઔર જોન ઑફ આર્ક જયસી મરદાના ઔરતેં શામિલ હયૈં.

[શુહરત આતી હય.]

શુહરત—કહાં ગયા ? કિધર ભાગા ?

ગૌહર—કૌન ?

શુહરત—એક લડકા.

ગૌહર—હમારે પાસ હય.

શુહરત—દે દો.

ગૌહર—હરગિજ નહીં.

શુહરત—મયૈં ફિર કહતી હૂં, તુમ્હેં દેના પડેગા.

ગૌહર—મયૈં ફિર કહતી હૂં કે થોડી દેરકે લિયે અપના અંજામ સોચ લો.

શુહરત—(એહસાનસે) લડકે, આ જા, વર્ના પચતાયગા.

એહસાન—અબ લડકા લઅનત કરનેકે લિયેભી તેરી તરફ મુંહ ન ફિરાયગા.

શુહરત—યેહ હિમાકત ? કિસકી હિમાયત ?

ગૌહર—ખુદાકી હિમાયત, મેરી હમીયત.

શુહરત—તૂ છોડ દેગી તો મયૈંભી ઇસે છોડ દૂં.

ગૌહર—મયૈં ઇસે ઉસ વક્ત છોડૂંગી, જબ તેરી જાન તેરા કાલિબ છોડેગી.

શુહરત—જબ ઇસ્કા ખૂન બહેગા, તો મેરા સિતારા આફતાબકી તરફ દમકેગા.

ગૌહર—વહી આફતાબ, જો તેરે તાજ પર રોશન હોગા, એક દિન તેરી કબ્ર પર ચમકેગા.

શુહરત—મયૈં ખિયાલ કરતી હૂં કે વ્હો ખંજર, જિસ્ને ઇસ્કે સીનેમેં ઉતરના થા, તુમ્હારી ગરદન ન કાટે.

ગૌહર—મયૈં સોચતી હૂં, વ્હો જમીન, જિસ્ને ઇસ્કા લહૂ પીના થા, તુમ્હારા ખૂન ન ચાટે. સિપાહી, બહાદુરી પર જાન દેનેવાલે સિપાહી, ખુદાકે લિયે બંદૂક દે, તાકે ઉસ્કે ધુંવેસે ઉસ મખ્ખીકો ઇસ શહદસે ઉડા દૂં.

સિપાહી—અરી વાહરી ઔરત દાના, તુઝે બંદૂક દેકર ખુદહી હો જાઊં ગોલીકા નિશાના?

એહસાન—લીજિયે, વ્હે ઉસીકા તપન્ચા લે આયા હૂં, જિસે વ્હો મુઝ પર ચલાતી. [તપન્ચા દેતા હય.]

શુહરત—ક્યા તૂ મેરે મુકાબિલ આયગી?

ગૌહર—હાં. વ્હે તેરી આગ તેરાહી ઘર જલાયગી.

[ફયર કરતી હય, શુહરત હટ જાતી હય, ગોલી સિપાહીકો લગનેસે ગિરતા હય ઔર સિસકતા હય.]

સિપાહી—આહ! મયૈં મુવા! મુવા! [ગૌહર સિપાહીકે પાસ જાતી હય, શુહરત એહસાનકો લેકર ભાગ જાતી હય.]

એહસાન—બચાવ! બચાવ! દુહાઈ! દુહાઈ!

ગૌહર—ઠહર, ઠહર, આઈ, આઈ.

[ગૌહર જાને ચાહતી હય, અરમાન આતા હય.]

અરમાન—સંભલ, સંભલ, કહાં ચલી નાસમજાઈ? ક્યા મારકે સિપાહી, ભાગનેકી ઠહરાઈ? [ગૌહર પર તપંચા તાનતા હય, ગૌહર સકતેમેં બુતકી મુઆફિક ખડી રહતી હય.]

તહેયુર.

બાબ દૂસરા—દિખાવ દૂસરા.

હુમદારખાંકા મકાન.

[કાફૂર સંદૂક, જિસમેં મોતીકો બંદ કિયા હય, વોહ લાતા હય.]

કાફૂર—અગર તમામ જહાનકી ઔરતોંકે નિકાહનામે મેરે કબ્જેમેં હોતે ઔર ઇમાનકે ખજાનોંકી કુન્જીયેંભી મેરે હવાલે કી જાતીં, તો નિકાહનામે ફાડ દેતા, ઔર ઔરતોંકો એક હુબ્બાભી ઇમાનકા ન દેતા. મયૈંને અપની બીબીકી નાક ઔર ચોટી શયતાનકે હવાલે કી, રૂહ ખુદાકો દે દી ઔર જિસ્મ જમીનકે પોશીદા ખજાનેમેં અમાનત રખ્ખા, તાકે જન મુરીદ ઉસ મજારકી મટ્ટીકો આંખોંસે લગાયેં ઔર મેરી જાનકો દુઆ દેતે હુવે જાયેં. ચલ મિયાં કાફૂર, અબ મસનૂઈ કબ્રકે મોતીકોભી લગે હાથોં બેચ લે. (સોચકર) હાં યાદ આયા. દુમદારખાં, ચોરકો ધોકા દે, ક્યૂં કે યહભી દુશ્મન ઔર વહોભી દુશ્મન.

બયત.

યેહી બેહતર હય, અબ તૂ કાટ દે આહનસે આહનકો,
લડા દે, મૌકઅ હય આપસમેંહી દુશ્મનસે દુશ્મનકો.

(પુકારકે) આલી જનાબ, મુઅલ્લા અલકાબ, ફઝીલત મઆબ, ચોરોંકે કિબ્લાનુમા, હજરત દુમદારખાં સાહેબ.

દુમદારખાં—(અંદરસે) અબે કૌન હય હરામજાદા, શયતાનકા ખાનવાદા ?

કાફૂર—લીજિયે, અયસેકો મિલ ગયા તયસા, અબ મયૈંભી હો જાતા હૂં વયસા. (પુકારકે) હજરત, આપકા પહલા બાપ હૂં, જો ચાહિયે સુનાઇયે, મગર જરા નીચે તો કદમરંજા ફરમાઇયે.

શરારા—(અંદરસે) અરે કૌન હય મુવા બાજારી, ખબતી, આજારી ?

કાફૂર—વાહવા ! એક ઔર છૂટી આતશબાજી ! બીબી સાહેબા, ભાઈ દુમાદારખાંકો બુલાયા હય, બંદા એક મોતી રહેન રખને આયા હય.

[દુમદારખાં આતા હય.]

દુમદારખાં—અહા ! આઇયે, આઇયે, મિયાં કાફૂર, ફયજ ગંજૂર, આપ તો હમારે યગાને હયૈં, મુલાકાતી પુરાને હયૈં.

કાફૂર—જી હાં, મેરે કયા કહને? (ખુદસે) આપકાહી સાહેબ-જાદા હૂં. આપ હિર્સકે ટટ્ટૂ હયૈં; મયૈં ફરેબકા પિયાદા હૂં. (દુમદારસે) હાં, ઔર આપ શહજાદા સાહેબકો જાનતે હયૈં?

દુમદારખાં—અચ્છી તરહસે જાનતા હૂં, લેકિન કૌન હયૈં?

કાફૂર—તો આપ જાનતે ખાક હયૈં? અજી વહી, ઇરાનકા બેટા તેહરાન, તેહરાનકા અસફહાન, અસફહાનકા તબરેજ, તબરેજકા મામૂ શીરાજ. લીજિયે, લીજિયે, ખુલ ગયા રાજ, અભી અભી હોતા હય નસબનામેકા આગાજ.

દુમદારખાં—યે હે કયા લન્તરાની હય, કયસી રામ કહાની હય? અયસા તો મયૈંભી જાનતા હૂં. સુનિયે, એક દૂની; દૂની, દો દૂની ચાર, તીન દૂની છે, ચાર દૂની આઠ, પાંચ દૂની દસ.

કાફૂર—બસ, બસ, બસ. સાહેબ, મયૈંને તો ઉન્કી પયદાઇશકા પતા બતાયા હય, ઔર આપને અપને બાપોંકા શુમાર કર સુનાયા હય. સુનિયે, જિસ વકત શહજાદા સાહેબકે વાલિદ પહૂંચે બદખ્શાન, બદખ્શાનસે હમદાન, હમદાનસે દેખા કલકત્તા.

દુમદારખાં--કલકત્તા?

કાફૂર—(ખુદસે) ઉલ્લૂ બન ગયા અલબત્તા. (દુમદારખાંસે) વહાંસે પહૂંચે ફરાંસ ઔર થોડ઼ી દેર લિયા સાંસ.

દુમદારખાં--અચ્છા, ફર્જ કીજિયે કે વ્હો પયદા હો ચુકે ઔર અપની અકલભી ઇશ્કમેં ખો ચુકે. અબ આપ કયસે આયે હયૈં, કયા લાયે હયૈં?

કાફૂર—ઇસ સંદૂકમેં હજારોં સંદૂકચિયોંકે અંદર એક દુર્રે સમીં હય, જિસ્કા હમ્તા સમુંદરોં ઔર દરિયાઓંકે ગન્જીનોંમેં નહીં હય.

દુમદારખાં—ઉસમેં સિફત કયા હય?

કાફૂર—ઇન્સાનકી તરહ બોલતા હય, મુંહ ખોલતા હય. ઔરતોંકે ગલેકા હાર હય, ખાવિંદકા રકીબ, બીબીકા યાર હય. અબ તો હરયેક સિફત આશકાર હય?

બયત.

દેખ લોગે; બુરા કે અચ્છા હય,
હાથ કંગનકો આરસી કયા હય.

દુમદારખાં—આઇયે, તો લાજિમ હય, આપકો નકદી દિલાના.

કાફૂર—ચલિયે, ચલિયે. (ખુદસે) સચ હય, જો હો કવ્વા સિયાના, અકસર હય વહી ગોલીકા નિશાના. [દોનોં જાતે હયૈં, શરારા અપને યાર નગીનેકે સાથ ગાતી હુઈ આતી હય.]

ગાના.

શરારા—હય મિહરબાની.

કે આજા યાર જાની, બિછરૂ ન કોઈ,
લેલો કસમ ખુદાકી બાલમ, બંદી હય ચેરી—કે આજા.
સૈયાં કરો ના હમસે પ્રીતમેં દેરી,
માનો સજન, લગાવો ગરવા, હો શાદમાની—કે આજા.

શેઅર.

એકહી જુમ્બશ હય કારી અબરૂયે ખમદારકી,
કુછ શહીદોંકો તેરે હાજત નહીં તલવારકી—કે આજા.

પ્યારે નગીને, તેરી તો ઇન્તેજારમેં ગુજર ગયે મહીને. કહો, આજ ભૂલસેં કયૂં બંદીકો યાદ કિયા, તશરીફ આવરીસે ખાનય દિલ આબાદ કિયા ?

નગીના—રામ ! રામ ! રામ ! રામ જાને મોર મોહનિયા, તો સંગ હમરો હિરદા અયસા પ્રીત લગાય હય, જયસે કોલ્હૂ સંગ બયલ. પરંતુ એક ગડબડી નજર આવત હય, વ્હો જે હય.

[દુમદારખાં બાહરસે પુકારતા હય.]

દુમદારખાં—અરી એ શરારા, શરારા.

[નગીના ઔર શરારા ઘબરાતે હયેં.]

નગીના—જે કૌન આયો ?

શરારા—હાય ! હાય ! અબ કયા કરૂં ? લે, મેરા શૌહરભી આ ગયા, આજ તૂ પકડા ગયા. જી; આઈ, આઈ, આઈ જનાબ, આઈ શિતાબ.

દુમદારખાં—(બાહરસે) જલ્દી, જલ્દી ખોલ.

શરારા—પ્યારે, પ્યારે, ઇસ સંદૂકમેં છુપ જા.

[નગીના સંદૂકમેં છુપને જાતા હય, મોતી ઉઠકર ખડા હોતા હય, નગીના ઘબરાતા હય.]

નગીના—રામરે ભઇયા, તૂ કૌન ?

મોતી—તૂ કૌન ? મયેં હૂં મોતી.

દોહા.

નગીના—કહત નગીના સુન ભાઈ મોતી, બાત હય એક નિરાલી,
મોતીકા કયસે માનસ બન ગયો, સંદૂકન થા ખાલી.

બયત.

મોતી—હર બેશા ગુમાં મ બર કે ખાલીસ્ત,
શાયદ કે પલંગે ખુફતા બાશદ.

અબ બેહતર હય કે તૂ અપની ઔર મેરીભી જાન બચાય, ઔર મેરા ભાઈ બન જાય. [દોનોં ગલે મિલકે છુપ જાતે હયેં, શરારા જાકે દુમદારખાંકો સાથ લાતી હય.]

દુમદારખાં—અરી ઓ શરારા, ઇત્તી દેર કયૂં દરવાજા ખોલા નહીં ? યહાં કુછ ગડબડી તો નહીં કહીં ?

શરારા—ભોલે મિયાં, મયેં કામમેં મસરૂફ થી, ઇસ લિયે ઇત્ની દેર હુઈ.

દુમદારખાં—અચ્છા શરારા, કોઈ ગાના તો સુનાવ.

[શરારા ગાતી હય.]

ગાના.

શરારા—

જબ દસ્તે હક્કને દહર મુકમ્મિલ બના દિયા,
મકતૂલ ઇશ્ક હુસ્નકો કાતિલ બના દિયા.
તઅમીર જબ જહન્નમે આતશકી હો ચુકી,
અંગારા એક બચા જ્હો મેરા દિલ બના દિયા.
હમકો પિયા ન બિસારના, તનમન વારના,
બાજી ન ખેલૂં ઇશ્કકી તેરે, દિલ્હી પડેગા હારના, તન મન વારના.
તેગસે હમ નહીં ડરનેવાલે,
નયનોંકા ભાલા ન મારના.—તન મન વારના.

[નગીના સંદૂકમેં દોહા ગાતા હય, દુમદારખાં ઘબરાહટમેં ઇધર ઉધર દેખતા હય.]

દોહરા.

નગીના--કલજુગકી કિરપા હય, દેખો ચોરકે ઘરમેં મોર,
કહત નગીના સુન ભાઇ મોતી, અબ જાયેં કિસ ઠોર.

દુમદારખાં--અરે ! યેહ આવાજ કહાંસે આઈ ? શરારા, શાયદ તૂ હય હરજાઈ. અરરર ! (દુમદારખાં સંદૂક ખોલતા હય, મોતી ખિલોના બનકર ઔર નગીના હમશકલ બનકર નિકલતે હયેં.) યેહ કયા ? ખિલોનેકા જોડા ?

શરારા—તૌબા ! તૌબા ! યેહ તુમને કયા તિલસ્મ તોડા ?

મોતી—(નગીનેસે બાજૂ) નગીને, દેખ, અબ યેહ ઢોંગ જાહિર ન હો જાય.

નગીના—નહીં, નહીં મોતી, મગર કહીં યેહ પિટને ન લગ જાય, કયૂં કે મેરીતો ધોતીભી ઢિલી હો ગઈ હય.

દુમદારખાં—અફસોસ! બદમઆશ કાફૂર, મોતીકી જગહ યહે ખિલૌને દે ગયા ઔર નકદી લે ગયા. અબ અગર મેરે કાબૂમેં આયગા તો ઇસ ધોકા દેહીકા ખમયાજા પાયગા.

શરારા—અચ્છા મિયાં, મયૈં ઇન્કી છાતી દબાઉં, તમાશા દિખાઉં? (છાતી દબાતી હય, દોનોં ઉછલકર બાહર આતે હયૈં, મોતી, તાલી બજાતા ઔર નાચતા હુવા શરારાકો ચિમટ જાતા હય.) અરરરર! આ ગઈ લપેટમેં.

દુમદારખાં—બીવી, તૂ આ ગઈ ઉસકે લપેટમેં, તો ઉસકી બીવી આઈ મેરે ઝપેટમેં. [દુમદારખાં નગીનેકો ગલે લગાતા હય.]

નગીના—રામ! રામ! રામ! ક્યૂં? ક્યૂં ગલા દબાતા હય બાબા? મયૈં ન ખિલૌના હૂં, ન ખિલૌનેકી નાર હૂં, ફકત તેરી બીવીકા યાર હૂં.

દુમદારખાં—અરરરર! યહે કયા ઇસરાર? ઔર યહે કૌન હરામજાદા?

નગીના—હાય! હાય! હાય! અરે પકડે ગયે! મારે ગયે! અરે મેરે બાપ દાદે, નકડ દાદે, મયૈં કુછ નહીં, ફકત તેરી બીવીકા યાર હૂં.

[દુમદારખાં, મોતીકો શરારાસે છુડાતા હય, મોતી નહીં છોડતા હય.]

શરારા—યા ઇલાહી, કયા તબાહી! નહીં છોડતા સિતમગાર.

દુમદારખાં—અરે તૂહી બતા કૌન હય ઐયાર? બોલ, બોલ, નહીં જાનતા કે મયૈં દુમદાર હૂં?

નગીના—અજી ગુરૂજી, મયૈં ફકત તુમ્હારી બીવીકા યાર હૂં.

દુમદારખાં—યહે ઇસ તરહ નહીં બોલેગા. ચાબુક લાતા હૂં, ઔર ઇસ હરામજાદેકો જહન્નમકી રાહ દિખાતા હૂં. [જાને ચાહતા હય.]

નગીના—રામ! રામ! અય મહારાજ, એક અરજ તો સુન જાવ.

દુમદારખાં—કયા કહતા હય? તુમ્હારી જાન લેને પર તૈયાર હૂં.

નગીના—ન ચોર હૂં, ન સાહૂકાર હૂં, ફકત તુમ્હારી બીવીકા યાર હૂં.

દુમદારખાં—ધત! બદમઆશ, ઠહર. [જાતા હય.]

નગીના / **મોતી**—(હંસકર) ક્યૂં પ્યારી! યહે હય આશકોંકી કાર ગુજારી.

શરારા--કયા બાત હય તુમ્હારી! અબ શરારા હય કનીજ તુમ્હારી. લો, વોહ આ ગયા; છુપ જાવ, જાવ.

[કાનોંમેં બાતેં કરતે હયૈં, દોનોં સંદૂકમેં છિપતે હયૈં, શરારા મકસે મુર્દેકી સૂરતમેં બેજાન ખડી રહતી હય, દુમદારખાં આતા હય.]

દુમદારખાં--કિધર ગયે ! ઔર શરારા, વ્હો તુઝપે કયા જાદુ કર ગયે ! પ્યારી, બીવી, (જવાબ ન દેનેસે) હાય ! અગર તુ બીવીકે નામસે જિન્દા નહીં હોતી, તો મયેં કહતા હૂં કે બેટી, બહન, માઈ ! (શરારા હોશમેં આતી હય, દુખદાર, મોતી ઔર નગીનાકી શરારત સમઝકર ઉન દોનોંપર ગુસ્સા કરતા હય.) અફસોસ ! અફસોસ ! લો દેખો જાલિમો, મેરી ચાબૂકકી એજાજતુમાઈ. [દુમદાર મારનેકે લીયે સંદૂકકી તરફ મુડતા હય શરારા હિલેસે રોકતી હય.]

શરારા--અહા ! પ્યારે શૌહર, દેખી ઉન્કી સિતમઆરાઈ ?

દુમદારખાં--યેહી તો મયેંભી કહતા હૂં. કિધર હયેં ? યહે અખવાતુશે આતીન, ખન્નાસ, ખિરસ, સૌદાઈ ?

[સંદૂક ખોલને જાતા હય, શરારા મકસે બુલાતી હય.]

શરારા--ઔર શૌહર, મુઝે એક બાત યાદ આઈ.

દુમદારખાં--કયા ?

શરારા--વ્હે લો, ભૂલ ગઈ.

દુમદારખાં--(સંદૂકકી તરફ ફિર લપકતા હય) બદમઆશો !

શરારા--ફિર યાદ આઈ.

દુમદારખાં--સુના.

શરારા--હાય ! તુમ્હારે ફિરાકમેં મયેં કિસ કદર રોતી હૂં, જાન ખોતી હૂં !

દુમદારખાં--મેરાભી તો તેરેહી રંજને કર દિયા યહે હાલ. (સંદૂકસે) અબે ઓ ચંડાલ !

શરારા--સુનો, સુનો, એક ઔર આયા ખિયાલ.

દુમદાર ખાં--યઅની ?

શરારા--વ્હો જો હય ન બુધ્ધુકી માંકી દાદીકી સાલીકી ભતીજીકી હમસાઈ.—

દુમદારખાં--હાં, હાં. જિસ્કા બેટા હય ઇલાહીબખ્શ, વલ્દ ગંગારામ, વલ્દ પેસ્તમજી, વલ્દ સ્ટીફનસન, ફાધર વીલિયમકા ભાઈ, જિસ્ને રેલ ચલાઈ.

શરારા—તો વ્હો દોનોં રેહલત કર ગયે, વ્હો ઔર ઉસ્કા ભાઈ આજ ઇસ મકાનમેં મુઝે ભૂત બનકે દિયે દિખાઈ.

દુમદારખાં—હાં, તો ઉન્કાભી ઇન્તેજામ કરતા હૂં, પહલે ખંજરસે ઇન્કા કામ તમામ કરતા હૂં. (સંદૂક ખોલતા હય, દોનોં ભૂત બનકે ખડે હોતે હયેં) ઓ સુબ્હાન ! બીવી, યેહી ભૂત હય ? પહચાન.

શરારા—અમાન! અમાન! બચા રહમાન. [દોનોં હાથેં બાંધે ઘુમતે હયૈં ઔર દુમદારખાંકી નકલ કરતે હયૈં.]

દુમદારખાં—અરી કયા દેખતી હય શરારા? મેરા તો હો ગયા પતલા હાલ, જા; કિસી હમસાયેકો બુલા કિલહાલ. યા જુલ જલાલ!
[શરારા જાતી હય, દોનોં દુમદારખાંકી નકલ કરતે હયૈં, કાફૂર ભેસ બદલકર શરારાકે સાથ આતા હય.]

કાફૂર—કિધર? (મોતીકો દિખાકે) ઇસ ભૂતકા નામ તો હય મોતી ઔર ઇસકા નામ હય:—

નગીના—નગીના. (મોતીકો) યાર મોતી, મુઝે તો આ ગયા પસીના.

મોતી—મયૈં ખુદ હૂં સરાસીમા, અબ હો જાયગા કીમા.

કાફૂર—મિયાં દુમદાર, યહે કાફૂરકા જગાયા હુવા મંતર હય.

દુમદારખાં—અગર વ્હો સામને આય, તો ઉસકા હલ્ક હય, ઔર યહે ખંજર હય.

કાફૂર—લેકિન, ચાહે તૂ ઉસ્સે કિત્ના ભાગે, વ્હો શયતાન તેરે આગેહી આગે.

દુમદારખાં—મયૈં ઉસ્સે ભાગૂં? વાહ! મેરા રોઅબ બડા હય.

કાફૂર—મગર વ્હોભી અયસા લુચ્ચા હય કે તેરી આંખોંમેં ખાક ડાલકર સામને ખડા હય.

દુમદારખાં—મુઝે તો નજર નહીં આતા.

કાફૂર—મુઝે તો નજર આતા હય, બલકે દુનિયાકો નજર આતા હય. દો મિનટકે લિયે જા, ઉસ સંદૂકમેં છુપ જા. ડર લગે તો ઇસ તઅવીજકો ખોલકર મેરા નામ પઢ લેના, ઇત્નેમેં મયૈં ઇન ભૂતોંકો દૂર કરતા હૂં. [તઅવીજ ખોલકર અંદરસે કાગજ નિકાલકે પઢતા હય.]

દુમદારખાં—(તઅવીજ લેકર સંદૂકમેં જાતા હય) ઔર સાહેબ, દો મિનટકે લિયે મેરી બીવી તુમ્હારે હવાલે.

[કાફૂર સંદૂક બંદ કરતા હય]

કાફૂર—(ખુદસે) દેખો, કયસા જમાના હય કે યહે અપની બીવીકો ખુદ મેરે પાસ મારગેજ રખતા હય. (મોતી ઔર નગીનેસે) બસ લે જાવ, ઇસ સંદૂકકો જંગલમેં છોડ આવ, ઔર આકર ઇસ બીવીકો સંભાલો.

નગીના
મોતી } —બહુત અચ્છા, ચલો.

[દોનોં સંદૂક લે જાતે હયૈં.]

કાફૂર—આહાહાહા! લો ખાલી હો ગયા મયદાન, ખાવિંદકો ભૂત લે ગયે, ઔર બીવીકો લે ગયા શયતાન.

ગાના.

શરારા—પિયા મારો નહીં અંખિયાં દિલ મોરા ધડ્કે,
બાંકી તિર્છી વ્હે નજરિયા સતાયે,
રસીલે રસિયા પ્યારવા—પિયા મારો.
રંગ રસિયા, મત ઇતરાના, ન ડર, થમ જા,
ઇધર તો આ, ગરવા મોરે ચલ્ કર લગ લે.
ઘરમેં તોરે મોરે—પિયા મારો.

[દોનોં જાતે હયૈં.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ તીસરા.

કૃબ્રિસ્તાન.

[ગોરકન દાખિલ હોતે હયૈં.]

૧-ચોર—દોસ્તો, યેહી એક તાજા કૃબ્ર હય, જિસ પર કે ફૂલ અભી કુમલાયે નહીં ઔર તાજા મટ્ટી જૅમીનસે હમરંગ નહીં હુઈ.

૨-ચોર—ઠીક. યેહી અલામત હય કે કૃબ્રકે અંદરભી મુર્દા સલામત હય, ઔર કફ્ન બેદાગ હય. દેખો, દેખો, ઇસ કૃબ્રકા નયા ચિરાગ હય.

૩-ચોર—લીજિયે, લીજિયે. એક ઔર ખુશ ખબરી. કૃબ્ર પર છિડ્કાવભી તાજા હય. દોસ્તો, કયા દેખતે હો? આવ, ખોદો ઔર નિકાલો, કફ્ન ઉતારો ઔર ચલો.

૧-ચોર—માદર જમીન, તેરા શિકમ ઇસ કદર મોહીત હય, જિસ્સે બેશુમાર મખલુકાત પયદા હોકર તેરે વસીઅ સીને પર ખેલતી હય. તેરા દૂધ, પાની ઔર હવાકી સૂરતમેં વકૃફે આમ હય.

૨-ચોર—વ્હો લોગ, જો આસમાનકી હયબતસે સહેમકર મૌતકી ગશીસે બેહોશ હોતે હયૈં, તૂ અપની છાતી પર પ્યારસે સુલાતી હય.

૧-ચોર—અહાહા! કિસી કુદરતકી જડ્! હાં, અય માદર, જયસે તૂ ચીતોં, સાપોં, ભેડિયોં, રીંછોં ઔર ઇન્સાનોંકો પાલતી હય, ઉસી

પ્યારસે જાનદાર નબાતાતકો શાદાબી બક્ષતી હય. (લાશ નજર આતી હય.) લો, વ્હો કિસી શરીફ ઘરાનેકી અમાનત, ગોરકે ખજાનેમેં હય સલામત.

૨–ચોર—જિસ્કે નુરનકે ચિરાગસે અંધેરી લહદ રોશન હય.

૧–ચોર—જિસ્કી તનહાઇકા મૂનિસ કાફૂર હય, ઔર કફન હય.

[દો આદમી, કબ્રમેંસે ફુરરતકી લાશ નિકાલતે હયેં ઓર કફન ઉતારતે હયેં, શુહરત અંદરસે પુકારતી હય.]

શુહરત--(અંદરસે) ઓ બદબખ્ત, ચંડાલ ! ખબરદાર !

૧–ચોર--(સામને દેખકર) યારો સિધારો, વ્હો કોઈ આયા. જરૂર ઇસ લાશકો બરહના દેખકર હમારે પીછે ભાગેગા. અચ્છા, લાવ, એક ટોકરી ભરકર મટ્ટી લાવ. [એક ચોર અપને દુપટ્ટેસે લાશકો ઢાંપતા હય, દૂસરે મટ્ટી લાકર ઉસ પર ફૂયલાતે હયેં ઔર ફૂલ સરકી તરફ રખકર ભાગ જાતે હયેં, શુહરત એહસાનકો પકડ઼કે લાતી હય.]

શુહરત—દેખ, દેખ, વ્હો મટ્ટીકા ઢેર હય, જિસમેં તેરી માં મૌતકી નીંદ સોતી હય. જા, જા, અપની આખરી હસરત નિકાલ. (ખુદસે) હાં, ઔર શુહરત, ખૂનકા પ્યાસા ખંજર નિકાલ.

ગાના.

એહસાન—સોતી હય અમ્માં તૂ સુખ નીંદરી.—સોતી.
હાલ મેરા તો દેખ જરા વ્હે હાય ! પ્યારી માં,
હાલ મેરા તો દેખ જરા વ્હે ચયન એક છિન નાહીં
લેને દેતે મોહે પાપી જગમેં.
બશર, નગર, દુશ્મન સારા હય મેરી દુઃખી જાનકા—સોતી.

રુબાઇ.

શુહરત—(જમાની) દિલે ફલકમેં જુનૂકા ગુબાર હય બાકી,
નફસકા જામયે તનમેં જો તાર હય બાકી.
એહસાન—(જબાની) ડરા ન મૌતસે, સુન પહલે કહતી હય કયા ગોર,
કે સબ ફનાહ હયેં, પરવરદિગાર હય બાકી.
ચંદર તારવા ચમકે આકાસ પર સગર,
દિનન રયનન મોરે ગરીબ નસીબકા તારા હય,
(જબાની) કૌન બદરિયાંમેં છુપ ગયો મૌલા.

શુહરત—આહિસ્તા ! ખામોશ !

એહસાન—રહમ! રહમ!—સોતી હય.

[એહસાન માંકી ખુદી હુઈ કબ્ર પર જાકે આસમાનસે ઇલ્તેજા કરતા હય.]

એહસાન—અય સિતારોં ભરી રાત, ઇન ખાકમેં મિલે હુવે સિતારોંમેંસે મેરે સિતારેકા નમૂદાર કર. અમ્માજાન, પ્યારી અમ્મા! આહ! જાલિમ ધૂપ નંગે પાંવકો જલાતી હય, આંધી તમાચે લગાતી હય. તલવોંસે કાંટે નિકાલતા હૂં તો સર જલતા હય. અગર કોઈ કહતા હય કે યહીં બયઠ જા, તો ભૂક કહતી હય, કયૂં નહીં ચલતા હય! થક કર સોતા હૂં તો બાદલ જગાતા હય, ઉઠકર ચલતા હૂં તો ભોંચાલ ગિરાતા હય. યહ બેતર્ફ પોશાકભી ફૂટકર ઉતરતી જાતી હય. વહો બાલ, જિન્મેં ઇત્ર જઝ્બ હોતા થા, આહ! અબ મટ્ટી ઘર બનાતી હય. અફસોસ! તૂ મેરી જબાનકો ઇત્ને લફ્જભી નહીં સિખલા ગઈ, જિનસે મયૈં અપની મુસીબતોંકા બયાન કરૂં.

રુબાઈ.

કાશ! ઇન્સાંકી જગહ મયૈં કોઈ પથ્થર હોતા,
ઇતના તો હોતા, તેરી કબ્રકે અંદર હોતા.
ખાક કર દેતા મેરા ખાનયે દિલ, સોઝે અલમ,
આંખોમેં આંસૂઓંકા ગર ન સમન્દર હોતા.

શુહરત—નાદાન એહસાન, જાન દેનેકા જલ્દ ઇન્તેજામ કર, વર્ના તૂ અપની માંકો અદમમેંભી ન પાયગા. છોટી કુરબાની, આ, ગરદન ઝુકા. નહીં સુના કે:—

બયત.

કયા બહાદુરભી કભી મરનેસે ડર જાયૈંગે,
ગોયા જી જાયૈંગે, ગર જાંસે ગુજર જાયૈંગે.

મુખમ્મસ તજમીન.

એહસાન—યહ તો માના કે ન યૂં મરનેસે ડર જાયૈંગે,
પાર સબ ઇસ યમે હસ્તીસે ઉતર જાયૈંગે.
અબ તો માયૂસ હમ ઇસ જીસે ગુજર જાયૈંગે,
અબ તો ઘબરાકે યહ કહતે હયૈં કે મર જાયૈંગે,
મરકેભી ચયન ન પાયા તો કિધર જાયૈંગે.

[આસમાનકી તરફ દેખતા હય]

શુહરત—આ, આ, ઇધર આ. કયૂં આસમાનકો બાર બાર દેખતા હય?

એહસાન—મયઁ અપની કિસમતકે સિતારેકો દેખતા હૂં, જો કયામતકે રોજ ગવાહી દેંગે.

શુહરત—ઔર ?

એહસાન—ખુદાકો પુકારતા હૂં કે અપને રહમકા ખજાના લુટા દે.

શુહરત—ઔર ? ઔર ?

એહસાન—મુકર્રબ ફરિસ્તેકો કહતા હૂં કે જન્નતકા દરવાજા દિખા દે.

શુહરત—બસ ? બસ ?

એહસાન—નહીં, નહીં.

શુહરત—ફિર ઔર ?

એહસાન—શયતાનકો લલકારતા હૂં કે આ ઔર ઇસ આદમ ફરેબ ઔરતકો લઅનતકા તાજ પહના દે.

શુહરત—ઉફ ! બિચ્છુકે બચ્ચે, આખિર તુને ડસ લિયા ? દેખ, અબ કયા પાતા હય સજા !

એહસાન—સજા ? મૌતસે બઢકર કયા દેગી સજા ? નહીં જાનતી કે મયઁભી કૌન હૂં ?

શુહરત—અદમકા મુસાફિર. કફન પોશ.

એહસાન—નહીં, ઓ કસાઈકી બેટી, નહીં.

શુહરત—ગનદુમનુમા, જૌ ફરોશ.

એહસાન—નહીં, સચ્ચાઈકે નામ પર બિકનેવાલા સર ફરોશ.

શુહરત—મારા જાયગા !

એહસાન—શહીદ કહલાઊંગા.

શુહરત—લડકે, કિસકા સહારા હય ?

એહસાન—ઉસકા, જિસ્ને નમરુદકો મચ્છરસે મરવાયા, શદાદકી બહીસ્તકો ખાકમેં મિલાયા, ફિરઔનકો નીલમે બહાયા ઔર તેરે લિયે નયા દોજખ તઅમીર કરવાયા.

શુહરત—મેરે લિયે દોજખ ? દોજખ ? ઓ જહન્નુમીકે લડકે, મેરે લિયે દોજખ ? ઓ મૌતકે લુકમે, મેરે લિયે દોજખ ? ઓ ફનાહકે નકશે, મેરે લિયે દોજખ ?

એહસાન—ઓ શયતાનકી એકલોતી બેટી, તેરે લિયે જહન્નમ ! ઓ ગુનાહકી લકડી, તેરે લિયે જહન્નમ.

શુહરત—ઇસકી, ઇસકી ફિક કર કે અબ તેરા લાશા કૌન ઢાંપેગા.

એહસાન—આફતાબ ગુબારકા કફન દેગા, ઔર ચાંદ ચાંદનીકી ચાદર. શબનમ રોને આયગી, આંધી; ખાક ઉડાયગી.

શુહરત—નાદાન.
એહ્‌સાન—ન જાન.
શુહરત—કમીના!.
એહ્‌સાન—બુહતાન.
શુહરત—રો, રો, કિસ્મત પર રો.
એહ્‌સાન—યેહ જાકર કિસી ઔરતસે કહો.
શુહરત—મુહ્‌તાજ,—
એહ્‌સાન—કલ તૂ, મયૈં આજ.
શુહરત—મૌત નસીબ હય.
એહ્‌સાન—તેરા વક્‌તભી કરીબ હય.
શુહરત—(હ્‌મલા કરકે) ચુપ, ચુપ, ઓ બેઈમાન!
એહ્‌સાન—(માંકી લાશપે ગિરતા હય) અમાન! અમાન! રહ્‌માન!
[હ્‌યરત ચાદરમેંસે નિકલકર એહ્‌સાનકો ગોદમેં લેતી હય.]
હ્‌યરત—કૌન! કૌન! શયતાન?
શુહરત—ઉફ! ભૂત! મસાન?
[ડરસે ખંજર ફેંકકર ભાગ જાતી હય.]
એહ્‌સાન—પ્યારી અમ્માજાન! [ગલે મિલતે હયૈં.]

તહ્‌યૂર.

બાબ દૂસરા—દિખાવ ચૌથા.

કાફૂરકા મકાન.

[નયનસુખ ઔર પ્યાદા આતે હયૈં.]
નયનસુખ—એક આંખ જિસકી હય, દુનિયા મુહ્‌તાજ ઉસકી હય.
પ્યાદા—એક ટાંગ જિસકી હય દુન્યામેં એહ્‌તિયાજ ઉસકી હય.
નયનસુખ—મિયાં પ્યાદે, કિસ તરહ્‌?
પ્યાદા—યાર નયનસુખ, કિસ તરહ્‌?
નયનસુખ—સૂરજ, એક આંખ આસમાનકી હય, ઇસ વાસ્તે ઉસે દેખનેકી હવસ જહાનકી હય.

પ્યારા—દરખ્તકી એક ટાંગ હય તો ફુલોંકી હર તરફ માંગ હય. શમઅ એક ટાંગ પર ખડી હય, તો ઉસકી રૌશની ચારોં તરફ પડી હય. તૈમૂરકી એક ટાંગ થી તો સુલ્તાન કહલાયા. કલમકી એક ટાંગ થી તો તમામ દુનિયામેં નામ પાયા.

નયનસુખ--કાનેકી યહી દુઆ હય કે તમામ દુનિયાકા એક એક દીદા ફૂટ જાય.

પ્યારા--લંગડેકી યહ ઇલ્તેજા હય કે સારે જહાનકી એક એક ટાંગ ટૂટ જાય.

નયનસુખ—ખુદાભી કયસા દૂરબીન હય કે મુઝે એક આંખકી દી, જિસ્સે હસીનોંકે ચેહરે પર મયૈં દો આંખેં દેખતા હૂં. અગર મેરી દો આંખેં હોતીં તો મુઝે નાજનીનોંકી ચાર આંખેં નજર આતીં ઔર મુઝે ઉનકી સૂતેં એક આંખ ન ભાતીં.

પ્યારા--મેરા પરકારકી તરહ ઝૂમ ઝૂમકર ચલના ખિરામે નાજ કહલાતા હય, ઔર આપકે હિસાબસે દો આંખવાલેકો બંદા સવાચાર ટાંગકા નજર આતા હય. (કાપૂર શરારાકે સાથ આતા હય) કૌન ?

કાપૂર--મયૈં કાફૂર.

ગાના.

શરારા—

કર યારી દિલદારી જાનસે ઓ પ્યારે શાનસે,
આન બાનસે લગો સીને ધ્યાનસે.
રુખસારે ચુમ જાના, મુલ પીકે ઝૂમ જાના.
અઠલાવો આન બાનસે, લગો સીને ધ્યાનસે—કર.
શોઅલા લગનકા ફૂંકે બદનકો, બુઝાવો પ્રેમ નીરસે,
ભર ભર જામ પિયો, પિયો સ્યામ,
પ્રીતરીત વાલીરે ભૂલ નાહીં આલીરે,આસ તોરે દરસનકી—કર.

કાપૂર--દુમદારખાં ચોરને ઇઅલાન ભેજા હય કે કલ શબ ઠીક દો બજે આકર તુઝે અસીર કરકે લે જાઊંગા, ઔર તેરે હલ્કુ પર ખંજર ચલાઊંગા. ખુદાકે લિયે દોસ્તો, ઇમ્દાદ કરો, આજ શબ યહી પહરા દો. મેરી દિલરુબા શરારા, તૂનેભી સુના ? આજ તેરા શૌહર મુઝે પકડને આયગા.

શરારા—અજી ખયર ! દેખા જાયગા. વ્હો મુવા કયા કરેગા ? અગર ઉસને તુઝે મારા તો વ્હો મેરે હાથસે મરેગા.

કાપૂર--વાહવા ! મેરી દિલબર, બેશક તૂ હય બાવફા.

નયનસુખ--(ખુદસે) બડ઼ી બાવફા! પહલે ખાવિંદકો ઠિકાને લગાયા, અબ ઈસકા ઘર બસાયા. [દોનોં તલવાર લેકે ખડ઼ે રહતે હયૈં.]

કાફૂર--અચ્છા, પ્યારી જા, મેરે સરાહને રખનેકે લિયે થાલ ભરકર ફૂલ લા.

શરારા--તો કયા આપ ફૂલોંકી સેજ પર આરામ ફરમાયેંગે?

કાફૂર--હાં. વહી ફૂલ રાતકો તો બિસ્તર પર સજાયે જાયેંગે, ઔર સુબહકો મેરી લાશ પર ફૈલાયે જાયેંગે.

શરારા—નહીં પ્યારે, રાતકો વ્હો ફૂલ તેરે ગુલાબી રુખસારોંમેં ખુશબૂ બસાયેંગે ઔર સુબહકો સેહરેકી લડ઼ીયોંમેં લટકાયે જાયેંગે.

[કાફૂર બોસા લેતા હય, શરારા જાતી હય.]

કાફૂર—ખુદા જાને દો બજનેમેં કિતની સખ્તે રહતી હયૈં. મેરે પહરેવાલો, ઘડ઼િયેં નિકાલો.

નયનસુખ--(ઘડ઼ીમેં દેખકે) ઠીક, એક બજા હય.

કાફૂર--ચૂંકે એક આંખસે દેખા હય.

પ્યાદા--નહીં, નહીં, ડેઢ઼ બજનેકા ખિયાલ હય.

કાફૂર--શાયદકે ઘડ઼ીકે લીવરકી લંગડ઼ી ચાલ હય.

[અંદરસે એક બજનેકી આવાજ આતી હય.]

નયનસુખ--સુનિયે, સુનિયે, ઘડ઼િયાલને એક બજાયા. અબ દોકા અમલભી કરીબ આયા.

કાફૂર--કયા જાંનિસારો, તુમ્મેંસે મેરા કાતિલ મુઝે આજિજ બકરીકી તરહ લે જાયગા?

પ્યાદા--ઇસ ચોબી પલંગકો ઝૂલા સમઝકર શીરખારકી તરહ બે ખૌફ સો જા. મુહાફિજ અન્નાકે એવજ હમ દોનોં તુઝે પંખેકે બદલે તલવારોંકી હવા દેંગે. ઔર ખુફતા બખ્ત દુશ્મનકો તેરે બેદાર હોનેસે પહલે, મૌતકી નીંદ સુલા દેંગે.

કાફૂર—શાબાશ! શાબાશ! (સોચકે) કહીં અયસા ન હો કે જબ જાલિમ મેરી એક આંખ ઔર એક ટાંગ બેકાર કર ચુકે; તબ તુમ હોશિયાર હો, મુરતઇદે પયકાર હો. દુનિયા મુઝે તુમ દોનોંકા ખુલાસા શુમાર કરેગી. [કાફૂર સોતા હય, દોનોં પહરા દેતે દેતે સો જાનેકા ઇરાદા કરતે હય.]

નયનસુખ--અબે પ્યાદે, કયા સોનેકે હયૈં ઇરાદે?

પ્યાદા—તૂ ખુદ સોતા જાતા હય ઔર મુઝ પર ઇલ્જામ લગાતા હય? [દોનોં સતુનોંકે સહારે સોતે ગુર્રાતે હયૈં, કાફૂર ઊઠતા હય.]

કાફૂર—(દોનોંકો નીંદમેં દેખકે) વાહવા ! ખૂબ હૈં મેરે પહરેદાર, ચાહે ઇન્કાભી સર કાટ લે સિતમગાર. અબ ઇન્કી બહાદુરીકા ઇમ્તેહાન કર લૂં, દો મિનટકે લિયે હયરાન કર લૂં. (મુંહ પર ચાદર ડાલકે દોનોંકો ડરાતા હય.) કૌન હૈં બદમઆશ પહરેદાર? છોડ઼ દો તલવાર.

[દોનોં ઘબરાકે તલવાર છોડ઼ દેતે હૈં.]

નયનસુખ } --હુઝૂર, આપ હમારે સરદાર, લ્હે લીજિયે તલવાર.
પ્યાદા } કયા હુકમ હય સરકાર ?

કાફૂર--કહાં હય વ્હો મગરૂર ?

નયનસુખ--કૌન ? કાફૂર ?

પ્યાદા—વહાં સોતા હય લંગૂર. કયા દેખતે હૈં હુઝૂર ? કીજિયે દૂનીમ. [કાફૂર મુંહ પરસે ચાદર ઉતારતા હય.]

કાફૂર--તસલીમ ! તસલીમ ! મેરે બહાદુરો તસલીમ ! ખૂબ તલવાર ચલાઈ ઔર મેરી જાન બચાઈ. [દોનોં મક કરતે હૈં.]

નયનસુખ--અરે વાહ ! હમ તુઝે આજમાતે થે, બનાતે થે. આંખે ફરેબ દેનેકે લિયે બંદ કી થી, વર્ના દુશ્મન કાબૂમેં નહીં આયગા; દૂરસે દેખકર ભાગ જાયગા.

પ્યાદા--ભોલે કાફૂર, આરામ કર, આરામ કર ઔર દિલસે દૂર વ્હે ખિયાલે ખામ કર.

સુરબ્અચ.

કાફૂર—જબકે મૈં ખાબે ગિરાં મૌતકા સામાં સમઝૂં,
બાઝીયે જાનકો બાઝીચયે તિફ્લાં સમઝૂં ?
કયૂં ન આગાજ ફિર અંજામે પરેશાં સમઝૂં,
કયસે સચ્ચા વ્હે સુખન મૈં તેરા નાદાં સમઝૂં ?

મૈં ફિર કહતા હૂં કે તુમ સો જાવગે ઔર સુબ્હેસે પહલે મેરી જિંદગીકા ચિરાગ બુઝા હુવા પાવગે.

નયનસુખ—નહીં, નહીં. એ બુજદિલોંકે સુલ્તાન, હમેં ગાફિલ ન જાન. [કાફૂર ઔર દોનોં પહરેદાર સોતે હૈં. દો બજનેકી આવાજ આતી હય. દુમદારખાં દીવાર તોડ઼તા હય, કાફૂર જાગતા હય, દુમદારખાં અપના ઝુબ્બેસે દીવાર દિખાતા હય. કાફૂર ફિર સોતા હય. દુમદારખાં આકે તીનોંકો બેહોશીકી દવા સુંઘાકે બેહોશ કરતા હય.]

दुमदारखां—ओ होशरूबा बूटीयोंके रफ़ीक़ जौहर, काम कर चुका तेरा असर. इस वक़्त तीन अज़ीज़ जानोंकी जिन्दगीका फ़ैसला मेरी कुदरतमें है. फ़रेब, पॉलीसीका नाम है और पॉलीसी हिक्मतमें है. इस शीशीयामें पानी है और पानीमें वोह तासीरे निहानी है, जिस्से बेकार इन्तेज़ामे इन्सानी है. ये अरक़ तीनोंके होशको अपनी बूके साथ उड़ा गया, कारख़ानये हवासके दरवाजेको कुफ़ल लगा गया.

[दुमदारख़ां तीनोंको बांधके होशमें लाता है, शरारा आती है.]

शरारा—प्यारे, ले फूल. (दुमदारखांको देखके) उफ़ ! दुमदार !

दुमदारखां—कौन ? शरारा ?

शरारा—सितम. [फूलकी थाल उड़ा देके भागती है, दुमदारख़ां तपंचा चलाता है, वार ख़ाली जाता है.]

दुमदारखां—बच गई. [तपंचेकी आवाज़से तीनों जागते हैं और अपने आपको बंधा हुवा देखकर घबराते हैं.]

दुमदारखां—उठ ! आज आफ़्ताबके बदले क़ातिल तेरे सर पर मौजूद है, देख ! तेरा इन्तेजाम नाबूद है. जिन्की हिमायतमें पनाह ली, उन्की हिफ़ाज़त शीशेकी दीवार है, जिस्से के तेरा दुश्मन नजरकी तरह पार है.

काफूर—कौन, कौन ? अफ़सोस ! दोस्तो, तुम्हारे सामने मौतके मुंहमें जाता हूं, मगर तुम्हें ख़ामोश पाता हूं.

दुमदारखां—ओ डूबनेवाले, बुलबुलेको सहारेके लिये बुलाता है ? आगके अंगारोंपर हीरेका धोका खाता है ?

काफूर—हमदमो, कया मुझे पहचानतेभी नहीं ?

नयनसुख—अरे हम तो तुझे जानतेभी नहीं.

काफूर—कया तूभी बेगाना हो गया ?

प्यादा—अबे तूभी दीवाना हो गया ?

काफूर—उफ़ ! वफ़ा, तू कहां मर गई ? अय महुब्बत, तू किधर गई ? ख़ूनी सितारो, सुब्हे तो होने दो ! ज़ालिम रात, नूरके चश्मेसे जल्द मुंह धो.

दुमदारखां—बस, बस, ख़ामोश ! चल, मकानसे निकल.

[दुमदारख़ां काफूरको ले जाता हैं.]

गाना.

नयनसुख—सितम, अल्लम हमपे हुवा,
प्यादा—कड़क धड़क फ़ड़क जान फँस गई जंजालमें.

નયનસુખ—લંગડે ખાંજી, કયસી કહી,
પ્યાદા—મશાલ્લા અલ્લાહ ! ખૂબ રહી.
કાને-દાસ કયસી હુઈ.
નયનસુખ—ધોતી ડરસે ઢિલી હુઈ.
પ્યાદા—કાને !
નયનસુખ—લંગડે !
નયનસુખ } —નાક કટ ગઈ સંસારમેં—સિતમ.
પ્યાદા }
નયનસુખ—ગમગુસારી અચ્છી હુઈ, વાહવાજી ! વાહ વાહ !
પ્યાદા—પહરેદારી અચ્છી હુઈ, વાહવાજી ! વાહ વાહ !
નયનસુખ—મક્કારી દિખાઈ, ઐયારી બનાઈ, હોશિયારી જતાઈ ખૂબ.
પ્યાદા—બીઅર ઉડાઈ, ભાંગ ચઢાઈ, અફીયૂન ખાઈ, થૂ !
નયનસુખ } —બન કર ધન ચક્કર સંસારમેં—સિતમ.
પ્યાદા }

[દોનોં પહરેદાર બંધે બંધાયે ગાને ગાતે જાતે હયૈં.]

બાબ દૂસરા—દિખાવ પાંચવાં.

દરિયા.

[નૌરોજ ગાતા હુઆ આતા હય.]

ઈંગ્રેજી ગાના.

NAOROZ.— ENGLISH SONG.

Turn, Fortune, turn thy wheel and lower the Proud;
Turn thy wild wheel thro' Sunshine, Storm, and Cloud;
Thy wheel and thee we neither love nor hate.
'Smile and we Smile, the lords of many lands,
Frown and we Smile, the lords of our own hands;
For man is man and Master of his fate.

નૌરોજ—

ટર્ન ફોરચ્યુન, ટર્ન થાઈ વ્હીલ, એન્ડ લોવર ધી પ્રાઉડ,
ટર્ન થાઈ ઉવાઈલ્ડ વ્હીલ થ્રુ સનશાઈન, સ્ટોર્મ, એન્ડ કલાઉડ.
થાઈ વ્હીલ એન્ડ થી વી નીધર લવ નોર હેટ.
સ્માઈલ એન્ડ વી સ્માઈલ, ધી લૉર્ડ્ઝ ઑફ મેની લેન્ડ્ઝ.

ફ્રોન એન્ડ વી સ્માઇલ, ધી લૉર્ડઝ ઑફ અવર ઓન હેન્ડઝ,
ફોર મેન ઇઝ મેન એન્ડ માસ્ટર ઓફ હીઝ ફેટ.

[નૌરોજી જાતા હય, દુમદારખાં કાપૂરકો લાતા હય.]

કાપૂર—કયસી મૌત? બુજદિલાના મૌત? કભી નહીં મરૂંગા. બહાદુરકા નૌકર હૂં, બહાદુર હૂં.

દુમદારખાં—આ ગયા, આ ગયા, યેહી મયદાન આ ગયા, જહાં તેરે ખૂનકા નાલા બહેકર ઇસ દરિયામેં મિલ જાયગા ઔર નીલે પાનીકો સુર્ખી માઇલ બનાયગા.

કાપૂર—એ કમ હિમ્મત બુજદિલ! મર્દક! શેરકો પિંજરેમેં દેખકર ઔરતભી બંદૂક ચલા સકતી હય, વર્નો કિસ્કી દિલેરી સાંપકે સામને ચિરાગ જલા સકતી હય.

દુમદારખાં—ડર, મેરે જુલ્મસે ડર!

કાપૂર—તૌબા કર! તૌબા કર!

દુમદારખાં—એ અમીરોંકે જૂટે ટુકડે ખાનેવાલે ગુલામ, તૂ ઔર બહાદુરીકા નામ? ઠંડા કોયલા અંગારા નહીં કહલાતા, કુંવેકા ગહરા; ચમકા હુવા પાની, આસમાનકા તારા નહીં કહલાતા.

કાપૂર—બસ! બસ! એ ફિરઔનકે બેટે, નમરૂદકી નિશાની, મગરૂરકે લિયે નાજિલ હોતી હય બલાયે આસમાની.

દુમદારખાં—એ ફિત્ના, ફરેબ, શરારત, મક્કારી, જફા, કજા, ઐયારી, આ, ઇધર આ.

કાપૂર—એ સબ્ર, હિમ્મત, ઇસ્તકલાલ, નેકી, વફા, જિન્દગાની, ઇમ્દાદે આસમાની, આ, ઇસ તરફ આ. [જમીનકી તરફ દેખતા હય.]

દુમદારખાં—દેખ, હસરતસે ઇસ જમીનકો જી ભરકે દેખ લે. વ્હો વક્ત આનેવાલા હય કે ઇસી ખાકમેં તેરી ખાક હોગી, જિસ્સે બગોલે દર બ દર ઉડાયે ફિરેંગે.

કાપૂર—હાં, હાં, ઔર તેરી હડ્ડિયોંકા ચૂના, જહન્નમકી સિયાહ દીવારોંકો સુફેદ બનાયગા, લાલ ખૂન, સુર્ખ શોઅલેમેં તબદીલ હો જાયગા.

દુમદારખાં—ઐયાર.

કાપૂર—મક્કાર.

દુમદારખાં—કુફ્રમયે ગોર.

કાપૂર—નાહન્જાર ચોર.

દુમદારખાં—જૂટા દિલેર.

કાફૂર—શેરકા બચ્ચા શેર.

દુમદારખાં—બદજબાની કિસ્સે પાઈ?

કાફૂર—આપસે.

દુમદારખાં—શરારત, ફિત્રત, કિસ્સે સિખી?

કાફૂર—આપકે બાપસે.

દુમદારખાં—અફસોસ! અફસોસ! રોક, જબાન રોક, ઇસ તલવારને મેરી શહારગકો કાટ ડાલા હય.

કાફૂર—નહીં. બલકે શુક્રિયા અદા કીજિયે કે મેરી તલવારકી જબાનને આપકે અમાલનામે પર આઈન્દા ફૂયલનેવાલે ગુનાહોંકી સિયાહીકો ચાટ ડાલા હય. [દુમદારખાં છુરી નિકાલતા હય.]

દુમદારખાં—અરે! તૂ અબભી મુઝસે નહીં લરજતા?

કાફૂર—કિસ્સે? ઔરતસે?

દુમદારખાં—કયા તૂ અબભી મુઝસે નહીં ડરતા?

કાફૂર—કિસ્સે બકરીસે?

દુમદારખાં—નહીં, નહીં. મુઝસે, મુઝસે, નાગસે, આગસે, બિજલીસે, શમશીરસે.

કાફૂર—વાહવા! કયા તુઝસે? યઅની શયતાનકી તસવીરસે? ખાબકી ઝૂટી તઅબીરસે? મટ્ટીકે ખિલૌનેસે? જા, જા, બુજદિલ બોદે, કમીને કુત્તે.

દુમદારખાં—ઉફ! ઉફ! મેરે સરસે ભેજા પસીના બનકર નિકલા જાતા હય, ખૂન; પાની હોકર આંખોંસે બહેતા જાતા હય. (કાફૂરકી જંજીર એક પથ્થરસે બાંધતા હય) ઠહર, ઠહર, નાપાક, નાપાક, ઇસ છુરીકો પથ્થર પર તેજ કરકે લાતા હૂં ઔર તુઝ કુરબાનીકે બકરેકો જુબ્હ કરકે ઇદ મનાતા હૂં. [જાતા હય.]

કાફૂર—(હંસકે) જા, જા, શયતાનકા હવાલા, મુંહ કાલા! બુજદિલ, કાતિલ, છુરી તેજ કરકે ડરાતા હય? અકસર અંજાન કારીગર ઔજારોં પર ઇલ્જામ લગાતા હય? [ચટાન પર અરમાન ગૌહરકી હથકડી પકડે હુવે લાતા હય.]

અરમાન—આખરી ઔર આખરી મૌકુઅ હય. ઉપર તલવાર હય ઔર નીચે દરિયા બહેતા હય.

કાફૂર—કયા વ્હો આ ગયા કસાઈ? (દેખકે) નહીં, નહીં. યહ તો કુછ ઔરહી દેખતા હૂં ઇલાહી.

ગૌહર—નહીં. બલકે ઉપર કિર્દિગાર હય ઔર નીચે રહમકી ખાસ્તગાર એક ઇસમતદાર હય.

અરમાન—ઇસમત ! ઇસમત ? ઓ બેહયા, ઇસમતકા જામા ફૂટકર ઇસી નદીમેં બહે જાયગા ઔર તેરી લાશકો ઢાંપનેકે લિયે સિવાય લહરોંકે ઔર કયા રહ જાયગા ?

ગૌહર—ઓ બદ હવાસ, જબાન સંભાલ !

અરમાન—નહીં. યહે કહ કે કલેજેકે ટુકડે કરકે સીનેસે નિકાલ. ચુપ ! ચુપ ! ઓ નાશુદની જાલ, મૌતકા વકત ન ટાલ.

ગૌહર—જર્દ ચાંદ, સુર્ખ જમીન, નીલે આસમાન, સુફેદ સિતારો, દેખો, દેખો, ઔર ગવાહીકે લિયે તૈયાર હો જાવ.

અરમાન—સિયાહ તારીકી, અંધેરી ગારો, ભયાનક રાત, ખૂન પર પરદા ડાલનેકે લિયે આમાદા હો જાવ.

કાફૂર—(ખુદસે) યા ઇલાહી, યહે નદીકા કિનારા હય કે સ્લોટર હાઉસ ? (ગૌરસે દેખકે) અરરરર ! યહે તો વહી ગૌહર ઔર અરમાન હરામજાદા હય ! અચ્છા, અચ્છા, ઔર સુન લીજિયે ઇસકા કયા ઇરાદા હય ?

અરમાન—બોલ, બોલ, હટી, જિદ્દી, બદકિસમત !

ગૌહર—મુંહ છુપા ઓ મર્દનુમા ઔરત.

અરમાન—મયેં ઔરત ?

ગૌહર—ઔરતભી બેગયરત.

અરમાન—ઐયારા.

ગૌહર—કમીના.

અરમાન—ખોટી અશ્રરી.

ગૌહર—ફિરભી કામ આતી હય.

અરમાન—દીવાની.

ગૌહર—અપને કામમેં સિયાની.

અરમાન—આન જાતી હય.

ગૌહર—ઈમાન નહીં જાયગા.

અરમાન—જાન જાતી હય.

ગૌહર—સચ્ચાઈકે નામ પર. [નૌરોજ વહશીયાના આતા હય.]

નૌરોજ—(ખુદસે) ઓ સર બુલંદ પહાડો, સુનસાન ઉજાડો, તુમ્હારી રૌનકકે લિયે એક દીવાના આ પહુંચા. આબશારોંકો રોક દો ઔર આતશખેજ માંદેકો બંદ કરો. વહો મયેં હૂં, જિસ્કે આંસુ ઔર આહકી આગ તુમ્હારે આબી ઔર આતશી ખજાનોંકી કાયમ મુકામ હય.

[અરમાન નૌરોજકી આવાજ સુનકે ચુપચાપ ખડા રહતા હય.]

ગૌહર—બેરહમ! કાતિલ! હાય! કાતિલ! જાલિમ કાતિલ!

નૌરોજ—કાતિલ? કાતિલ? કૌન કાતિલ? ઇસ આવાજસે તો કાન આશના હય, ઇસ આવાજમેં તો તાસીરે વફા હય.

કાફૂર—અરરરર! લો આ પહુંચા મલકુલ મૌતકા ગુરૂ ઘંટાલ. અભી, અભી હમારીભી મુશ્કિલ આસાન હોતી હય.

ગૌહર—બુજદિલ જાલિમ, ડરપોક જાલિમ.

નૌરોજ—કૌન? કૌન? જાલિમ? ઓ શેરો, ચીતો, લુમડો, હિનો, અબાબીલો, કવ્વો, ગીદડો, તુમ્હારી સલ્તનતમેં કિસ મજલૂમ પર જુલ્મ હો રહા હય? બતાવ, બતાવ, નહીં તો મયૈં અભી અપને દિલકી બોટીકો નિકાલકર ઇન પથ્થરોં પર પટક દૂંગા.

[નૌરોજ અરમાનકો દેખતા હય.]

ગૌહર—ડરપોક! કાંપ! કાંપ!

નૌરોજ—આહ! સાંપ! સાંપ! આસ્તીનકા સાંપ!

અરમાન—કૌન! નૌરોજ?

નૌરોજ—આહ! ફિત્રત! મક્ર! રયા! ધોકા! અંધેર! અંધેર! ચોરકી બગલમેં ચિરાગ રૌશન હય. અરમાન, ઓ દોસ્તનુમા દુશ્મન અરમાન, તૂ તો મહરમે રાજ થા.

અરમાન—અબભી વહી હૂં.

નૌરોજ—ઉફ! શયતાનને એક ઔર જાલ ફયલાયા.

અરમાન—બસ, બસ, નૌરોજ, દોસ્તી તમામ હુઇ. અબ થામ લે જબાન, કિસકો બનાતા હય શયતાન?

નૌરોજ—ઉસકો, ઉસકો, જિસ્ને આદમકી ઔલાદસે પયદા હોકર શયતાનકા ભેસ લિયા. તૂ ઔર તૂ જરૂર તૂહી શયતાન હય.

બયત.

શયતાં અજલકે રોજસે આદમ ફરેબ હય,
તૂ આદમીકે ભેસમેં આલમ ફરેબ હય.

અબયાત.

અરમાન—અગર મયૈં ખુદ ગરજ થા, કિસ લિયે અહલે વફા જાના?
બુરા તૂને કિયા મુઝકો અગર દર્દઆશના જાના.
નૌરોજ—બુરા જાના જો મયૈંને ખૂનકો રંગે હિના જાના,
સિતમકો લુત્ફ સમઝા, કહરકો સિદ્કો સફા જાના.

અરમાન—ચુપ રહો, વર્ના દોસ્તીકે બકિયા રિશ્તેકો તલવારસે કાટ દૂંગા.

નૌરોજ—ઉસી તલવારસે મયૈં તેરી હયાતકા રિશ્તા કાટ દૂંગા.

ગોહર—દેખ, જાલિમ દેખ. સચાઈકે બંદોકો ખુદા ઇસ તરહ મદદ પહુંચાતા હય. અરે! સિતમકે બાદલોંકો ફાડકર ઈમાનકા આફતાબ ઇસ તરહ જલવા દિખાતા હય.

અરમાન—નાબકાર!

નૌરોજ—સિતમ-શઆર! મક્કાર!

ગોહર—ખૂની!

અરમાન—જુનૂની!

નૌરોજ—દેખ, વોહ દેખ, મછલિયેં મુંહ ખોલે હુવે તેરે ગોસ્તકે ટુકડોંકી તાકમેં હયેં.

અરમાન—ઔર મોતકે મલાયક તેરી રૂહકો બુલાતી હયેં.

ગોહર—ઔર કોહસ્તાની ઉકાબ તેરી લાશકો નોચનેકે લિયે મંડલાતે હયેં.

કાફૂર—સમઝ ગયા કે દુનિયા ભરકે બકરે ઇસી દરિયાકે કિનારે હલાલ કિયે જાતે હયેં.

ગોહર—આહ! પ્યારે નૌરોજ, તૂ કિન આંખોંસે ભેડિયેકો ઇન્સાન દેખતા હય?

નૌરોજ—ઉફ! ઉફ! ગોહર! ગોહર! (અરમાનસે) લે, આયા મેરા ખંજર. ઠહર, નાપાક! ઠહર! [નૌરોજ, અરમાન પર લપકતા હય, ઔર ગફલતસે નદીમેં ગિરતા હય, ગોહર અરમાનસે જંજીર છુડાકર ખુદકુશી કરનેકે લિયે નદીમેં ગિરતી હય.]

ગોહર—લે, આઈ, આઈ, શોહર.

[અરમાન કાફૂરકી તરફ ભાગતા હય.]

કાફૂર—લે, આયા શિકાર, બેઠા કાફૂર, હોશિયાર. (કાફૂર જંજીર તોડતા હય, દમદારખાં ભાગતા હય) અરે કિધર ભાગતા હય? મિયાં મેંડક, અબ તો આ ગયા કવ્વેકે ઝપેટેમેં. [અરમાનકો ગિરાકે ઉસીકે ખંજરસે મારને ચાહતા હય. દુમદારખાં, કાફૂરકો છુરી ભોંકને જાતા હય, શરારા દુમદારખાં પર તપંચા ખીંચતી હય. નૌરોજ ગોહરકો બાગી હુવી બાહર લાતા હય. મહશર, સિપાહીયોંકે સાથ આકે નૌરોજકો ગિરફતાર કરતા હય.

તહેયુર.

બાબ દૂસરા તમામ શુદ.

બાબ તીસરા—દિખાવ પહલા.

મહલ.

દોહા.

સહેલિયેં—કારી આઈ બદરિયા બરસે રિમ ઝિમ અમરીત ધાર,
ડાલી ડાલી ઝૂલરી કોયલા ગાકે તૂ મલહાર.

ગાના.

નારે, નારે હો સજિલે, નુકીલે, નારે છેડ સાંવરે.
ધડકાયે, લજાયે, સુનાયે તાને—નારે.
ખેલોરી ફાગ, ખુલે હયઁ ભાગ, ઉડાવો ફાગ સુનાકે રાગ.
સા ગ ગ રે મમ ગ પપ.
ધા ધીન ગીન ધા, ધીન ગીન ધાગે ત્રેક તુના, ગે તેટકતા,
ગિદ્દી ગીન ધાતીન ધાતા તેટ, કતા ગેધી ગેન ધાતીન ધાતા,
તેટ કના ગેદ્દી ગેન ધાતીન ધાતા.—નારે.

[સહેલીયેં નાચકે ચલી જાતી હયઁ.]

રુબાઈ.

મહ્શર—ખૂન શબનમસે ન યા અબ્ર કરમસે બરસે,
તેગસે, તીરસે યા દીદયે નમસે બરસે.
હર તરફ આયે નજર જલ્વયે ખૂને શુહદા,
ખૂન તકદીરકે કાતિબકે કલમસે બરસે.

ઓ રજ઼્મગાહકે શેરો, ફ઼રસાદકો બુલાઓ ઔર ઉન્હો ખૂન અપની રગોંસે નિકલવા દો, જિસમેં રહ્મ, અદલ ઔર બખ્શિશકા જૌહર હુલૂલ હય, મેરે આગે મસલહત ઔર સિફારિશકી અપીલ કરના લા હુસૂલ હય.

સાલારજંગ—સુલ્તાને દારેન, આલી હુમમ, નેક શિયમ, કલ ઇસી વક્ત એક કટા હુવા સર હુજ઼ૂરકે કદમોંમેં ફેંકા જાયગા, જિસમેંકે કીડેકી એક જમાઅત અપને પુર તકલ્લુફ ખાને નેઅમત પર ચિલ્લા ચિલ્લાકર કહેગી.

મહ્શર—કયા !

રુબાઈ.

સાલારજંગ—કયૂં અય સરે બુરીદા, તુહી પુર ફુતૂર થા,
બદ મસ્તીયે જવાનીકા જોશો સુરૂર થા !

આબાદ હય હમારી વ્હો રૈનકસે, ખાકસે,
જિસ સરમેં શોરે નખ્વતો કિબરો ગુરૂર થા.

હુઝૂર પૂછેંગે કે કિસકા સર? મયેં પુકારકર કહૂંગા કે નૌરોઝકા.

મહેશર—હાં, નૌરોઝકા.

બયત.

સર પે બિજલી લપકે, નીચે કુથ મુંહ ખોલે રહે,
ગરદન ઇક ઝુક જાય, હાથ ઇક તેગકો તોલે રહે.

લાવ, બસ લાવ. મયેં દુસ્મને આઝલી ઔર ફાસિદ ખૂનકા ઇસ વરહ ફયસલા કરૂં.

મુખમ્મસ.

દેખકે ખંજર મેરા, દુસ્મન કહે જો અલહફીઝ,
અલઅમાં બોલે ફલક, શોરે જમીં હો અલહફીઝ.
બર્ક લાગે અર્ખ પર કહકર હવાકો અલહફીઝ,
ચાંદ છુપ જાય ગહનમેં બોલકર ઓ અલહફીઝ.

[નૌરોઝ દાખિલ હોતા હય.]

નૌરોઝ—

હય વ્હો મુઝરિમ, આમમદ કહતા હય ઔર જો અલહફીઝ.

મહેશર—હાં. દેખ, કે અબ તેરી હયાતો મોતકા તસફિયા ફકત મેરે ઇશારે પર મુનહસિર હય.

નૌરોઝ—ઔર તુઝે તો કયા, ઇન સબ ખુશામદી પુતલોંકો તોડના મેરે બાયેં હાથકા કામ હય. [ગૌહર દાખિલ હોતી હય.]

ગૌહર—બેશક, સચ્ચા કલામ હય. મહેશર, છોડ દે ફિત્નઓ શર.

મહેશર—હાં! કૌન! ગૌહર? બચ્ચની પથ્થર? પથ્થર?

ગૌહર—હાં, મયેં પથ્થર હૂં, મગર વ્હો પથ્થર, જો તેરી કબ્રકે કામ આયગા, મહેશરકે દિન તેરા દોજખી ફરિસ્તોંકો પતા બતાયગા.

મહેશર—અરી શયતાના!

નૌરોઝ—ડાહન!

ગૌહર—નાસમઝ!

મહેશર—ઉફ! મેરે સામને દો શરારે? દો અંગારે!

ગૌહર—ભૂલતા હય. દો ચિરાગ, દો સિતારે.

મહેશર—સચ હય. એક ચિરાગ ગૌર ઔર એક ટૂટનેવાલા સિતારા.

નૌરોજ—દુરસ્ત કહા. ચિરાગ તેરી કબ્રકા ચિરાગ હય ઔર સિતારા તેરી બદબખ્તીકા સિતારા હય.

મહશર—મેરા સિતારા? મગર દેખ કે આજ ફલક પર ખુરશીદે આલમ તાબસે આંખે મિલાતા હય.

નૌરોજ—હાં. તૂ ઔર તેરી બહન, દોનોં સિતારે હયઁ. વ્હો, વ્હો સિતારા હય, જો ગુમરાહકો રાસ્તા બતાતા હય, તૂ વ્હો સિતારા હય, જો જૂતિયોં પર લગાયા જાતા હય.

મહશર—બસ! બસ! જબાનકે બેલગામ ઘોડેકો થામ.

ગૌહર—ઉસ ઘોડે પર વ્હો સુખન સવાર હય, જો તેરી જાન લેનેકે લિયે બર્ક હય, તલવાર હય.

મુસલ્લસ.

મહશર—કૈદ કરનેકે સિવા તુમકો, મયઁ ટલનાહી નહીં,
ગૌહર—આગમેં રાસ્ત ફૌલાદ પિઘલતાહી નહીં,
નૌરોજ—જર્દ બિલ્લૂરમેં ખૂં રંગ બદલતાહી નહીં.

મહશર—અબ વ્હો વક્ત આયા હય કે ઇસ મુર્દા ખોપરીકા ફરિયાદને પાઈ દાદ. મેરી આરઝૂ હયઃ—

બયત.

ખડા રોજે કયામત જબ હુઝૂરે હક વ્હે મહશર હો,
હો સર ઇક હાથમેં તો બાપકા, ઇકમેં તેરા સર હો.

નૌરોજ—ચરખકે બંદે, હવસકે ગુલામ, ઉસકાભી જાનતા હય નામ, જો મચ્છરકો કુદરત દેતા હય કે હાથીકો ગિરા દે, જો દરિયાકો હુકમ દેતા હય કે ભરી હુઈ કિસ્તીકો બહા દે. વહી, વહી ખુદા હય; જો જાલિમ ઔર મજલૂમ દોનોંકો ખૂબ જાનતા હય. (પુકારતા હય) જલ્લાદો! જલ્લાદો! [દો જલ્લાદ દાખિલ હોતે હયઁ.]

જફર
તબર } —સરીરઆરા.

મહશર—(નૌરોજકો દિખાકે) લે જાવ, લે જાવ. તલવારકા પાની હો ઔર ઇસકા લહૂ હો. (ગૌહરકો દિખાકે) ઔર ઇસ મુરદાર ગોસ્તકે ટુકડેકો બાગે નસીમમેં ફેંક દો, તાકે ગિધ, ઉકાબ ઔર ચીલેં અપના દિલ બહલાયેં. બસ જલ્દ, ફૌરન જાવ!

નૌરોજ—ક્યા હુવા? ક્યા હુવા? ઉસ દિનકોભી યાદ કર લે, જબ દીવારેં ઉદાસ હોંગી, તબીબ માયૂસ હોંગે, યગાને બેઆસ હોંગે. રગોંકી ખૂની નહરે મૌતકે દરિયામેં મિલ જાયગી, ઔર એક તેરી

હયાતકી કિશ્તી હોગી, જો અદમ ઔર વજૂદકે ગિરદાબમેં ડગમગાયગી, ઉસ વક્ત તેરી પથરાઈ હુઈ આંખોંકા નજ્જર તો ખજાનો, અયવાનોંકા હસરતનાક મન્જર દિખાયગી. ઔર યેહ આજકી બદી યાદ રખના! ઉસ દિન જહન્નમકે ફાટક પર ખુશ આમદેદકા ઝંડા હિલાયગી.

મહશર—બસ, લે જાવ. [મહશર જાતા હય. દોનોં જલ્લાદ નૌરોઝ ઔર ગૌહરકો લે જાતે હયઁ.]

બાબ તીસરા—દિખાવ દૂસરા.

બાગે આમ.

અરમાન—તૂ નહીં જાનતી કે મયઁ મર્દ હૂં ઔર અહલે ફિત્રત હૂં ?

શુહરત—તૂ નહીં પહચાનતા કે મયઁ ઔરત હૂં ઔર ખૂની ઔરત હૂં ?

અરમાન—અપની બીબીકો મયઁને ઇસ લિયે મરવાયા કે ઉસમેં કુછ હિકમત થી, તુઝસે શાદીકા વઅદા ઝૂટા થા, મહજ ફિત્રત થી.

શુહરત—ઓ! ક્યા કહતા હય ! મયઁ ક્યા સુનતી હૂં ? ઓ બહિશ્તકે ખુશનુમા પૌદે, ક્યા તેરે સુખન વોહી ફલ હયઁ, જિન્હોંને આદમ ઔર હવ્વાકો ફરેબ દિયા ?

અરમાન—નહીં. મેરે સુખન વોહી સુખન હયઁ, જિન્સે અઝાઝીલને શયતાનકા ખિતાબ પાયા.

શુહરત—અચ્છા, યેહ બાત હય, તો ખયર! આ, એક ફયસલા કર લે, જો આખરી હય, દાયમી હય, અટલ હય:—

બયત

ન તો તૂ રહે, નહીં મયઁ રહૂં, ન ખુશી હો ઔર ન ગમ રહે,
ન હો વઅદા કોઈ, ન શિકવા હો, ન સુખન રહે, ન જમાં રહે.

અરમાન—એક, દો, ચાર, બલકે હજાર દફ્અ તુઝે કહા કે મયઁ મુતફન્ની હૂં, દુશ્મની હૂં.

શુહરત—ક્યા ધોકા?

અરમાન—બિલકુલ, સરાસર.

શુહરત—ઓ બેહયા, તો ફિર ઠહર જા. [ખંજર નિકાલને જાતી હય, અરમાન હાથ પકડ લેતા હય.]

અરમાન—ચુપ ભુતની, ચુડયલ, અલ્લામા, નાસજા!
[અરમાન, શુહરતકો ફેંકકર ચલા જાતા હય, શુહરત ખંજરસે મુખાતિબ હોતી હય.]

શુહરત—નારવા, ઓ જુલ્મે નારવાકી બદતુમા કાર પરદાજ છુરી, તુઝ પર જહાં દુશ્મનોંકા લહૂ જમા હુવા હય, વહાં દોસ્તકે ખૂનકાભી જંગ લગાયા જાયગા. જયસે પયમાને વફાકા સિલસિલા ઉસ્કી જબાનકી છુરી કાટ ગઈ હય, અયસેહી ઉસ્કી હયાતકા રિશ્તા તુઝસે કટવાયા જાયગા. [એહસાન આતા હય.]

એહસાન—આહા! અમ્માં, તુમ યહાં ખડી હો? મૈં તો રસ્તા ભુલ ગયા.

શુહરત—(ફિરકે દેખકર) હાં! કોન?

એહસાન—(ઘબરાકે) ઓ માત! માં! ખુદા!

શુહરત—(ખુદસે) બાપ છૂટા, બેટા કાબૂ આયા.

બયત.

મુર્ગ ઉડા જો દામસે તો પર અટક કર રહ ગયા,
રૂહ ભાગી, જિસ્મ દુનિયામેં ભટકકર રહ ગયા.

ગાના.

એહસાન—

જુલ્મ ન કર ઓ જાહિલ, કાતિલ, જગમેં રયન બસેરા હય,
સહર ફનાકી હો ગઈ જિસદમ સફર અદમકો તેરા હય—જુલ્મ.
સાથ લે મશઅલ કારે નેકકી, તા હો ઉજાલા કુછ આગે,
કસ્ત્રે અજલકા ગોર હય જીના; જિસમેં સદા અંધેરા હય—જુલ્મ.

શુહરત—બસ ચુપ! દેખ, યહ ક્યા?

[ખંજર દિખાકે કદમ કદમ જાતી હય, એહસાન ઉસકે પીછે પીછે જાતા હય, મહશર ઘબરાહટમેં જફર તબરકે સાથ દાખિલ હોતા હય.]

મહશર—ક્યા કહા? ક્યા કહા? જફર, તબર, જલ્દી આવ, જલ્દી બોલો. યહ બેકરારી, ઇજતેરારી, ઘબરાહટ, બેચયની?

તખ્ખર—આહ! બાજ કફસકી તીલિયેં તોડકર ઉડ ગયા.

જફર—આહ! બિજલી ટેલીગ્રાફકી બેટરિયોં ઔર આહની તારોંકે જાલસે નિકલકર આસમાન પર જા ચમકી.

મહશર—ઉફ! એ કાંપતી હુઈ જબાનોંકી ખબર, સાફ સાફ બતા કે મેરે કિલઍકા ઝંડા કિસ આંધીસે ટૂટનેવાલા હય?

જફર—જહાંપનાહ, વ્હો જાનકા હરીફ, નામૂસકા દુશ્મન નૌરોજઃ-

મહશર—કયા ફરાર હુવા? ઔર આહની જંજીરેં?

જફર—બોદી રસ્સીકી તરહ ટૂટ ગઈ.

મહશર—ઔર તબર, તુમ્હારે તબર, તલવારેં?

જફર—તીરકી તરહ હાથોંસે છૂટ ગઈ. [માલી દાખિલ હોતા હય.]

મહશર—હા! તૂ કૌન? માલી? બાગે નસીમકા માલી?

માલી—ગેતી પનાહ.

મહશર—કયૂં? કયા તેરે બાગમેં મેરે ખાન્દાનકા દાગદાર ફૂલ મુરઝાયા યા નહીં મુરઝાયા? મેરે ગુલિસ્તાનકા બૂટા; ખિઝાંને અભી તક સુખાયા યા નહીં સુખાયા?

માલી—હુજૂર, એક સિયાહપોશ ઇન્સાન બાગકી દીવાર ફાંદતા હુવા નજર આયા, પત્તા પત્તા દેખા, પતા ન પાયા.

મહશર—ઉફ! ઇધર આવ, ઇધર આવ, ઔર સીના ખોલકર દિખાવ. કયા વાકઈ તુમ્હારી છાતી પર દૂધકે દો સમુંદર હયેં, જિન્મેં બહાદુરી ડુબ ચુકી હય?

જફર—ફરેદૂંફર શહરિયાર, અપને આસ્તાનેકે ગદાગરોંકો રહમ ખયરાત કર ઔર ઉન્કી હયાતકા ફયસલયે બાજિબાત કર.

મહશર—હાં, બદ અહેદ નાહનજારો, તુમ્હારે જિસ્મકે રુવેં રુવેંસે મેરા નમક કોઢ બનકર ફૂટેગા, મેરે હાથસે એકભી ન છૂટેગા. ખયર! પહલે મયેં ફૂલોંમેંસે ઉસ કાંટેકા તલાશ કરતા હૂં, તાકેઃ—

બયત.

દેખે સર સૈયાદકા બુલબુલ સિનાનોંકે તલે,
ખૂં બહે નહરે ચમનમેં આશિયાનોંકે તલે.

તગ્યુર.

બાબ તીસરા—દિખાવ તીસરા.

ઓસટબેગકા મકાન.

[પટાખા ગાતી હુઈ આતી હય.]

ગાના.

પટાખાજાન—

તાક જિગરવા મારંગી નજર બાન,
કબહૂ જિયેગા નાહીં જખમી હમારા આન.—તાક.
લેતી હૂં મયઁ મન હર ચુટકીમેં હંસકર,
બાલ જુલ્ફોંકા મયઁને તાના, ઐસે હયઁ આકે દાના—તાક.
વન ટુ થ્રી ફોર વલ્લાહ ! બિલ્લાહ ! આશિકે નાકામ હયઁ,
ભટિયારે હયઁ, ભડભુજે હયઁ, દરજી હયઁ, હજ્જામ હયઁ.—તાક.

તોબા ! તોબા ! મુવા જોબન આયા કે કિયામત આઈ ? સયઁકડોં સિડી સૌદાઈ, મેરે દીદારકી હવસમેં દીવાનાવાર ફિરતે હયં. એક કલકી રાતમેંહી ઇત્ને વિઝિટીંગ કાર્ડસ મિલે. (કાર્ડ નિકાલકે એક એકકો પઢતી હય) ગોમિનોઆં કાજી. ઇન્શાલ્લાહ જહાજી. ચટપટબેગ ગટનીવાલા. પકોડિમલ ધોતીવાલા. સિકન્દર કાના. રમજુ દીવાના. મિસ્ટર ડેવલ એન્ડ સન્સ. મેસર્સ નથ્થુ એન્ડ કો. મિસ્ટર બેલકસ્ટોન. મિસ્ટર ગ્રેવસ્ટોન. સુબ્હાન, રહેમાન, બશીર, નશીર, ગુલફામ, હિમ્મારામ, શબરાતી, જુમ્મેરાતી, ખલીલ, જલીલ, જમાલૂ, કમાલૂ. ઓહો ! દુનિયામેંભી મેરા કિત્ના શુહરા હય ? યેહ મેરી આન, બાન, શાન ! [ચપરગટ્ટૂ દાખિલ હોતા હય.]

ચપરગટ્ટુ—અરી વાહરી બીવી પટાખાજાન, યેહ તેરે હાથમેં ક્યા હય ?

પટાખાજાન—ક્યા કહતા હય મુવે ચપરગ કલ્લાશ.

ચપરગટ્ટૂ—યેહ ક્યા હય પટાખા ? અબ તો રાજ હો ગયા ફાશ.

પટાખાજાન—(કાર્ડ ઉલ્ટાકર દિખાતી હય) યેહ તો હય તાશ.

ચપરગટ્ટુ—(બગલગીર હોકે.) પ્યારી પટાખા, ઔર વ્હો બોસે ?

પટાખાજાન—ચલ મુએ નિખટ્ટૂ, ચપરગટ્ટ, બોસે કયસે ?

ચપરગટ્ટૂ—વહી, જો બચપનમેં અપને બાપકો દિયા કરતી થી.

પટાખાજાન—વ્હો તો મેરા બાપ થા.

ચપરગટ્ટૂ—તો બસ ઓસેકે વકત મુઝેભી અપના બાપ સમઝ લિયા કર.

[ચપરગટ્ટૂ પટાખાકો અપની જાનૂ પર બિઠાતા હય, ખોસટબેગ આકે દેખકર ચૌંકતા હય.]

ખોસટબેગ—અરે યેહ કયા ! બેહિજાબો ! બેહયાઓ ! મેરે ઘરમેં કયા કર રહે હો યેહ વગયરા, વગયરા, વગયરા ?

ચપરગટ્ટૂ—હુઝૂર, ચૌકીકા નાપ લે રહા હૂં, કયૂં કે હમારી શાદી હોનેવાલી હય.

ખોસટ—ઓ ઉલ્લૂકે બચ્ચો, અકલકે કચ્ચો, મયઁ માલિક હૂં, પહલે મેરી તો લેતે ઇજાજત, હુકમ, ફરમાન, વગયરા, વગયરા, વગયરા.

ચપરગટ્ટૂ—જનાબ, આપ કયસે માલિક ? માલિક તો મયઁ હૂં.

ખોસટ—અબે માલિક બચ્ચાને આકા, વગયરા વગયરા વગયરા.

ચપરગટ્ટૂ—સાહેબ, હુકમભી લેતા, ફરમાનભી લેતા, મગર યેહ વગયરા, વગયરા કયા હેરફેર હય ?

ખોસટ—વગયરા, વગયરાકા મતલબ યેહ હય કે મુઝે ગરીબોંસે બડી અદાવત હય, ગરીબોંકી શાદીસે મુઝે સખ્ત નફરત હય, બલકે વગયરા, વગયરા, વગયરા.

ચપરગટ્ટૂ—ખયર આપકા ઇખ્તિયાર હય, મગર આપકી લડકી ભગાનેકે લિયે એક ગરીબઝાદી તૈયાર હય, જિસ્કે બદનકા રુવાં રુવાં કર્ઝદાર હય. મયઁને દોનોંકો બાગમેં બાતેં કરતે દેખા.

ખોસટ—અબે કયા બકતા હય, નાપાક ? ગરીબ ? ગરીબ ? ગરીબ ઔર કુત્તેકી મોત એકસી હય, ઔર ગરીબકા ખૂન પીના અમીરોંકા ફર્ઝ હય. મેરી અમીરકી બેટી ગરીબકે પાસ ? જા, જલદ બુલા લા, તેરા સત્યાનાસ ! ખાના બરબાદ !

ચપરગટ્ટૂ—હુઝૂર, મેરા કયૂં સત્યાનાસ ? મયઁ ન આપકી લડકી હૂં, ન દામાદ.

ખોસટ—ચલ, નામુરાદ, નાશાદ ! (ચપરગટ્ટૂ ઔર પટાખા જાતે હયઁ.) મયઁ ગરીબ ઔર ગધેકો બરાબર સમઝતા હૂં. દોનોં ઇસ જહાનમેં ફકત બોઝ ઉઠાનેકે લિયે પયદા હુવે હયઁ. [ચમ્મચબેગ ઔર મલાઇજાન એક દૂસરેકે ગલેમેં બાંહ ડાલે હુએ આતે હયઁ.]

ગાના.

મલાઇજાન—પ્યારે મોહે લન્ડનસે મોટર મંગા દે.

ચમ્મચ—મંગા દૂં, મંગા દૂં, મંગા દૂં મોરી જાન—પ્યારે.

મલાઇજાન—કરલો પિયા ઠંડા જિગર, પિકે આઇસ, સોડાવાટર.

ચમ્મચ—જાન, દિલા બલદાન, તેરે કુરબાન,

ખોસટ—(જબાની) વાહ મુર્ગીકે ડરબેમેં બિલ્લા ઘુસ આયા ! ચિલ્લા મિયાં મુર્ગે, તૂ કુકડુ કુ—જાન.

મલાઇજાન—વૉય મેરી ટક ટક ચલતી હય.

ચમ્મચ—મેરા તેરી પોકેટમેં દિલ હય.

મલાઇજાન—દિલકો અપને ક્ષોડા ન બનાવો.—પ્યારે.

ખોસટ—અરી ઓ મલાઇજાન, યેહ કૈસા તુફાન ? યેહ કૌન હય લુંડમુંડ, હટ્ટા, કટ્ટા, ઉલ્લુકા પઠ્ઠા ?

મલાઇજાન—કિબ્લા, યેહ હય આપકા ગુલામ, મિર્ઝા ચમ્મચબેગ.

ખોસટ—ચમ્મચબેગ ! યેહ ક્યા નામ ? તૂ કિસી બાવરચીકા બેટા હય ?

ચમ્મચ—ઔર આપ ક્યા; મલાઇ બેગમકે બાપ હલવાઈ હયઁ ?

ખોસટ—સાબિત હુઆ કે તૂ જરૂર મુફલિસ હય. અબે ચમ્મચ, ક્યા મેરી બેટી દાલકી હંડિયા હય, જો ગરીબોંકે ઘરમેં રહેગી ?

ચમ્મચ—તો ક્યા મલાઇજાનકો ઘરમેં રખકર; તૂ અમીર દૂધ પિયેગા ?

ખોસટ—બકવાસ વગયરા, વગયરા ન કર. ગરીબ કર્જદારકો મયઁ અપની બેટી ન દૂંગા.

ચમ્મચ—મયઁ કર્જદાર ? અજી વાહ ! મયઁ તો કર્જ દેતા હૂં. કિસીને આપકો કર્જખાહ કહા હોગા ઔર આપ કર્જદાર સમઝ ગયે.

ખોસટ—હાં, સચ ? અરી ઓ પટાખા, ચૌકી લા. (પટાખા ચૌકી લાતી હય.) ક્યા તૂ દૌલતમંદકા બેટા હય ? જરા અપને ખાનદાનકી સરવત ઔર દૌલતમંદીકા હાલ તો સુના.

ચમ્મચ—સુનિયે મેરે દાદાકા નામ થા કુલમ્બસ.

ખોસટ—કુલમ્બસ ? જિસને અમેરીકા દરિયાફ્ત કી ?

ચમ્મચ—(ખુદસે) અરે ક્યા યેહ જાનતા હય ? (ખોસટસે) નહીં, વોહ કુલમ્બસ ઔર થા, મેરે દાદાને તો આસમાન દરિયાફ્ત કિયા.

ખોસટ—ક્યા બકતા હય ?

ચમ્મચ—અજી હાં, દેહલીમેં હય ન એક ઊંચા મીનાર, વોહી મેરે દાદાનેહી આસમાન દરિયાફ્ત કરનેકે લિયે કરવાયા થા તૈયાર.

ખોસટ—અરે વોહ તો કુત્બુદ્દીનશાહકા બનાયા હુઆ હય કુત્બ મીનાર.

ચમ્મચ—(ખુદસે) યેહ ઝૂટભી હો ગયા આશકાર (બાત બનાતા હય) આહા ! અજી કુલમ્બસકો ઉર્દૂમેં કુત્બુદ્દીન કહતે હયઁ.

ખોસટ—(ખુદસે) કયસા બેહૂદા હય ! આપ ખુલ ગયા કે યેહ ફરેબ હય. (ચમ્મચસે) અચ્છા, ઔર કોઈ જાગીર ?

ચમ્મચ—ઔર વ્હો હય ન જઝીરા એન્ડેમન.—

ખોસટ—જિસે કાલા પાની કહતે હયઁ, જહાં ઉમ્રભરકે કયદી રહતે હયઁ ? જહાં મેરા દોસ્ત પહેલવાનગી રહે આયા ?

ચમ્મચ—(ખુદસે) અરરરર ! વોહ તો મેરા બાપ ! કયા યેહભી જાનતા હય ? (ખોસટસે) નહીં, નહીં, ફીરોજપુર.

ખોસટ—વહાં તો ચનીખાના હય.

ચમ્મચ—તોબા ! તોબા ! ભૂલા બમ્બઇકા બોરીબંદર.

ખોસટ—હાં, વોહ કયા હય ?

ચમ્મચ—વ્હો મેરે બાપકા હરાભરા ગુલશન હય.

ખોસટ—ગુલશન હય ! અરે વ્હો તો રેલવે સ્ટેશન હય.

ચમ્મચ—(ખુદસે) અરરરર ! (ખોસટસે) હાં હાં, ઉપર રેલવે સ્ટેશન હય, નીચે બાગ હય.

ખોસટ—(ખુદસે) કયસા બદદિમાગ હય ! (ચમ્મચસે) કુછ દૌલત, હશમત, ખઝાના, ગંજ ?

ચમ્મચ—જી હાં. મેરે બાપકા આગ્રેમેં હય એક ગંજ, જિસે કહેતે હયઁ તાજગંજ.

ખોસટ—અબે ઉલ્લુ, વ્હો તો તાજબીબીકા મઝાર હય.

ચમ્મચ—અજી જનાબ, બંગાલમેં બડા ખઝાના હય. (ખુદસે) યઆની બંગાલ બંક.

ખોસટ—અચ્છા.

ચમ્મચ—ઔર કલકત્તેમેં એક બડા હોટલ હય, જહાં સરકારકે મહેમાન રહતે હયઁ. (ખુદસે) યઆની જેલખાના, જહાં મયઁ ભી છે મહીને રહે આયા થા.

ખોસટ—બસ, બસ, જબતક તૂ અપને બાપકો નહીં બુલાયગા, મુઝસે નહીં મિલાયગા, શાદી કરને નહીં પાયગા.

ચમ્મચ—(ખુદસે) બાપ ? બાપતો મેરા બદમઆશ ભીકારી હય, અબ કયા કરૂં ! (ખોસટસે) અજી બાપતો મેરા બહુત બીમાર હય, ઔર ગરીબોંકે ઘરમેં આનેસે આર હય.

ખોસટ—બસ, દૂસરી બાત મયઁ નહીં જાનતા. બાપકો બુલા તો મેરે ઘરમેં આ. વર્ના જા, અપના મુંહ ન દિખા. (મલાઇજાનસે) ચલ બેટી, યેહ તો હય બેહૂદા, પાજી, નામઅકૂલ વગયરા, વગયરા, વગયરા.

[ખોસટબેગ મલાઈજાનકો અપને સાથ લે જાતા હય, ચમ્મચબેગ ફિકમેં ખડા રહતા હય.]

ચમ્મચ—અરે યહ ક્યા હો ગયા! અબ બાપ કહાંસે લાઉં?, અરે દુનિયાવાલો! કોઈ મેરા બાપ બન સકતા હય? (ઠહરકર) અફસોસ! દૌલતમંદકે તો સારે બાપ બન જાતે હયેં, ગરીબકા કોઈ નહીં બનતા.

[ડાકિયા આતા હય.]

પોસ્ટમેન—મિયાં, ખોસટબેગકે નામકા ખત લીજિયે.

ચમ્મચ—કૌન હય?

પોસ્ટમેન—ડાકવાલા.

ચમ્મચ—ભાઈ ડાકિયે, મયઁ એક બાત પૂછતા હૂં.

પોસ્ટમેન—ક્યા નોકરી ચાહતા હય? ડાકખાનેમેં કોઈ જગહ ખાલી નહીં.

ચમ્મચ—મયઁ નોકરી નહીં કરતા, તુઝે નૌકરી દિલવાતા હૂં. તૂ ઇસ આવારા ગર્દીસે બચ જાયગા.

પોસ્ટમેન—કહાં? કૌનસી પોસ્ટ ખાલી હય?

ચમ્મચ—મેરા બાપ મર ચુકા હય, મેરે બાપકી જગહ ખાલી હય.

પોસ્ટમેન—એક સૂરતસે બાપ બન સકતા હૂં.

ચમ્મચ—ક્યા?

પોસ્ટમેન—અપની માકી શકલ દિખા દે.

ચમ્મચ—નહીં. અસલી બાપ નહીં. નકલી બાપ.

પોસ્ટમેન—તેરી જાયદાદ ક્યા હય?

ચમ્મચ—(કુર્કી સમન દેકર) યહ લે, ચાર ચાર હજારકે નોટ.

પોસ્ટમેન—(દેખકે) નોટ! અરે યહ તો કુર્કીકે સમન હય.

ચમ્મચ—અરરર! (સમન લેકર ભટિયારેકા બીલ દેતા હય) યહ નહીં, યહ.   [પોસ્ટમેન પઢતા હય.]

પોસ્ટમેન—મુર્ગીકા શોરબા; દો આને. જવકી રોટી એક આના. ચટની દોઇ રૂપ્યા. અરે યહ તો ભટિયારેકા બિલ હય.

ચમ્મચ—અરે બિલ હુઆ તો ક્યા? ઇસકે પીછે લિખ લે. આઇ પ્રોમિસ ટુ પે ધી બેરર, ધી સમ ઓફ રૂપીઝ ફોર થાઉઝેન્ડ, ગવરમેન્ટ ઓફ સેનટરલ જેલ.

પોસ્ટમેન—તોબા! તોબા! ક્યા કરતા હય? અરે મુઝેભી પકડ઼વાતા હય? તેરા બાપ જાય જહન્નમેં ઔર તૂ જાય ચુલ્હેમેં.

[ગુસ્સેમેં ચલા જાતા હય.]

ચમ્મચ—અરે ઠહર, ઠહર, ઠહર. એ મેરે બાપ, બાપ, બાપ! ચલા ગયા. એક બાપ તો ટ્રાયમેં પાસ નહીં હુઆ, અબ કોઇ દૂસરા બાપ ઢૂંડતા હૂં.

ગાના.

કિસી ચાલસે અપના કામ ચલાઉં,
કિસી પાજી ભિકારીકો બાપ બનાઉં.
ઉલટી, સીધી, ગાડ઼ી ચલાઉં,
સૂઝી હય બાત કહે વાહરે વાહ!

બડ઼ી, મેરી હીમ્મત બડ઼ી, મેરી કુદરત બડ઼ી, બડ઼ી સુઝી ચાલ.
કામ હય મુશકિલ મેરા, કરદે તૂ અબ હલ મૌલા.
(જવાની) ડચ, પારસી, ચાઇ, ક્રિશ્ચિયન, ઇંગ્લીશ યા અફ્રીકન,
જાપાની, યા રૂશી, અફગાન, મુસલમાન યા બ્રહ્મન.
ઇન્મેંહીં સૂં બાપોંકા ગર્યું બનાકે પડલે કલાસ.
મિયાં ભાઇ કો આગે, હોગા અવ્વલ નમ્બર પાસ,
ઇધર, ઉધર, ડગર, નગર, રગડ઼, ઝગડ઼, નટખટ બન કર,
મુજ બન પકડ઼ ફિર લાઉં.—સૂઝી.

[ચમ્મચ ગાતા ગાતા જાતા હય.]

બાબ તીસરા—દિખાવ ચોથા.

બાગ.

[ગૌહર બયઠી હુઈ ગાતી હય, દો કનીજેં તસલ્લી દેતી હય.]

ગાના.

ગૌહર—

સુધ બિસરાઈ ચાહોં મુહનને, દરસકો તરસેં નયનારે—સુધ.

દો કનીજેં—

દેગે વ્હો દરશન આકે સજની, ધીર ધરો જરા પ્યારિ મોહનિયા,
અગન બુઝેગી લગનકી—સુધ.

દોહા.

જાજબયે ઇશ્ક; વ્હો અશ્કસૂંકા અસર રખતા હય,
પહરોં રોતા હય; જો પથ્થરકા જિગર રખતા હય.—સુંદ.

ગૌહર—સુનો, સુનો, અય તારીકીકે મતફિલો, ઇન સિતારોંકી કંદિલોંમેંસે એક રોશન ચિરાગ મેરે મજારકે લિયે લાવ. કયૂંકે મયઁ આસમાની તાકતોંકો કહતી હૂં, મેરી રૂહ લે લો, જમીન મેરી હડ્ડીયેં સંભાલ લે. મઅસૂમ પરિન્દો, મેરા ગોસ્ત ઔર પોસ્ત તુમ્હારી જિયાફતકે લિયે નજર હય. (મહશર આતા હય. ગૌહર દેખકર ચૌંકતી હય) કૌન ? ભાઈ !

મહશર—નહીં, કસાઈ.

ગૌહર—અઝીઝ, દો દિનકી જિન્દગીકે લિયે જહન્નમકી આગકો ન ભડકા.

મહશર—મુઝે જહન્નમી સમઝ, દોજખકા અંગારા સમઝ, જો અભી, અભી તુઝે જલાકર ખાકકા તૂદા બના જાયગા.

ગૌહર—તો ક્યા માંકા શીર શુહરકા દૂધ થા, જો દોજખિયોંકો પિલાયા જાતા હય ?

મહશર—હાં. માંકે પિસ્તાન, દો ચસ્મે થે. એક દૂધકા, દૂસરા પીપકા. એક નદી બહિસ્તસે આતી થી, દૂસરી દોજખસે. વ્હે દૂધકા અસર હય કે મેરી જમાનેમેં આબરૂ હોતી હય, વ્હે પીપકી તાસીર હય કે તૂ બેહયા, ફોડેકી તરહ ફૂટ ફૂટ કર રોતી હય. અચ્છા; જલ્દ બતા, વ્હો કીડા, જિસ્સે મેરી હડ્ડિયોંમેં ઘુન લગા હય, કહાં છિપા હય ?

ગૌહર—કૌન ?

મહશર—જંઝીરેં તોડકર ભાગનેવાલા નૌરોજ.

ગૌહર—(ખુશ હોકર) મુબારિક, અય મહબ્બતકે દેવતા, મેરે પ્યારેકી સલામતીકી મુબારિક. [માલી દાખિલ હોતા હય.]

મહશર—માલી, માલી, બૂટે બૂટેકા તહો બાલા કર. સબ્જેકી સલ્તનત બિગાડ દે, બુલબુલોંકે આશિયાને ઉજાડ દે, ઔર ઇસ જિન્દા શુગૂફેકા પોસ્ત તલવારકી આહની નાખુનસે ઉતાર લે. ન મિલા મૂઝી, હરીફ, ગનીમ, મુખાલિફ ન મિલા ! (જાતે જાતે રુકકર) મિલા, મિલા, મેરે દુશ્મન મુદઈ. મુનહરીફકો ખાકમેં મિલા, બલકે અપને ગુલાબકે પૌદેકી જડકો ઇસકા ખૂન પિલા, ફિર ઉસી ગુલાબકે ફૂલોંકા અરક નિકાલકર લા ઔર મેરી પ્યાસ બુઝા. [મહશર જાતા હય.]

માલી—અય શહજાદી, મયઁ અપને માલિકકા હુકમ બજા લાતા હૂં.

ગૌહર—કયા તૂ નમકહલાલ રાઇયતમેંસે હય?

માલી—ફરમાઇયે?

ગૌહર—માલી, છોડ઼ દે. ઇસ પરિન્દેકો કફસકા દરવાજા ખોલકર ઉડ઼ા દે.

માલી—(ખુદસે) મુઝે ઇસ કામમેં દેર ન લગાની ચાહિયે, વર્ના રહમ ઇસકી જાન બચાયગા ઔર મેરી જાન ગઁવાયગા. (ગૌહરસે) આ, આ, તલવારકે નીચે આ.

ગૌહર—નહીં છોડ઼ેગા?

માલી—કસમ હય, કભી નહીં.

ગૌહર—કાશ! મયઁ તેરી બેટી હોતી.

માલી—મયઁ સચ કહતા હૂં કે અગર તૂ મેરી બેટી હોતી; તો તુઝે મારનેસે પહલે મયઁ ખુદકુશી કર લેતા, મગર રહમ ન ખાતા.

ગૌહર—કયા રહમ બહુત મહઁગા હય?

માલી—હાં. જાનભી દોગી; તોભી રહમ ન મિલેગા.

ગૌહર—આખિર યેહ જુલ્મ કિસ લિયે?

માલી—નકદી જમઅ કરનેકે લિયે, ચાંદીકે ટુકડ઼ોંકે લિયે.

ગૌહર—દેખ લાલચી, કંજૂસ મછલી ન બન, જો કે અપને ચાંદીકે સિક્કે પીઠ પર ઉઠાયે ફિરતી હય, ઔર તમામ ઉમ્ર ઉનમેંસે એકભી નહીં ખર્ચ કરતી.

માલી—મગર મછલીકે સીમી સિક્કે ઉસકી જિન્દગીકી હિફાજત કરતે હયઁ, વહી ચિલતાપોશ માહી, રૂપયેકે કિલઅમેં મહફૂજ હય.

ગૌહર—યેહભી જાનતા હય કે માલદારકા અંજામ કયા હય?

માલી—કયા હય?

ગૌહર—ફરેદૂંકી કબ્ર ખોદ ઔર દેખ! સિકંદરકી લહદમેં તાબૂત ખોલ ઔર મુલાહજા કર. બેહરામકી ગોરમેં ઝાંક. ચંગેજ તાતારીકા મરકદ તોડ઼. સુલ્તાન મહમૂદકા મજાર તાલાશ કર. નાદિરશાહકે મકબરેમેં જા, ઔર ઇન સબકી ખાકકો છલનીમેં છાનકર દેખ, કે ઉસમેંસે કોઈ ચાંદીકા ટુકડ઼ા મિલતા હય યા નહીં?

માલી—બસ, તમામ હુવા કલામ. અબ સાહી કુછ ઔર ખૂજ્જ યાદ કર.

ગૌહર—આજાદ કર.

માલી—સર ઝુકા.

ગૌહર—કુછ સોચ.

માલી—ફુરસત નહીં.

ગૌહર—મુઝે પહચાન.

માલી—નાદાન.

ગૌહર—સબબ ?

માલી—ગઝબ.

ગૌહર—ઇમ્દાદ, ઇમ્દાદ !

માલી—બેસૂદ ફરિયાદ. [તલવાર ઉઠાતા હય.]

ગૌહર—નૌરોઝ, તેરે લિયે ગયરત હય, અગર સચ્ચા આશિક હય તો આ, અપની ગૌહરકો બચા. મૌત ! આહ ! બેદર્દ મૌત !

[બેહોશ હોકર ફરીબકે ઝાડ પર ગિરતી હય, ઝાડ જો એક પોશાક હય નીચે ગિરતા હય, નૌરોઝ જાહિર હોકર ગૌહરકો હાથોં પર થામતા હય, માલી ચૌંકતા હય.]

નૌરોઝ—ખબરદાર નાસમઝ ! (માલી પર તપંચા છોડતા હય માલી તડપકર મર જાતા હય.) પ્યારી, આંખ ખોલ, મયઁ કૌન હૂં નાશાદ ? [ગૌહર હોશમેં આતી હય ઔર નૌરોઝકો દેખતી હય.]

ગૌહર—નૌરોઝ ! ફરિયાદ !

તહેયૂર.

બાબ તીસરા—દિખાવ પાંચવા.

વીરાન જંગલ.

[કપૂર દાખિલ હોતા હય.]

રુબાઈ.

કાપૂર—

મુદ્દતોંસે હય કોઈ ગોરે ગરીબાં બે ચિરાગ,
હય કિસી મહબૂસે બદ કિસ્મતકા જિન્દાં બે ચિરાગ.
કિસ તરહ હો શાદ ખાદિમ દેખકર આકાકા રંજ,
કયા જમી રૌશન હો, હય ગર્દૂને ગર્દાં બે ચિરાગ.

ફિલ્લ હકીકત ! તૂ ખાકકે નાતિક બગોલે, કિસ હસ્તી પર જિન્દગીયે મુસ્તઆરકા દમ ભરતા હય ? યેહ તેરી ઉસ્તખાની તઅમીર એક દિન જલે હુએ મકાનકી પરમાદા ઇસ્તાદા લકડિયોંકી તરહ જબાને હાલસે કહેગી.

મુખમ્મસ તજમીન.

વ્હો શાનવાલા, થા જિસ્કા મહલ સપેહર રસા,
થે મેહરો માહે મુનવ્વર ચિરા બામ સદા.
યેહ આજ આતી હય જેરે જમીંસે ઉસ્કી સદા,
બગયર સબ્જા ન પોશદ કસે મજારે મરા,
કે કુબ્ર પોશે ગરીબાં હમીં ગિયાહ બસસ્ત.

જરૂર, જરૂર ઓ ઘરકે દુશ્મન અરમાન, તુઝસે બદલા લૂંગા. દરિયા પર તો મહશર ઔર નૌરોજકે મખમસેમેં મેરે હાથસે બચકર નિકલ ગયા, મગર આજ ઇન્તેકામ લૂંગા; અગર તૂ મિલ ગયા. (સામને દેખકર) યેહ કૌન આ રહે હયેં ? [કાફૂર છુપ જાતા હય, ચમ્મચ મએ હલાલખોરકે આતા હય.]

ચમ્મચ—તો જનાબ, મયેં આપસે ખુશ હૂં કે આપને મેરી અર્જ કુબૂલ કી.

હલાલખોર—જી હાં, મયેં આપકી હર તરહસે ખિદમત કરનેકો તેયાર હૂં, મગર કામ કયા કરના હોગા?

ચમ્મચ—કામ ફકત યેહ હય કે તુમકો મેરા બાપ બનના પડેગા.

હલાલખોર—બાપ ? બલકે દાદા બનનેકે લિયે તૈયાર હૂં.

ચમ્મચ—તો ગોયા આજસે મયેં આપકા ફરજન્દે બરખુરદાર હૂં.

હલાલખોર—મગર યેહ બતાઇયે, અસલી કે નકલી ?

ચમ્મચ—અએ અસલી બાપ નહીં, તૂ નકલી બાપ હય.

હલાલખોર—નકલી ? મયેં તો અસલી બાપકે નામસે બહુત ખુશ હો ગયા થા, કયૂં કે જવાન બેટેવાલી બીબી મિલતી હય.

કાફૂર—(ખુદસે) યેહ કયા મુઆમિલા હયં ? કોઈ ભાઈ બનાતા હય, કોઈ બીબી બનાતા હય. કોઈ બેટા બનાતા હય, યેહ બનાતા હય બાપ ! યા અલ્લાહ, યેહ કયસા પાપ !

ચમ્મચ—અરે બાપતો બન ગયા, અબ મેરે સુસરેકો અપની હયસીયત કયા દિખાયગા !

હલાલખોર—હયસીયત ? મેરી હયસીયત વહાં દરખ્તકે નીચે રખ્ખી હુઈ હયૈં.

ચમ્મચ—અબે ઉલ્લૂ બાપ, કયા બકતા હય ? હયસીયત રખ્ખી હુઈ હય ? વ્હો કયસી હયસીયત હય ?

હલાલખોર—અજી વ્હો હયસીયત હય, જો તમામ જહાનકી ઇજ્જતકો સાફ કરકે ઢેર લગા દેતી હય.

ચમ્મચ—અચ્છા જા, અપની હયસીયતકો ઉઠા લા.

[હલાલખોર ઝાડૂ ઔર ટોકરી ઉઠા લાતા હય.]

હલાલખોર—લીજિયે જનાબ, યેહ હય હયસીયત.

ચમ્મચ—અરે દૂર ! દૂર, યેહ તો હય ટોકરી ઔર ઝાડૂ ! કયા તૂ ભંગી હય ?

હલાલખોર—કયા દૂર, દૂર ? પહલે તૂ અંધા થા ? અબ તો તૂ મેરા બેટા હય, ઔર મેરી ઇસ જાયદાદકા માલિક હય. તુઝે લેના પડ઼ેગા. લે, અબે લે, નહીં તો મયૈં અપની જાયદાદસે આફ઼ કર દૂંગા.

[દોનોં લડ઼તે હયૈં, કાપૂર જાહિર હોકર દોનોંકો ધમકાતા હય.]

કાપૂર—અબે કયા કર રહે હો બદમઆશો, યેહ કયસી ગડ઼બડ઼ી ?

હલાલખોર—હુઝૂર, મયૈં હૂં ભંગી ઔર યેહ મેરા બેટા હય. ચૂંકે અંગ્રેજી પઢ઼ ગયા હય, ઇસ લિયે ઇસકા મિઝાજ ઇસ ઝાડૂસે જિયાદા બઢ઼ ગયા હય. [કાપૂરકે મુંહકે પાસ ઝાડૂ બઢ઼ાતા હય.]

કાપૂર—ખબરદાર બદમઆશ, દૂર રહે ! મયૈંને ખુફ઼િયા સબ કુછ સુન લિયા હય, તૂ ઝૂટા હય. [મારતા હય.]

લાલખોર—માર ઔર માર. મયૈં થાનેમેં જાકર કહતા હૂં કે ઇસ શખ્સને મેરી ટોકરી ઔર ઝાડૂ ચુરા લી. [હલાલખોર ભાગતા હય.]

કાપૂર—અરે લે જા યેહ ટોકરી; ઝાડૂ તો લે જા. (ચમ્મચસે) કયૂં લડ઼કે, યેહ કયા ભેદ હય ? તૂને ઇસે બાપ કયૂં બનાયા ? યેહ મુઆમિલા મેરી સમઝમેં નહીં આયા.

ચમ્મચ—જનાબ, સચ બાત યેહ હય કે મેરી શાદી હોનેવાલી હય. મેરા સુસર ઇસ શર્ત પર લડ઼કી દેતા હય કે તૂ અપને દૌલતમંદ બાપકો બુલા દે. બાપ તો રદ્દી હો ગયે, અબ આપ બનેકા ફ઼ખ્ર હાસિલ કીજિયે.

કાપૂર—અગર બેટા લાયકે કાર હય તો મુઝે બાપ બનેસે કયા ઇન્કાર હય

ચમ્મચ—મગર યેહે બાત આશકાર હય કે બંદા બહુત કર્જદાર હય.

કાપૂર—ખયર! કર્જકો કુછ ફિક્ર નહીં, મગર પહેલે બતા કે બાપ કિસ તરહ બનૂં?

ચમ્મચ—તુમને કભી એકટરી નહીં કી?

કાપૂર—નહીં, આપહી એકટરી સિખાયેં!

ચમ્મચ—ફર્જ કરલે કે મયેં તેરા બાપ હૂં. બેટા, જરા પાનદાન આફતાબા ઉઠા લે.

કાપૂર—હાં બેટા. જરા પાનદાન આફતાબા ઉઠા લે ઔર અપની માકો ઔર ખાલાકોભી બુલા લે.

ચમ્મચ—યેહે કયા બકતા હય? ના ખલફ! જાયદાદસે આક કર દૂંગા!

કાપૂર—અબે! એકટરકી જાયદાદહી કયા હય? ટૂટે હુએ સ્લીપર, ઔર સિગરેટકી ડીબિયાં. ચંદ એક વિસ્કીકી ખાલી બોતલેં, ઔર નાટકકી થોડ઼ીસી કીતાબેં. સ્ટેજ પરતો શાહી સામાન ઔર ઘર કફે. દસ્ત મયદાન. અચ્છા; સુન, ડ્રામા સુન, બેટા. દુનિયામેં ઈન્સાનકે લિયે સબસે બડ઼े તીન કામ હયેં. અવ્વલ ખુદાકી સિતાઈશ, દૂસરે; વાલિદયનકી ખિદમત ઔર તીસરે અપની સરજમીનકી હુરમત. વોટરલૂ, ક્રિમિયા, કોશેત્ર, મનચુરિયા ઔર પાનીપતકે મયદાનમેં, અપની ઉન બહાદૂર જાનોંકી અમાનત લિયે હુવે, ખુદાકે સામને ફખ્રસે મોજૂદ હોંગે, જિન્હોંને અપને ખૂન, તાજ, મુલ્ક ઔર કોમકે લિયે ફી સબી લિલ્લાહ બહા દિયે. પસ બેટા, ઇસ વક્ત હમ મુસલમાન, હિન્દુ, ઔર પારસી એકહી બાપકે ફરજંદ હયેં, જિસ્કા નામ કૈસરે એડવર્ડ હય. એકહી માંકી ઔલાદ હય, જિસ્કા નામ માદરે હિન્દ હય. આવ, હમ સબ યુનિયન સ્ટેજ પર અપને ખુદા, બાપ ઔર માંકી તઅરીફમેં ગીત ગાયેં, ઔર દુનિયાકી એક જિન્દા કોમ કહલાયેં. ડ્રામા, ફુલ્મુલ કોમ. બાબ દૂસરા—પરદા પહેલા.

ચમ્મચ—શાબાશ! તુઝે તો ખૂબ ડ્રામા યાદ હય! તૂ ઇસ ફન્નમેં ઉસ્તાદ હય. મયેં તુઝે બાપ બનનેકે લિયે સાટીફીકેટ દેતા હૂં, તૂ લાયક બાપ હય. ચલ, અબ ચલેં.

કાપૂર—ઠહર. પહેલે વોહ અપના હિરન પકડ઼નેકા પિંજરાભી લે આવું. [જાતા હય.]

ચમ્મચ—અબકી દફ્આ અયસા નટખટ બાપ બનાયા હય કે,

મેરા સુસર; બેટી તો ક્યા અપની બીબીભી હવાલે કરદે. (ઝાડૂ ઔર ટોકરી બતાકે) અરરરર ! અબ ઇસે કૌન ઉઠાયગા ! કોઇ દેખતા તો નહી ? [દો સિપાહી ઔર બેલીફ આતે હયેં.]

૧ બેલિફ—ક્યા દેખતા હય, જકડ લે.

૨ સિપાહી—પકડ લે. [પાછેસે આકે હાથમેં રસ્સીકા ફૂંદા ડાલતે હયેં.]

ચમ્મચ--અરે કૌન ?

બેલીફ—કર્જખાહોંકે વોરન્ટ. ગિરફ્તારી.

ચમ્મચ—આ ગઇ શામત હમારી. અરે ! મેરે નયે બાપકો તો આ લેને દો ?

બેલીફ—હાં ભાઈ, જા કોઇ ગાડ઼ી લા. મુજરિમ ગિરફ્તાર હુઆ, ઔર બેડ઼ા પાર હુઆ. [દો સિપાહી ગાડ઼ીકે લીયે જાતે હયેં, કાપૂર પિંજરા ઘસીટકર લાતા હય ઔર ચમ્મચકો ગિરફ્તાર હુઆ દેખકર ચોંકતા હય.]

કાપૂર—બેટા ! અરે યહે ક્યા ? ઇસકો ક્યૂં ગિરફ્તાર કિયા ?

૧ બેલીફ—જનાબ, યહે વોરન્ટ. ગિરફ્તારી.

[કાપૂરકો વોરન્ટ દિખાતા હય, કાપૂર વોરન્ટ ફાડ઼ ડાલતા હય ઔર સિપાહીકો મારકે ભગાતા હય.]

કાપૂર—ચલા જા નાપાક ! શરીર ! કયસે વોરન્ટ ઔર કયસી ગિરફ્તારી ? (ચમ્મચસે) આ બેટા, મયેં તેરી મુસ્કોંકી રસ્સી કાટ દૂં ઔર હાં, તુ બતા, મયેં મેરે સુસરકો ક્યા કહૂં ?

ચમ્મચ—બસ, કહ દેના કે મયેં ઇસકા બાપ હૂં ઔર દૌલતમંદ હૂં. જાયદાદકી નિસ્બત જો ધ્યાનમેં આય, બતા દેના, દો ચાર જાગીરોંકે નામ સુના દેના. (સામનેસે ખોસટબેગકો આતા હુવા દેખકર) અરરર ! સામનેસે વહી બૂઢા આતા હય. અરે ખોલ, મેરી મુસ્કેં ખોલ.

કાપૂર—મુસ્કેં તો ઇત્તે જલ્દી નહીં ખુલતી. દોનોં મિલકે કામ કરતે હયેં મેરે હાથ, તેરી જબાન ઔર મુશ્કિલ હો ગઈ આસાન.

[ચમ્મચકે બગલમેં હાથ ડાલતા હય, ખોસટ આતા હય.]

ચમ્મચ—બસ સલામુન અલેકુમ યા કિબ્લયે મન સલામત.

[કાપૂર, ચમ્મચકી બગલમેંસે હાથ ઉઠાકે સલામ કરતા હય.]

ખોસટ—વાઅલે કુમુસ સલામ. ક્યૂં ? હો ગયા કામ તુમ્હારા ? કહાં હય બાપ વગયરા, વગયરા, વગયરા.

ચમ્મચ—ફિમ્મા, અભી ડાક ગાડીમેં આતે હયઁ.

ખોસટ—ડાક? ઇસ વકત કૌનસી ડાક આતી હય?

ચમ્મચ—જનાબ, મેરે વાલિદ ડાક વાકકી પરવાહ નહીં કરતે, વોહ તો સ્પેશલ બલકે ફાસ્ટ સ્પેશલમેં આયેંગે.

ખોસટ—ફાસ્ટ સ્પેશલ? વ્હે કૌનસી ગાડી?

ચમ્મચ—ફાસ્ટ સ્પેશલ વ્હો ગાડી હય, જિસ પર મૌત સવાર હોકર આતી હય. ઔર જનાબ, જરા લીજિયે નસવાર.

[કાફૂર, ચમ્મચકી જેબસે નાસકી ડબ્બી નિકાલ કર ખોસટકો દેતા હય.]

ખોસટ—તસ્લીમ. [ખોસટ નાસ સુંઘતા હય, કાફૂર ચમ્મચકો બાર બાર નસવાર સુંઘતા હય, ચમ્મચકો છીંકે આતી હયઁ.]

ચમ્મચ—(કાફૂરકો અલગ) અરે બસ કર, છીંકોંને મુઝે હયરાન કર દિયા.

ખોસટ—અચ્છા લડકે, તેરા બાપ આય તો લાના, અબ મુઝે કઈએક કામ હય, વગયરા, વગયરા, વગયરા.

[ખોસટ જાતા હય, કાફૂર મુસ્કે ખોલતા હય.]

કાફૂર—(હઁસકે) ક્યૂં બેટા, કયસા ઉલ્લૂ બનાયા? બાપ હો તો,—

ચમ્મચ—(હાથ પર હાથ મારકે) અયસા હો.

કાફૂર—અચ્છા, અબ તૂ જા. મયઁ કલ એક બનાવટી નૌકરકો હમરાહ લાઉંગા, ઔર બાપ બનકર તેરે સુસરેકે ઘર આઉંગા.

ચમ્મચ—(જાતે જાતે રુકકર) બહુત અચ્છા, મગર બેટેકો ભૂલ ન જાના, ક્યૂં કે આપ હયઁ અંગ્રેજી ફેશનકે બાપ.

[ચમ્મચ જાતા હય.]

કાફૂર—હાં.

ગઝલ.

છપર હો તેરા અલમ, ઉસ સિતમ ખુજદિલ દિલ ધડકતા હો,
ખડા મકતલમેં મયઁ હૂં, દુશ્મને બિસ્મિલ ફડકતા હો.
ઉમડ આયે વ્હે હૂટે આસમાં બનકર ઘટા ગમકી,
હિલાલે નૌર તડપકર બર્કકી સૂરત કડકતા હો.

ઓ ઉમ્મીદ ઔર ઇસ્તકલાલકી ગાયબાના કૂવતો, હાજિરબાશ રહો. (સામને દેખકર) અહાહા! વ્હો આતા હય.

[છુપ જાતા હય, અરમાન ઘબરાતા હુઆ આતા હય.]

અરમાન—પનાહ ! પનાહ ! ઇશ્કકી મંજિલ; ઉમ્મીદ આપસેહી નજદીક દિખાતી હય, જયસે શફ્ફાફ ગહરે પાનીકી થાહ; કરીબ નજર આતી હય ! (સામને દેખકર) આહ ! વ્હો આતી હય, શુહરત ઇન્તેકામી ખંજર લિયે આતી હય. કહાં છુપૂં, કહાં જાવૂં ?

[અરમાન પિંજરેમેં છિપ જાતા હય, કાફૂર આકે ઝટસે દરવાજા બંદ કરતા હય.]

કાફૂર—બસ મિયાં મિઠ્ઠૂ, ઇસી પિંજરેમેંહી ઉમ્રભર ટર્રાના હોગા.

અરમાન—(ચૌંકકે) કૌન ?

કાફૂર—તેરી બદીયોં ઔર મક્કારીયોંકી જીતી જાગતી તસ્વીર.

અરમાન—કયા તૂ કાફૂર ? ય્હે કયા કામ, ઓ ગુલામ નમકહરામ !

કાફૂર—હાં. ગુલામ, મગર વ્હો ગુલામ, જિસ્કી આઇન્દા નસ્લેભી લેગી તુઝસે ઇન્તેકામ.

અરમાન—ઉફ ! ય્હે કયા લિયા નામ ! જાલિમ, ય્હે કિસ લિયે ?

કાફૂર—ઇસ લિયે.

મુસદ્દસ.

બનકે મારે આસ્તીં હમદમ સિતમગર હો ગયા,
હોકે ઇક ઇલ્માસે જૌશન, શકસે અખગર હો ગયા.
ઇસ કદર મગરૂર તૂ ? અલ્લાહો અકબર તહો ગયા,
સરકશીસે બંદોંમેં શયતાંકા હમસર હો ગયા.
દુશ્મની ઔરોંસે કરતા થા સિતમકે જોરમેં,
ગોરકન ઇક રોજ ખુદહી લેટતા હય ગોરમેં.

[કાફૂર જાતા હય, દૂસરી તરફસે શુહરત એહસાનકો ગિરેબાંમેંસે પકડા હુઆ લાતી હય.]

શુહરત—ઇધર આ, ઓ સિહા બખ્ત, મેરે દુશ્મનકે જિગરકે નાપાક ટુકડે !

બયત,

કોઈ દીવાનાઓ શોરીદા સર મારા તો કયા મારા ?
કિસીને ગર ન તુઝસા ફિતનગર મારા તો કયા મારા ?

મુખમ્મસ તજમીન.

એહસાન—

કોઈ બેખાનુમાં નાદાં અગર મારા તો કયા મારા ?
કોઇ આવારા મફકૂદુલ ખબર મારા તો કયા મારા ?

કિસીને તાઇરે બે આસ્રો પર મારા તો કયા મારા?
કિસી બેકસકો અય બે દાદગર, મારા તો કયા મારા?
જો ખુદહી મર રહા હો, ઉસ્કો ગર મારા તો કયા મારા?
[અરમાન યેહ હાલત દેખકર ચોંકતા હય.]

અરમાન—(આસમાનકી તરફ દેખકે) આહ! અય આસમાન, મયૈં કયા દેખ રહા હૂં? (પુકારકે) શુહરત, શુહરત, બાપ ઔર બેટે દોનોં પર રહમ કર। [શુહરત આવાજ સુનકે ર તરાફ દેખતી હય]

શુહરત—કૌન? (યક બ યક અરમાનકો દેખકે) અહા! અરમાન! કયૂં? કયૂં રહમ, રહમ, પુકારતા હય? જયસે રહમકે લફ્જમેં એક નુકતેકીબી ગુંજાઇશ નહીં, અયસેહી મેરે તંગ દિલમેં રહમકી રિહાઇશ નહીં. પહલે ઇસ્કા કામ તમામ કરતી હૂં, ફિર તેરી મૌતકા ઇન્તેજામ કરતી હૂં.

અરમાન—કયા? દુનિયાકી કિસી શર્તે પર મુઝે રિહાઇકી ઉમ્મીદ નહીં હો સકતી?

શુહરત—રિહાઇ? હાં, રિહાઇ ઇસ પયમાન પર હો સકતી હય કે અગર તુઝે રિહા કિયા જાય તો તૂ અપને બેટેકી રૂહકો ખુદ ઉસ્કે કાલિબસે રિહા કરે.

અરમાન—કયા કહતી હય? કૈદસે છુટ કર જિગરકો ચાક કર દૂં? અપની દો રોજા જિન્દગીકે લિયે બેટેકો હલાક કર દૂં? નહીં, નહીં. શિકમેં માદરકી કૈદસે છુટે તો ગોરકી કૈદમેં જાના હય. મેરા બાપ આઝાદ રહ કર દુનિયાસે કયા લે ગયા, જો મયૈંને લે જાના હય.

બયત.

જોશે મૌજે કુલ્ઝમેં આજમ ફઝા થી, કુછ ન થા,
બુલબુલેકે સરમેં ઇક બાદે ફના થી, કુછ ન થા.

એહસાન—કયા કહા? કયા કહા? મેરે ખૂનસે અબ્બા રિહા હો સકતા હય? કાટ, કાટ, મેરા સર કાટ કર ઇસ પિંજરેકે દરવાઝેમેં ફેંક દે, તાકે મેરે બાપકા નિકલને હુએ પહલા કદમ મઅસૂમ બેટેકે સર પર રખ્ખા જાય, ઔર બેટા આજ બાપકે બુરે વકતમેં કામ આય.

અરમાન—આહ! મેરે મજાલિમકી મુજસ્સિમ ભયાનક તસ્વીરેં મુઝે નજર આતી હયૈં. ઓ ઇમાનકે સિતારો, જિલ્લો દિખાઓ! ઓ સિતમકી કંદીલે; મેરે ખાનયે દિલમેં બુઝતી જાતી હયૈં.

શુહરત—ફિર કયા જવાબ હય? મેરે ખંજરમેં ઇન્તેજારે

ખુશામદકી આદત નહીં, મેરે ઇરાદોંકે હુપસમેકો બદશ્નતેકી હાજત નહીં. (એહસાનસે) લડકે, દોજાનૂ હો.

અરમાન—અચ્છા, અચ્છા. કર દે રિહા, મૈં વઅદા કરતા હૂં કે બેટેકો મૈં અપને હાથસે મારૂંગા, અપની રિહાઇકા એહસાન, એહસાનકી હલાકતસે ઉતારૂંગા. [શુહરત પિંજરા તોડ્કે અરમાનકો બાહિર નિકાલકર ખંજર દેતી હય.]

શુહરત—લે ખંજર. [અરમાન ભાગનેકે ઇરાદેસે સામને દેખકર મક્ર કરતા હય.]

અરમાન—આહા! વ્હો કૌન? [શુહરત સામને દેખતી હય, અરમાન, એહસાનકો લેકર ભાગને ચાહતા હય, શુહરતકી નજર પડનેસે તપંચા દિખાતી હય.]

શુહરત—ખબરદાર!

અરમાન—એ રહમાન! રહીમ! રબ્બુલ અફવાજ! યે કયા હો રહા હય આજ! (આજીજીસે) શુહરત, વ્હો મહબ્બત, જો જુલ્મસે તબદીલ હો ચુકી હય, ઉસે બખ્શિશસે બદલ દે.

શુહરત—(તપંચા દિખાકે) યે મૌતકા આતશી ફરિશ્તા તુઝે મૌકઅ દે રહા હય કે અપની જીરત ઉસકી હલાકતસે બચા લે, વર્ના સંભલ જા, લે.

અરમાન—બેટા, નાચાર! કરતા હૂં વાર!

[અરમાન ખંજર મારને જાતા હય, હયરત યેક બ યેક આકે અરમાનકા હાથ પકડ લેતી હય.]

હયરત—હોશિયાર!

શુહરત—(ચોંકકે) કૌન? [શુહરત, હયરત પર તપંચા છોડના ચાહતી હય, કાફૂર મએ દો સિપાહીઓંકે શુહરતકા હાથ થામ લેતા હય.]

કાફૂર—ખબરદાર! ખબરદાર! [સિપાહી, અરમાનો શુહરતકો પકડ્કે કાફૂરકે હમરાહ લે જાતે હયૈં, એહસાન હયરતકે સાથ જાતા હય.]

બાબ તીસરા—દિખાવ છઠ્ઠા.

જંગકા મયદાન.

[દો દો સિપાહી લડતે જાતે હયેં, નૌરાજ ઔર મહૂશર તલવાર લિયે આતે હયેં.]

નૌરોજ—હાં. આ, મયદાને મસાફમેં મુઆમિલા સાફ કર, મર્દ હય તો નબર્દકે હુનર દિખલા.

મુસદ્દસ.

બરસાત હો લહૂકી, તો બાદલ હો ઢાલકા,
બિજલી હો તેગ, કડકા હો નઅરા કિતાલકા.
હો હાલ ગયર ગર કિસી જખ્મી નિયાલકા,
ચારા સિવાય મૌત ન હો ઇન દિમાલકા.
બિગડે વ્હો રનકે રૂહ, હો, જસદમેં બિગાડ હો,
કુસ્તોંકે પુસ્તે ઔર સરોંકો પહાડ હો.

મહૂશર—બહુત ખૂબ, બહુત ખૂબ. આ આસ્તીન ચઢા ઔર સામને આ.

બયત.

બેહતર હય ખીંચ ખંજરે ખારા શિગાફકો,
દિખલા દે ફન્ને રજમ તૂ અહલે મસાફકો.

નૌરોજ—મગર દેખ, ઇસે પહલેકે આસ્માની પયગામી ફરિસ્તે, મહજરે અજલકી સિયાહ તહરીર દિખાયેં. મુઝસે અપની ખતાઓંકી મુઆફી માંગ લે.

મહૂશર—મુઆફી? મુઆફી? મુઆફી ખુદાસેભી ન માંગૂંગા; અગરચે મુઝે ફિરદૌસે બરીં કે નાઝે નઅમકાભી જલ્વા દિખાયા જાયગા.

નૌરોજ—એ મગરૂર! તેરે સરકી વ્હો ઉઝડી ખોપરી હય, જિસકે નીચે ગુરૂરો ખુદીકા ખજાના પોશીદા હય. એક રોજ કચકોલ બનકર રહગુજરોંકે કદમોંસે રહમકી ખયરાત માંગેગી, મગર બજુજ ખાકકે ઉસે કુછ ન દિયા જાયગા.

મહૂશર—લેકિન ય્હે તેરા ઇમાનભી તેરે સાથ ન જાયગા, લડકોં ઔર હુરોંકી સૂરતમેં ઇન્સાનોંકી જબાનોં ઔર કિતાબોંમેં પડી રહ જાયગા.

નૌરોજ—ઈમાન ? - અરે તજલ્લીયે ઇમાનકી બિજલી અગર મેરી કૌમ પરભી ચમક જાયગી તો વ્હો ખાકકી ઢેરી કોહે તૂરકા રુત્બા પાયગી.

મહશર—હાં. અબ તૂ ઔર મયઁ દરિયાકે આજાદ પાનીકી તરહ આજાદ હયઁ. અપની અપની જવાનીકી તુગ્યાની દિખાયઁ ઔર ઇસ મય-દાનમેં મહબ્બત ઔર રશ્કકી અદાવતકા આખરી ફયસલા કર જાયઁ.

નૌરોજ—ઇસી લિયે મયઁ આજ સીના ખોલકર આયા હૂં, તા કે મેરી છાતીકે જખ્મ ઇશ્ક ઔર શુજાઅતકી જિન્દા દુનિયાકો દિખાયઁ કે સચ્ચે બહાદુરોંકા કયા અન્જામ હોતા હય.

મહશર—બહાદુરકા અન્જામ જલીલ મૌત હય.

નૌરોજ—નહીં, બલકે મુકદ્દસ શાહદત હય.

મહશર—શર્મ કર એ ભિકારી! હિન્દુસ્તાનકે મુફલિસ સુલ્તાન, શર્મ કર!

નૌરોજ—મુઝે ફખ્ર હય, ફખ્ર હય, ફખ્ર હય ઇસ ઇન્ડિયા પર, ઇસ ટૂટી હુઈ સુન્હેરી કિશ્તી પર, જિસ્ને બત્તીસ કરોડ દુઃખી જાનેં કુહેત ઔર વબાઓંકી બાદે મુખાલિફકે તમાચે સબ્ર ઔર શુક્રસે બરદાસ્ત કર રહી હયઁ. મુઝે ફખ્ર હય ઇસ ફૈયાજ જમીન પર કે જિસ્કી ઔલાદકો મુફલિસ સમઝકર દુનિયાકી મગરૂર કૌમોને, અપને દરવાજે બંદ કર લિયે.

મહશર—હાં. બંદ કર લીયે, બંદ હો રહે હયઁ ઔર બંદ કીયે જાયઁગે.

નૌરોજ—બંદ કર ઇસ મુંહ! યા જહન્નમકે દરવાજેકો બંદ કર, જિસ્મેંસે બદજબાનીકી ચિંગારીયેં, મુઝે તો કયા, મેરી ઇસ માદરકે (જમીનકી તરફ બતાકે) દામનકોભી આગ લગા રહી હય.

મહશર—મયઁભી યેહી ચાહતા હૂં કે ઇસ તેરે વીરાન જંગલકે સૂખે દરખ્તોંકો કાટ કર, યૂરોપકે ઇન્જિનોંમેં જલા દૂં ઔર તેરી કૌમકી તરહ તેરી માદરકોભી બરહના કરકે દુનિયાકો દિખા દૂં.

નૌરોજ—ઇસ જંગલકો? ઇસ જંગલકો તુ કભી નહીં જલા સકતા, જબતક ગંગા ઔર જમનાકી પાક નદિયેં, હિમાલિયાકી છાતીકા દૂધ પીલા રહી હયઁ. તૂ કભી નહીં જલા સકતા, જબતક દહેલી, લાહોર, આગરે ઔર લખનૌકે મકબરોં ઔર સમધોંકી ગારોંમેં મુગલિયા ખાન્દાનકે શેરે, બબ્બ, રાજપૂતી નસ્લકે ગઝંનફર, ચંદર બંસી ઔર સૂરજ બંસી, નીજાદકે જયગમ ખાબે, ઇસ તરાહતમેં આરામ ફરમા રહે હયઁ! મયઁ ઇન સબકો જગાઉંગા, મયઁ સબકે પાસ ચિલ્લાઉંગા, ઔર અગર ઇન તમામને તેરી લગાઇ હુઈ આગકો ન ઠંડા કીયા, તો અપને યતીમો ઔર બેવાઓંકે આંસુઓંકે સમુન્દરસે બુઝાકે દિખાઉંગા.

મહુશર—ક્યા દેર હય? અભી ફયસલા હો જાતા હય કે જુલ્મત ઔર નૂરમેં ક્યા ફર્ક હય.

નૌરોજ—યહી ફર્ક હય; જો ધૂવેંમેં ઔર આગમેં. જો તારીકીમેં ઔર ચિરાગમેં. જો ઘટામેં ઔર બદ્રેમુનીરમેં. જો તુઝમેં ઔર તેરી હમશીરમેં.

મહુશર—જુરૂર અગર મયઁ અંધેરા હૂં તો કબ્રમેંભી તેરે તાઅકુબમેં રહૂંગા, જબ તેરા જિસ્મ રૂહસે ખાલી હો જાયગા તો મયઁ ઉસમેં બસૂંગા.

નૌરોજ—બસ જિયાદા ન બોલ, વર્ના ગરદન કાટનેસે પહલે તેરી જબાન કાટ લૂંગા.

મહુશર—જબાન કટવાનેસે પહલે તેરે હાથ કાટ દૂંગા.

નૌરોજ—હાથ કાટ દેગા તો જબાનકા ખંજર તેરે દિલકે ટુકડે કરેગા.

મહુશર—ખૂની! જનૂની! ફિત્નાસાજ!

નૌરોજ—અયાર! મક્કાર! ધોકેબાજ!

મહુશર—તેરી ઇન હરકતોં પર ઉધર મૌત હઁસતી હય, ઇધર મયઁ હઁસતા હૂં.

નૌરોજ—તૂ અપની જિહાલત પર હઁસતા હય ઔર મૌત મેરી હિમ્મત પર હઁસતી હયઁ.

મહુશર—એ ચાંદ, તેરી સુફેદ કિર્નેં અભી અભી ઇસકે બહેતે હુએ ખૂનકી લહરોંમેં જલવા દિખાયગી.

નૌરોજ—યહી વ્હો ચાંદની હય, જો તેરે કબ્રકે મંડેર પર મુનવ્વર હય, તેરી ખાકકે ઢેર પર રૌશની ફયલાયગી, યેહી વ્હો ચાંદની હય, જો તેરી નંગી તલવારમેં જલ્વા દિખાતી હય, કોઇ દમમેં તેરી લાશ પર ચાદર હો જાયગી. (દો સિપાહી, નૌરોજકો પીછેસે પકડ લેતે હયઁ, નૌરોજ એકેકકે બઅદ એકેકકો ગિરાતા હય) એ તિન્કેકે સહારે તપરનેવાલે તપરાક, દો તો હો ચુકે ખાકમેં ખાક અબ.

મુસદ્દસ.

જફાઓ જૌરમેં, જુલ્મો સિતમમેં, કહરો જુરઅતમેં,
તનો મંદીમેં, સફ્ફાકીમેં, હિમ્મતમેં, શુજાઅતમેં,
લિયાકતમેં, સિયાસતમેં, ઉલૂવ અજમીમેં, અજમતસે,
મુરવ્વતમેં, મહબ્બતમેં, રિઆયતમેં, હિમાયતમેં,
કોઇ હય મર્દ અગર તો આય નિકલે આજ મયદાંમેં,
જમા હય જંગ મુદ્દતસે મેરી શમશીરે બુર્રાંમેં.

[લડતા હય ઔર તલવાર હાથસે છૂટ જાનેસે દો સિપાહી પકડ઼કર હથ કડ઼ી ડાલતે હયેં.]

બયત.

મહુશર—સાંપકો મારેસે ઇન્સાન દેખ, ટલ જાતા નહીં,
નૌરોજ—નાગ મર જાતાભી હય તો બલ નિકલ જાતા નહીં.

મહુશર—ક્યૂં નૌરોજ ! અબ કયા ખ઼િયાલ હય ?

નૌરોજ—યેહે ખ઼િયાલ હય કે એક મજબૂર શેર પર કુત્તા હમ્લા કરનેવાલા હય, અગર ઉસ્કે આગે ખુ઼શામદી હડ્ડીયેં ફ઼ેંક દે તો વ્હો ભોંકના છોડ઼ દે.

મહુશર—રો, ઇન જંજીરોંકો દેખકર રો. અબ હમ તેરી ધમકી-ચોકી પરવાહ નહીં ક઼રતે.

નૌરોજ—જંજીરકે ? ઓ બેવકૂફ઼ ! સચ્ચાઇકે શેર જંજીરોંકી પરવાહ નહીં કરતે.

મહુશર—જૂટ હય.

નૌરોજ—રાસ્ત હય.

મહુશર—કિસ તરહ ?

નૌરોજ—ઇસ તરહ. [હથ કડ઼ી તોડ઼તા હય, બહોતસે સિપાહી ફ઼િર ગિરફ઼્તાર કરકે તખ઼્તા લાકર ઉસ પર બાંધતે હયેં, ઔર આંખો પર પટ્ટી બાંધતે હયેં. મહુશર તપંચા તાનતા હય.]

મહુશર—લે જાવ. (મહુશર, લાશોંકો ઉઠાનેકો ઇશારા કરતા હય.) નૌરોજ, અબ વ્હો તપંચા તેરા સીના ફ઼િગાર કરનેવાલા હય, જિસ્કા ધૂવાં મેરે મજલૂમ બાપકી આહોંકા ધૂવાં હય.

નૌરોજ—હાં. જલ્દ વાર કર, તા કે તેરે બાપસે અદમમેં જાકર ઇન્તેક઼ામ લૂં, દોજખ઼મેં જાતે હુએકા દામન થામ લૂં.

બયત.

મેરા દો જહાંનમેં નામ હો, અગર અયસા મુઝસે યેહે કામ હો,
કે વજૂદમેં ઉસે ચયન હો, ન અદમમેં ઉસ્કો ક઼યામ હો.

[મહુશર તપંચા છોડ઼તા હય, કાફૂર પથ્થરમેંસે છુપા હુઆ નિકલતા હય, વાર ખ઼ાલી જાતા હય.]

કાફૂર—કયા કરતા હય ઓ જફ઼ાકાર ?

મહુશર—તૂ કૌન ઐયાર ? કાફૂર ! [મહુશર ભાગ જાતા હય, ઉસ્કે પીછે નૌરોજ ઔર કાફૂરભી જાતે હયેં, ગૌહર કિલ્અેસે જાહિર હોતી હય.]

ગોહર—શાબાશ ! મરહબા ! વાહરે ખિદમત ગુજાર વફાદાર ! ન ઘબરા કે તેરા હિમાયતી કોઈ નહીં. મહીં કે ખામે પર ઔરતેં મર્દાના જામા પહનકર આતી હય, અપની વફાકા જૌહર દિખાતી હય. (ઔરતોંકા લશકર આતા હય.) ગોહર, મહશરકો ભાગતા હુવા દેખકર પુકારતી હય. દેખો, દેખો, મહશર અકેલા રહ ગયા, અરી દૌડો !

[સબ ઔરતેં જાતી હયેં, ઔર મહશરકો કયદ કરકે લાતી હય.]

મહશર—ઓ મેરે કલેજેકે દર્દ, આખિર તૂનેહી જાન લી.

ગોહર—હાં ! મયેંનેહી જાન લી. ઇસ લિયે, તા કે જમાનેસે જુલ્મ ઔર સિતમકા રિવાજ હમેશાકે લિયે ઉઠ જાય.

મહશર—ક્યા ? મયેં અપને બાપકા ખૂં બહા ન લેતા ? ક્યા મેરા; તેરાભી બાપ ન થા ?

ગોહર—બેશક, મેરા બાપ થા, મગર જાલિમ બાપકી મૌતપર નેક ઔલાદકો ખુશ હોના ચાહિયે. ગો મેરા હાથ તેરે ખૂન બહાને પર માઈલ હય, મગર મજબૂર હય કે દરમિયાન એક દૂધકા દરિયા હાઇલ હય. [ગૌહર તલવાર ઉઠાતી હય, નૌરોજ આતા હય.]

નૌરોજ—ઠહરો, ઠહરો. અભી ન મારો, તા કે રહે, હસરતકી આગ, બુઝે હુએ દિલકી ખાકમેં સાથ ન લે જાય.

મહશર—ક્યા તૂ બદલા લેગા ?

નૌરોજ—તુઝસે, બલકે તેરી કૂબ્બસે.

મહશર—અબ તૂ ક્યા ચાહતા હય ?

નૌરોજ—દો બાતેં.

મહશર—ક્યા ?

નૌરોજ—નેકી ઔર ઇમાન.

મહશર—ઔર મયેંભી દો ચીજેં ચાહતા હૂં.

નૌરોજ—યઅની.

મહશર—તેરી ઔર ઇસકી જાન.

નૌરોજ—બહોત અચ્છા, આ. ઇન દોનોં બાતોંકા ફયસલા કિયા જાતા હય, ઔર તુઝે દિખાતા હૂં, કે તૂને હુકૂમતકે ગુરરમેં મેરા ક્યા ફયસલા કિયા ઔર મયેં ફરમા રવાઇકે અદલસે તેરા ક્યા ઇન્સાફ કરતા હૂં.

રુબાઈ.

દેખના જહર ઔર હય, ઔર આબે હયવાં ઔર હય,
જુલ્મતે કુફ્ર ઔર હય, ઔર નૂરે ઇમાં ઔર હય.
અસ્લિયત દોનોંકી હો જાયગી રૌશન દહેર પર,
કિરમકે શબ ઔર હય, મહરે દરક્શાં ઔર હય.

ગાના.

નૌરોજ—તોપે લઅનત હય શયતાન સદા,
કાસ્ત્રા કર જરા ચિહરા મૂઝી પરેશાનીસે—તોપે.
જા જા, દૂર દૂર પાપી, બેહયા, જારીસે ખારીસે,
નીચા દેખા આખિર મક્કર,
તેરા સીના ગંજીના કીનેકા—તોપે.
જિસ્કા હામી હો સુબ્હાન, રહમાન,
ઉસ્કો કિસ્કા ડર હય, ખતર હય ભલા?—તોપે.
[સબ જાતે હયેં.]

બાબ તીસરા—દિખાવ સાતવા.

ખોસટ બેગકા મકાન.

[કાફૂર બુઢેકે ભેસમે આતા હય.]

કાફૂર—મયેં બાપ. બસ મયેં બિલકુલ અપ ટુ ડેટ બાપ. ઇસ વકત તો મેરા બાપભી મુઝે કહે બાપ. ઔર તો ક્યા, ખુદ મેરી નઇ બીવી મુઝે દેખકર પુકાર ઉઠી અબ્બાજાન! મયેંને કહા, બાપકી જોરૂ, ક્યા હય ફરમાન? (હઁસતા હય) બેટા કાફૂર, પહલે ચમ્મચબેગકી શાદીકા પુલાવ ખાલે, આસ્તીન ચઢ઼ાલે. બ્હો ઉલ્લૂ નોકર કહાં ગયા? અબે છુમંતર? છુમંતર?

છુમંતર—(અંદરસે) હુઝૂર હાજિર. [આતા હય]

કાફૂર—કહાં સટક ગયા થા બદમઆશ?

છુમંતર—યહાં એક લડ઼કીસે આંખે લડ઼ાતા થા.

કાફૂર—(ખુદસે) શાયદ નોકરાની હોગી. (જાહિર) ફિર ક્યા હુઆ?

છુમંતર—ઉસ્ને બોલા દિયા ઔર કહા, અભી તેરે સાથ ભાગ જાઉંગી, થોડ઼ી દેરકે બઅદ આઉંગી.

કાફૂર—ઔર ફિર વ્હો કહાં ગઈ?

છુમંતર—ઇસી ઘરમેં આઈ.

કાફૂર—(ખુદસે) જુરૂર કોઇ ખાદિમા હોગી. અચ્છા; સુન, મયેં તેરા બાપ બનકર ઉસે શાદી કરવા દૂં તો નૌકર બન્નેકી મજદૂરી તો ન લેગા?

છુમંતર—અજી તૌબા! તૌબા! અગર બાપ બને આપ, તો મજદૂરી મિલ ગઇ આપસે આપ.

કાપૂર—અચ્છા, જબ વ્હો લડકી તેરે સામને આય તો મુઝે બાપકે નામસે પુકારના. (સામને દેખકર) વ્હો કૌન આતા હય? બન જા, બન જા નૌકર. [ચમ્મચ આતા હય.]

ચમ્મચ—(ખુદસે) યેહ કૌન મર્દૂદ ખડા હય? કહીં લડકીકા વાલી ન હો! (કાપૂરસે) આઈએ જનાબ, આપ કૌન હય?

કાપૂર—મયઁ એક સૌદાગર હૂં. અપને બેટેકી શાદી ઇસ બુઢ્ઢેકી લડકીસે કરૂંગા.

છુમંતર—(ખુદસે) ખૂબ, ખૂબ. મેરાહી ઝિક્ર હય. (કાપૂરસે) અબ્બાજાન!

કાપૂર—અભી અબ્બા નહીં, નાદાન!

ચમ્મચ—(ખુદસે) જરૂર, જરૂર. યેહ બેટાભી સાથ હય. બસ, અબ મેરી મલાઈજાન મુઝ ગરીબસે શાદી નહીં કરેગી. (કાપુરસે) જનાબ, આપ કૌન હયઁ?

કાપૂર—અરે વાહરે બેટે! તૂને બાપકો પયદા કિયા ઔર અબ પહચાનતાભી નહીં?

છુમંતર—બેટેને બાપકો પયદા કિયા? યેહ કયા ભેદ હય?

[ખોસટ આતા હય.]

ખોસટ—કયૂં મિયાં ચમ્મચ, તુમ્હારા બાપ કહાં હય?

ચમ્મચ—કિબ્લા, યેહ હયઁ મેરે વાલિદ માજિદ.

કાપૂર—બેટા ચમ્મચ, પાઉં તો દબા, ઇતની દૂરસે પયદલ આયા હૂં.

ખોસટ—જનાબ, આપ સ્પેશયલ પર નહીં આયે?

કાપૂર—જી હાં, મયઁ સ્પેશલ આયા હૂં, (ચમ્મસસે) અબ દબા, પાઉં દબા. (ખોસટસે) દેખા સાહેબ, કયસા સાઅદતમંદ બેટા હય?

ચમ્મચ—(કાપુરસે) અબે કયા કરતા હય?

કાપૂર—દબા, વર્ના અભી ભાંડા ફોડ દૂંગા! (ખોસટસે) દેખા જનાબ, કયસા ફરમાબરદાર હય. (ચમ્મચસે) હાં, જૂતી સાફ કર.

ચમ્મચ—અબે તેરે બાપનેભી કભી સાફ કરવાઇથી?

કાપૂર—નહીં? નહીં? તો લે મયઁ ચલા.

ખોસટ—કયા બાત હય? [કાપૂર બાત બદલતા હય.]

કાપૂર—મેરા બેટા આપકી બડી તઅરીફ કરતા હય. (ચમ્મચસે) અબે નહીં સાફ કરતા? (ખોસટસે) જનાબ—

ચમ્મચ—કરતા હૂં, કરતા હૂં. અબે બાપ, બાપ.

ખોસટ—લડકા કયા કહતા હય? [બાત બદલકર.]

કાપૂર—કહતા હય, બાપ, બાપ. અબ શાદીમેં કયા દેર હય?

ખોસટ—હાં, તો જનાબ, આપકા બેટા મેરી લડકીસે શાદી કરના ચાહતા હય?

છુમંતર—હાં જનાબ. મયેં આપકી લડકીસે શાદી કરના ચાહતા હૂં. (કાફુરસે) કયૂંરે બાપ ?

ચમ્મચ—(ખુદસે) ઇસકા બેટા તો મયેં હૂં. (કાફુરસે) કયૂંરે બાપ ?

કાફૂર—અબ કયા કરૂં ! દોનોં બેટે નકલી ઔર દોનોં સચ્ચે હયેં.

ખોસટ—(કાફુરસે) કયૂં સાહેબ, દોનોંમેંસે આપકા કૌનસા બેટા હય?

કાફૂર—જનાબ, યેહ મેરા હકીકી બેટા હય, ઔર યેહ નોકર ચુંકે પુરાના હય; બેટોંસે જિયાદા અઝીઝ હય. (છુમંતરસે) અબે ચુપ બે! બડા બે તમીજ હય!

ખોસટ—જનાબ, આપકા કોઇ હોટલભી હય ?

કાફૂર—જી હાં. રંગૂનમેં એક હોટલ હય.

ખોસટ—(ખુદસે) મઅલૂમ હુવા કે યેહભી ધોકા હય. (જાહિર) ચમ્મચબેગને તો કહા થા કે કલકત્તેમેં.

કાફૂર—જી હાં. ઉસકી એક શાખ કલકત્તેમેંભી હય.

ખોસટ—(ખુદસે) પહલા ધોકા. (જાહિર) ઔર આપકા એક મીનારભી હય ?

કાફૂર—એક કયા ? તીન હયેં.

ખોસટ—(ખુદસે) દૂસરા જુલ્મ! (કાફુરસે) કહાં ?

કાફૂર—મિસ્રમેં.

ખોસટ—(ખુદસે) તીસરા કહર ચમ્મચને તો કહા થા દહેલીમેં.

કાફૂર—(ખુદસે) અરરરર! યેહ કયા હુઆ? (ખોસટસે) જી હાં. જબ દહેલીકે સિતારે ગુરૂબ હુએ તો મયેંને મીનાર, મિસ્રમેં જાકર તઅમીર કરાયે.

ખોસટ—(ખુદસે) ચૌથા અંધેર. અબ મઅલૂમ હુવા કે યેહ દગાબાજોંકી જમાઅત હય, બિલકુલ ફિત્રત હય. મયેંભી અબ ફરેબ કરતા હૂં. (જાહિર) અચ્છા જનાબ, મયેંભી કાઝીકો બુલાતા હૂં, ઔર અપની લડકીકા નિકાહ પઢાતા હૂં.

[જાતા હય, કાફૂર ડાઢી ઉતારતા હય.]

કાફૂર—(હઁસતા હય) કયૂં મિરઝા ચમ્મચ, અબ તો હો રાજી?

ચમ્મચ—અજી ઇસમેં આપકી કયા મિહનત હય ? જબ મિયાં બીબી રાજી તો કયા કરેગા કાજી ?

કાફૂર—ઓ નાખલફ બેટે, એહસાન ફરામોશ ?

[પટાખા આતી હય.]

પટાખા—(ખુદસે) અરે વાહ! યેહ કૌન ડાઢી હાથમેં લિયે હુએ ખડા હય? કહીં યેહી બૂઢા તો નહીં, જો ચમ્મચકા બાપ બનકે આયા હય?

કુમંતર—અજી જનાબ, યાતો મુઝે બૂઢેકી લડકી દિલવાઇયે, યા મેરી મજદૂરી ચુકાઇયે.

પટાખા—(ખુદસે) અયેં! ય્હે કયા બકતા હય? ફરેબમેં ફરેબ!

કાપૂર—લે, દસ રૂપયેકી નોટ ઔર જા. ચમ્મચ, ઇસકો રુખસત કર આ. [દોનો જાતે હયેં.]

પટાખા—કયૂં જનાબ, આપ બાપ કયસે? ઔર ય્હે કયસા બેટા? મયેંને તો સબ કુછ સુન લિયા.

કાપૂર—અરરર! જનાબ, બક્ષો ખુદારા, વર્ના ભાંડા ફૂટ જાયગા સારા.

પટાખા—સચ બતા, તૂ કૌન હય?

કાપૂર—ચમ્મચબેગકા બનાવટી બાપ હું ઔર આપકા ખાદિમ હૂં, ગુલામ હૂં. [ચપરગટ્ટૂ આતા હય, કાપૂર પયર પર ગિરતા હય.]

ચપરગટ્ટૂ—(ખુદસે) ખાદિમ હૂં, ગુલામ હૂં! અરે ય્હે કૌન મેરી બીવીકે પાંવ પકડ રહા હય?

કાપૂર—ચાહે મારો, ચાહે છોડો, મગર ઇનાયતસે મુંહ ન મોડો.

ચપરગટ્ટૂ—(ખુદસે) અરરર! ઇનાયતસે મુંહ ન મોડો? કયા ય્હે બોસે માંગ રહા હય?

પટાખાં—કિસીકી બહૂ બેટીકો દામમેં લાના ઔર ઉસપર બાલા બતાના? વાહરે દાના!

ચપરગટ્ટૂ—(ખુદસે) બહુ બેટીકો દામમેં લાના? જરૂર ય્હે ઇસકા આશિક હય દીવાના.

કાપૂર—તુમ્હારી મેહરકે ઇશારે પર જિન્દગીકા મદાર હય.

ચપરગટ્ટૂ—(ખુદસે) અબ દિલ બેઇખ્તીયાર હય. (જૂતિ નિકાલતા હય. જાહિર) ઇસકે ઇશારે પર તો તેરી જિન્દગીકા મદાર જુરૂર હય, ઔર ઇસ જૂતેકે નાલસે તેરી ખોપરી ચૂર હય.

[પટાખા ઔર ચપરગટ્ટૂ કાપૂરકો જૂતીસે પિટતે હયઁ, ચમ્મચ આકે દેખકર ડરતા ખડા રહતા હય?

કાપૂર—અરરર! કોઈ આવ! આવ! બચાવ! બચાવ!

ચમ્મચ—(ખુદસે) અરરર! ય્હે કયા મુઆમિલા બિગડ ગયા? કહીં મેરીભી ચંદિયા ન હો જાય લાલ! બચા, જુલ જલાલ!

[ચમ્મચ ભાગના ચાહતા હય, ખોસટ, પહેલવાન ઔર મલાઇજાનકે સાત આતા હય.]

ખોસટ—કિધર જાતા હય ચંડાલ? (પહેલવાનસે) મિયાં પહેલવાન, (ચમ્મચકો બતા કર) વ્હો યેહી હય શયતાન.

પહેલવાન—ક્યૂં એ શયતાનજાદે! તોડૂં તેરા બંદ બંદ! (ગૌરસે દેખકર) અરે કૌન? તૂ મેરા ફરજંદ; ચમ્મચ?

સબ— ગાના.

મલાઈજાન—હય ઘોંટાલા કયસા યેહ બારી તચ્ચાલા,
ખોસટ—કૌન યેહ એ ખુદા યહાં પે આન કૂદા શયતાંકા નીવાલા.
મલાઈજાન—અબ્બાજાન, યેહ ગુલામ હય મુદામ તેરા,—હય.
ખોસટ—બોલો ક્યા ઇરાદા હય.
પહેલવાન—યેહ હરામજાદા હય.
ખોસટ—બસ છોડો, દોનોંકા નિકાહ પઢ દો.
ચમ્મચ—જીતેજી.
પહેલવાન—ગુલામ હય.
મલાઈજાન—બેદામકા.
કાફૂર—(જબાની) બાવા બનૂંગા કભી નારી ખાલા,
ખિલા અબ ન જૂતિકા મુજકો મસાલા.
પટાખા—(જબાની. જૂતા મારકર) બાવા ફિર બનેગા?
ચપરગટ્ટૂ—(મારકર) જૂતા ફિર જમેગા.
મલાઈજાન—પિયો મયકા ચલકે પ્યાલા.—હય ઘોંટાલા.
[સબ ગાતે ગાતે ચલે જાતે હયઁ.]

બાબ તીસરા—દિખાવ આઠવા.

બાગમેં બારાદરી.

[નૌરોજ, ગૌહર, કાફૂર ઔર તમામ લશકરી, દરબારી, અપની અપની જાય પર બયઠે હયઁ, ઔર સહેલીયેં નાચ દિખાતી હયઁ.]

નૌરોજ—અય દબીરાને સલ્તનત, અરાકીને મમ્લુકત! મયઁ તખ્તે હુકૂમત પર ફરાયજે મુલ્કીકા બજની તાજ, સર પર રખનેસે પહલે ચંદ ઉન મુકદ્દીમાતકા આજ ફયસલા કરલૂં, જિનકા ઝગડા કલ મયદાને જંગમેં ખુદાકે સામને પેશ હોનેવાલા હય. લિહાજા સબસે પહલે મહશરકો હાજિર કરો. (સિપાહી મહશરકો લાતે હયઁ) મહશર, આંખેં ખોલ, ઔર દેખ કે તેરી જુલ્મકી રાત ખતમ હુઇ. અબ સચાઇકા શુનહરી આફતાબ શફકકે રંગે શહાબમેં ચમક રહા હય.

ગોહર—ઔર વ્હો સુબ્હેકા સિતારાભી જો તેરી બદીયોંકી સિયાહીમેં રૂપોશ થા, ઉસી આફતાબકે પહલૂમેં જિલમિલા રહા હય.

મહશર—બુલંદ મરતબા શાહજાદે, જિયાદા શર્મસાર ન કર. મયૈં અપને અંજામકો ખૂબ સોચકર સવાલ કરતા હૂં, જિસકા નરી યા મુસ્બિતમેં એક જવાબ દે.

નૌરોજ—ક્યા ?

મહશર—મેરી તરહ તેરે દિલકે ખજાનેમેંભી અદલ, રહમ ઔર બખ્શિશકા તોશા ખતમ હો ચુકા હય ?

નૌરોજ—નહીં. જબતક મેરી જિન્દગીકા ચિરાગ રોશન હય, ઈમાનકી જિયા, રહમતકી તજલ્લી, જલ્વા અફરોજ રહેગી. અપને વકતકોભી યાદ કર, ઔર મેરે ઇન્સાફકોભી સુન. (દરબારીઓંસે) મશીરો, હાં; છોડ દો, ઔર ઇસકી બકમુજા મિલકિયત ઇસકે હવાલે કરો.

મહશર—બાબે આલીકા જિસ જબાનસે શુક્રિયા અદા કરતા હૂં, ઉસી જબાનસે ગોહર ઔર જનાબેવાલાકી શાદીકા ઇકરાર કુબૂલ કરતા હૂં.

નૌરોજ—હાં, કાફૂર, તૂભી ઉન મુજરિમોંકો હાજિર કર.

કાફૂર—બ સરો ચશ્મ. [કાફૂર જાતા હય ઔર શુહરતકો લાતા હત.]

નૌરોજ—ક્યૂં અય ઔરત, મયૈંને સુના હય કે તૂ એક મઅસૂમ કે ઇતૈંકાબે ખૂનમેં પકડી ગઇ હય ?

શુહરત—આલમ પનાહ, મેરે ઇજહાર; અરમાનકે સામને લિયે જાયૈં તો મુનાસિબ હોગા.

નૌરોજ—અરમાન ? હાં ઉસ મુફસિદકો જલ્દ બુલાવ. (કાફૂર, અરમાનકો લાતા હય) વફાદાર દોસ્ત, તસ્લીમ. દુનિયાકો અપના ઇમાનદાર ચહેરા દિખા.

અરમાન—ઉફ ! ઇન લફ્જોંને મુઝે થર્રા દિયા, મેરા ખૂન સર્દ હો ગયા. ઓ ! નહીં ! નહીં ! (ઝાલરોં દેખકર) ઇન જબ્ફૂત ચિથડોં ! (તખ્તકો દેખકર) ઇસ ઉંચે તખ્ત ઔર તાજકે રોઅબસે; મયૈં હરગિજ નહીં ડરૂંગા !

નૌરોજ—મલઊન ! રાંદએ દરગાહ ! મક્કારી ઔર સિતમકે નાજુક પરોંસે તૂ કબતક ઉડેગા ?

અરમાન—જબતક કુદ્રતે હવાકી ફિતૂરી આંધીયેં મેરી મદદ કરેંગી.

નૌરોજ—બદ-કેશ, તુઝે પચતાના પડા મઆલેકાર.

અરમાન—કયસા પચતાના ? કયસી પશેમાની ?

નૌરોજ—(ગૌહરકો દિખાકે) ઇધર દેખ, યેહ કૌન હય ?

અરમાન—કૌન હય ? શરારત ઔર રિજાલતકી તસવીર હય.

નૌરોજ—શર્મ! શર્મ! મેરા ખિયાલ હય કે તેરી કબકોંકી ખુલા રખ્ખા જાય, તાકે દુનિયા દેખે કે એશર્મકા અંનજામ શર્મનાક હય. (શુહરતકો દિખાકે) અચ્છા, ઇધર દેખ, યહ કૌન હય?

[શુહરત આગે આકે ખડી રહતી હય.]

અરમાન—એક જાલિમ ખૂની ઔરત હય, મુજસ્સીમ ફિત્રત હય.

નૌરોજ—લે, અબ મયેં તેરે લિયે આખરી ઔર કતઈ હુકમ દેતા હું.

અરમાન—ઔર મયેંભી આખરી, બિલકુલ આખરી હિમ્મત દિખાતા હું. [અરમાન એક સિપાહીકે જેબસે તપંચા લેકર નૌરોજ પર ગોલી ચલાતા હય, મગર ગોલી ચેકાચેક શુહરતકો લગનેસે શુહરત મરતી હય, ઔર કાફૂર, અરમાન પર ગોલી ચલાતા હય, અરમાન ગિરકર મરતા હય. હયરત ઔર એહસાન અરમાનકી લાશ પર આકર ગમજદા હોતે હયેં. ગૌહર, હયરતકો થામતી હય. નૌરોજ, એહસાનકો પહલુમેં લેકર કાફુરકો કહેતા હય.]

શુહરત—આહ! જાલિમ!

નૌરોજ—જજાક અલ્લાહ!

બયત.

કાફૂર—અસ્તરે ગોર હો મુજ, કજાને દી સજા શરકી,
કડી મુશ્કીલ હય હલ, ટુટી કડી જજીરે ગૌહરકી.

તમામ શુદ.

વિક્ટોરીઆ નાટક મંડળીઆ

ચોપડીઓનું લીસ્ટ.

	રૂ.	આ.	પૈ.
ચિરાગે ચીન (સેન્ટાય ઔર અલાદીન)	૦	૬	[illegible]
બિક્રમ બિલાસ... ... ... — ...	૦	૬	[illegible]
લવસો નકાર	૦	૬	
હરિશ્ચંદ્ર	૦	૬	
ગોપીચંદ	૦	૬	
રામલીલા	૦	૬	
નાંજા	૦	૬	૮
અલીબાબા	૦	૬	૦
દીલેર દીલશેર	૦	૬	૦
આશકકા ખુન	૦	૬	૦
નિગાહે ગફલત...	૦	૬	૦
તિલસ્માતે ગુલ...	૦	૬	૦
સંગીન બંકાવલી	૦	૪	૦
હવાઇ મજલીસ	૦	૪	૦
ઇન્દર સભા	૦	૪	૦

ગુજરાતી.

ભોલી ગુલ	૦	૮	૦
ગામરેની ગોરી	૦	૮	૦
અસલાજી	૦	૮	૦
નિદાખાનુ	૦	૮	૦
તકદીરની તાગીર	૦	૬	૦
હક ઇનસાફ	૦	૮	૦
નેકખસલત તેહેમીના	૦	૮	૦
કળાવતી	૦	૬	૦
મદન વસત	૦	૬	૦
ગુણસુંદરી	૦	૪	૦

ફારસી ગુજરાતી.

નાજાં શીરીન	૦	૪	૦
બેહેમાયલી જર...	૦	૪	૦
ગુસ્તાદ ઘામટ...	૦	૨	૦
મતલબ બેહેરો	૦	૨	૦
ચાલ મારા બાપ	૦	૨	૦
આવલાની કસુમ્બર	૦	૨	૦
ખુદાબક્ષ	૦	૨	૦